

Susi Nousiainen

Intersektionaalisen feminismin ABC

VISIO
ajatuspaja

VISIO

ajatuspaja

Julkaisija:
Ajatuspaja Visio
Vihreä Sivistysliitto ry
Mannerheimintie 15b A
00260 Helsinki
visio@ajatuspajavisio.fi
www.ajatuspajavisio.fi

Toim. Susi Nousiainen
Taitto: Heikki Sallinen
Kannen kuva: Bryan Papazov / Unsplash

Kiitokset: Simo Raittila, Nea Alasaari

Sisällysluettelo

1. KESKUSTELU OPPAAN TAUSTALLA	4
2. EI OLLENKAAN TYHMIÄ KYSYMYKSIÄ	8
3. FEMINISMI JA INTERSEKTIONAALISUUS.....	18
Feminismin aallot ja jatkumo	18
Intersektionaalisuus feminismissä jo 1800-luvulla	19
Crenshaw'n intersektionaalisuuden määritelmä	22
Rakenteiden, politiikan ja representaatioiden intersektionaalisuus	24
4. MONINAISIA IHMISIÄ, LOKEROITA JA RISTEYKSIÄ	27
Etuoikeuskehä.....	27
Moninaisuus sisältää meidät kaikki.....	29
Monen lokeron väkeä	31
Lokeroiden vaikutuksia elämään	33
5. TIETO JA TUNTEET TASA-ARVOTYÖSSÄ	48
Normien purkaminen on kohderyhmän laajentamista	48
Toimintaa tutkitun tiedon pohjalta	48
Voiko päättäjät tietää muiden puolesta?.....	50
Tunnetyö osana tietämistä ja tekemistä	53
Toimiva yhdenvertaisuussuunnittelu.....	55
Luottamus, turva ja dialogi tulevaisuustaitoina	57
Reilun dialogin eväitä	60
6. LOPUKSI	61
Sanastoja yhdenvertaisuustyöhön	63
Kirjallisuutta	63

1. Keskustelu oppaan taustalla

Tämän oppaan tarkoitus on selkeyttää keskustelua, jota Suomessa käydään 2020-luvun alussa intersektionaalisuudesta ja intersektionaalisesta feminismistä. Tavoitteena on avata ymmärrettävästi, minkälaisena työkaluna intersektionaalista ymmärrystä voidaan käyttää muun muassa päätöksenteossa ja yhteisöjen rakentamisessa. Oppaassa käsitellään tämän hetken ajankohtaisia keskusteluja, puhutaan intersektionaalisen feminismin historiasta ja esitetään käytännön tapoja intersektionaalisen ymmärryksen hyödyntämiseen.

Oppaassa lähestytään aihetta nimenomaan Suomen yhteiskunnan ja päätöksenteon näkökulmasta. Se tarkoittaa, että jo olemassa olevat sopimukset ja lainsäädäntö määrittävät tapaa puhua siitä, mitä pitäisi tehdä tai kuinka asioihin pitäisi suhtautua – intersektionaalisen tai minkä tahansa muun linssin kautta. Tavoitteena on rakentaa sellaista samanarvoisuutta, josta on jo sovittu esimerkiksi Ihmisoikeuksien julistuksen, kansainvälisten sopimusten ja Suomen perustuslain tasolla.

Keskeinen käsite intersektionaalisuuden ymmärtämiseksi on moninaisuus. Ihmisten moninaisuuden turvaamiseksi meillä on olemassa sitovia sopimuksia, jotka koskevat ainoastaan tiettyä ihmisten lokeroa kuten Lapsen oikeuksien sopimus, ILO:n alkuperäiskansoja koskeva yleissopimus numero 169, YK:n vammaisia henkilöitä koskeva yleissopimus, tai vaikkapa Uskonnonvapauslaki tai Laki sukupuolten tasa-arvosta. YK:n Kestävän kehityksen tavoitteet kulkevat tausta-ajatuksena erityisesti sosiaalisen kestävyuden teemojen kautta. Intersektionaalisuutta käytetään tässä oppaassa työkaluna, joka on linjassa näiden raamien ja tavoitteiden kanssa ja joka edistää niiden toteutumista.

Intersektionaalisuus synnyttää voimakkaita tunteita ja myös media keskittyy usein enemmän termin herättämiin tunteisiin kuin sen sisältöön. Kun intersektionaalisuus mainitaan sosiaalisessa tai muussa mediassa, sanan herättämiä tunteita käsitellään usein enemmän kuin itse asiaa. Tässä oppaassa intersektionaalisuutta pyritään selittämään tämän mediakohuisan tunneilmaston läpi ja ohi, vaikka siitä kokonaan on vaikea irrottautua. Sanojen merkitys muotoutuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisten välillä, ja olisi turhaa lukita jonkin käsitteen ”lopullista merkitystä” johonkin yhteen kontekstiin.

Esimerkiksi tunteiden korostumisesta voi nostaa intersektionaalismin esiin nousun suomalaisessa mediassa kesällä 2020. Tuolloin Vihreiden puheenjohtaja Maria Ohisalon käytti termiä viitatessaan twiitissään hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan¹. Twiitistä virinneesä keskustelussa intersektionaalista feminismiä kritisoitiin hankalaksi ja poissulkeväksi sanahirviöksi. Toisaalta politiikassa on kuitenkin iän päivää käytetty vaikeaselkoisia erityiskäsitteitä ja voisi hyvin ajatella, että jos ihminen pystyy sisäistämään käsitteet bruttokansantuote, subjektiivinen päivähoito-oikeus tai kuntakonserni, hänelle ei pitäisi olla mahdotonta ymmärtää intersektionaalisuutta. Ironisesti kuitenkin juuri tämä, kaikkien ihmisten yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvä termi, sai aikaan ulossulkevuuksien tunteita. Tämän voi tulkita niin, että intersektionaalisuuden vaikeus ehkä sijaitseekin tunteiden alueella.

¹ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162588/STM_2020_35_J.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Sanoihin liitetyillä tunnekokemuksilla on suuri voima riippumatta siitä, vastaavatko ne sanojen todellista sisältöä. Tutkija Leena-Maija Rossi kertoi Ohisaloon tapaukseen liittyvässä asiantuntijakommentissa, että todennäköisesti intersektionaalisuus-termi aiheutti torjuvan reaktion koska se esiintyi feminismiin liitettynä. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2020–2023 ei itse asiassa puhuta feminismistä, mutta intersektionaalisuus on esillä ja se määritellään ohjelman alussa. Rossi huomautti eri tieteenaloja rinnastamalla, että harvoin samanlaista somemyrskyä syntyy esimerkiksi talouspolitiikkaan liittyvien lainasanojen kanssa.² Feminismi ja 2020-luvulla erityisesti intersektionaalinen feminismi herättävät epäluuloa, sillä niihin liittyy voimakkaita tunteita. Reagoiko siis esimerkiksi Ohisaloon twiitin lukija sanan sisältämään asiaan, vai kenties tunteeseensa jonka sana herätti?

Erityisesti verkkokeskustelussa, joka suosii nopeaa reagointia hitaan sisältöön syventymisen kustannuksella, saatetaan päätyä huomaamatta viestimään asian itsensä sijaan itsensä heränneistä tunteista. Siksi tämän oppaan tavoite on pysähtyä selittämään, mistä on kyse, ja samalla muistaa, että tunteet ovat osa niin päätöksentekijöiden kuin muidenkin ihmisten elämää. Päätökset ja niihin johtavat keskustelut käydään aina aistivien ja tuntevien ihmiskehojen kautta, ei koskaan niiden ulkopuolella.

Intersektionaalinen feminismi ei Suomessa äkillisesti kohonneesta näkyvyydestään huolimatta ole uusi asia. Intersektionaalisuus on akateeminen termi, jota on käytetty esimerkiksi sukupuolentutkimuksessa 1980-luvun lopulta saakka³, mutta intersektionaalisuus ideana on toistunut mustien feministien puheissa jo 1800-luvulta alkaen. Intersektionaalisuus-käsitteen kehittäjäksi nimetään usein oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw, ja erityisesti hänen artikkelinsa *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*⁴ vuodelta 1989.

Intersektionaalisuus (tieteellisenä) linssinä ja työkaluna on kehitetty parantamaan tasa-arvoa kokonaisvaltaisesti, niin että ymmärrys ulottuu yksittäisten erojen (nainen/muunsukupuolinen/mies; valkoinen/ei-valkoinen) lisäksi erilaisten erojen päällekkäisyyksiin ja risteämiin. Silloin on mahdollista huomata, etteivät sellaiset kategoriat kuin *ei-valkoinen* tai *mies* todellisuudessa toimi yksinään, vaan esimerkiksi yksittäiseen lokeroon mies elävään ihmiseen saattaa vaikuttaa myös esimerkiksi *valkoisuus*, *työväenluokkaisuus*, *liikuntarajoitteisuus*, *heteroseksuaalisuus* jne.

Intersektionaalisuus tiivistetysti: Ihminen ei koskaan kuulu vain yhteen lokeroon, ja lokeroilla on erilaisia vaikutuksia hänen elämänsä sekä yksin että yhdessä.

Intersektionaalisuutta koskevassa somekeskustelussa pohdittiin, toiko hallitus Suomeen liian vaikeaselkoisen, liikaa tunteita herättävän käsitteen, joka on kaiken lisäksi kehitetty

² Leena-Maija Rossi 2021: Intersektionaalisuus – kun sukupuoli ei riitä. niin & näin 1/21: <https://netn.fi/fi/artikkeli/intersektionaalisuus-kun-sukupuoli-ei-riita>

³ Merriam-Webster tietosanakirja ajoittaa ensimmäisen tunnetun maininnan vuodelle 1989: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intersectionality>

⁴ Kimberlé Crenshaw 1989. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Verkossa saatavilla <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

Yhdysvaltojen olosuhteisiin. Todellisuudessa käsitettä on käytetty Suomessakin jo pitkään, ja se toimii kelpo työkaluna päätöksenteossa sekä politiikan että esimerkiksi yhdistystoiminnan kentillä. Itse asiassa monet hallintoon ja päätöksentekoon liittyvät toimintatavat ja käsitteet, äänestämisestä ja demokratiasta lähtien, on kehitty muualla kuin Suomessa, joten tuontitavarasta puhuminen ei ehkä ole viisain argumentti intersektionaalisuuden hylkimiseen. Parempi idea voi olla etsiä omistajuutta käsitteeseen sen kautta, kuinka sitä voi käyttää paikallisesti, omaan elämänpiiriin sopivasti. Intersektionaalisesta ”katseesta” voi olla apua niin työelämässä, yhdistystoiminnassa kuin jokaisen omassa arjessakin.

Intersektionaalisuus tai intersektionaalinen feminismi ei ole Ohisalon tai kenenkään muunkaan suomalaisen poliitikon keksintöä, eikä varattu millekään yksittäiselle poliittiselle puolueelle. Jos jollekin tulisi siitä antaa kiitosta, niin ajattelutapaa alunperin Yhdysvalloissa kehittäneille mustille naisille. Heillä on ollut yhteiskunnallisesti sellainen asema, josta käsin on mahdollista nähdä sosiaalisia rakenteita, joita vallan käyttäjiksi päätyneet ihmiset eivät ole nähneet. He ovat samalla olleet historiallisesti asemassa, jossa tasa-arvotyötä ei voi valita tehdä: sitä on ollut pakko tehdä oman elämän mahdollisuuksien ja niiden puutteen takia.

Ehkä ensimmäinen askel intersektionaalisessa ymmärryksessä onkin kysyä itseltään, *kenen tasa-arvosta voi itse valita puhua tai olla puhumatta*. Kenen eriarvoisuudesta puhuttaessa voi itse valita kääntää katseensa pois? Intersektionaalisuus on pyrkimys katsoa maailmaa moninäkökulmaisesti ja ihmisten keskinäisiä eroja tunnistaen, joten se kuuluu kaikille.

Hallitusohjelman tasa-arvo-ohjelmassa lukee intersektionaalisuudesta seuraavaa:

Tasa-arvo-ohjelma korostaa intersektionaalisuutta eli tarkastelutapaa, jossa monien tekijöiden, sukupuolen ohella, esimerkiksi sosioekonomisen taustan, asuinpaikan, alkuperän, perhetaustan, koulutuksen, iän, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun katsotaan vaikuttavan samankaltaisesti yksilön asemoitumiseen yhteiskunnassa. Intersektionaalisuus on keino tarkastella yhteiskunnassa vallitsevia päällekkäisiä ja läpileikkaavia syrjiviä mekanismeja.⁵

Intersektionaalisuuden periaatteita sovelletaan eri tavoin eri aloilla, ja sillä on todellisia vaikutuksia ihmisten elämään. Esimerkiksi tasavertaisen perusopetuksen järjestämisessä intersektionaalinen analyysi tuottaa seuraavanlaisia havaintoja/johtopäätöksiä: koulut tulisi sijoittaa saavutettavasti sekä kaupungissa että haja-asutusalueilla; osa oppilaista tarvitsee suomi toisena kielenä -opetusta; osalla oppilaista tulee olla avustaja ja koulukuraattori ei saisi olla saatavilla ainoastaan yksittäisillä rikkailla kouluilla.

Herättävä esimerkki intersektionaalisuuden soveltamisesta käytäntöön voi olla turvakoti-palvelun järjestäminen. Turvakoti on ”kodinomainen paikka, jossa saa suojan väkivallalta ja apua väkivallan loppumiseksi”: se on taho johon ihminen voi hakeutua esimerkiksi akuutissa perhe- tai lähisuhdeväkivallan tilanteessa.⁶ Turvakoteihin tulee tietysti päästä

⁵ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162588/STM_2020_35_J.pdf?sequence=6&isAllowed=y

⁶ THL. Turvakodit. <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakotipalvelut/turvakodit>

riippumatta apua tarvitsevan ominaisuuksia kuten taustasta, iästä tai sukupuolesta. Palvelussa on siis pakko tunnistaa, että eri taustoista tulevilla ihmisillä on erilaisia tarpeita, ja niihin vastaaminen herkkyydellä on olennaista palvelun onnistumisen kannalta. Turvaa tarvitsevaa ei voi käännäyttää ovelta esimerkiksi uskonnon, kumppanin sukupuolen, pitkäaikaissairaudesta tai äidinkielen perusteella.

Niin haastavassa esimerkissä kuin väkivaltatyö intersektionaalisuuden merkitys on erityisen näkyvää, sillä mikään henkilökohtainen ominaisuus ei saa estää tarvittavan palvelun saamista. Pahinta sekä yksilöiden että yhteiskunnan kannalta on se, jos joku jättäisi hake-matta apua esimerkiksi syrjinnän tai häpeän pelossa. Päätöksenteossa käytetään jo nyt intersektionaalista ymmärrystä kun mietitään, kuinka turvakotipalveluita järjestetään, minkälaisia ihmisiä niihin rekrytään, tai minkälaista lisäkoulutusta työntekijöille ostetaan tasavertaisen palvelun takaamiseksi.

Intersektionaalisuus liitetään helposti nimenomaan kasvatusta ja hoiva-alaan, koska niissä pyrkimys tasapuolisuuteen on niin sisään kirjoitettua. Se ei kuitenkaan missään nimessä ole ainoastaan niille kuuluva työkalu. Tässä oppaassa pohditaan sitä, kuinka intersektionaalisuus voisi kytkeytyä Suomessa tehtäviin päätöksiin ja yhteisöjen kehittämiseen 2020-luvulla, ja miten intersektionaalisuutta voidaan käyttää eriarvoisuutta vähentävänä työkaluna käytännössä. Tarkoitus on pysähtyä mediassa tunteita herättävän käsitteen äärelle ja keskustella siitä siltoja rakentavasti.

Intersektionaalisen ymmärryksen kerryttäminen on kenelle tahansa jatkuva oppimisprosessi, jossa aina on unohtanut jonkun ihmisryhmän ulkopuolelle tai tehnyt moka jota ei ole pystynyt omasta asemasta käsin ennakoimaan. Oppaassa puhutaan myös tähän oppimisprosessiin liittyvistä tunteista ja tiedon tuottamisesta.

2. Ei ollenkaan tyhmiä kysymyksiä

Intersektionaalisuus on yksi työkalu, joka voi auttaa saavuttamaan asetetut tavoitteet. Se ei ole aate tai ideologia, vaan metodi, lähestymis-, tai tarkastelutapa.

Tässä luvussa lämmitellään keskustelua käymällä läpi mediasta nousseita perusasioita ja vastaamalla niin sanottuihin tyhmiin kysymyksiin, jotka eivät tosiasiaassa ole lainkaan tyhmiä, vaan auttavat hyvin ymmärtämään ilmiöitä ja käsitettä.

Luku on kirjoitettu yleistajuisesti, kysymyspalstan tai kahvilakeskustelun muotoon. Vaikka osaa kysymyksistä on hieman kärjistetty, ne on valittu auttamaan kokonaisuuden ymmärryksessä ja aihepiiriin liittyvien myyttien murtamisessa.

KYSYMYS: Voitko selittää lyhyesti mistä intersektionaalisuudessa on kyse?

VASTAUS: Voin yrittää. Intersektionaalisuus tarkoittaa sitä, että ihmisellä on aina useampia identiteettejä, eli lokeroita joihin hän kuuluu. Nämä lokerot vaikuttavat ihmisen toimintamahdollisuuksiin yhteiskunnassa. Intersektionaalisuus on huomion kiinnittämistä siihen, että lokerot risteävät ja usein tuottavat yhdessä eriarvoisuutta, ellei niiden yhteisvaikutuksiin kiinnitetä huomiota.

Intersektionaaliseen ymmärrykseen liittyy siis se, että erilaiset identiteettilokerot (muunsukupuolinen, valkoinen, suomenruotsalainen, nainen, liikuntarajoitteinen, ikääntyvä, jne.) määrittävät ihmisen toimintaa ja mahdollisuuksia; ja samaan aikaan jokainen meistä kuuluu useisiin kategorioihin (valkoinen muunsukupuolinen ikääntyvä juristi, suomenruotsalainen liikuntarajoitteinen opiskelijanainen). Kukaan ei kuulu pelkästään yhteen lokeroon, eivätkä kaikki yhden lokeron jäsenet (kaikki vammaiset, kaikki miehet, kaikki opiskelijat, kaikki saamelaiset, jne.) ole yhtenäinen porukka. Intersektionaalista ymmärrystä on hyödyllistä opetella, jotta pystyy paremmin tiedostamaan ihmisten moninaisuuden.

Intersektionaalisen voi hyvin selittää kuvitteellisella videopelivertauksella. Ajatellaan, että fantasiaroolipelissä pelaaja saa valita hahmokseen soturin, jousiampujan tai velhon, joka voi olla ihminen, haltia tai kääpiö. Ihmisellä on erikoisominaisuutena voimakkuus, haltialla tarkkuus ja kääpiöllä älykkyys. Soturihahmo osaa käyttää panssarivaatteita ja miekkaa, jousiampuja kevyitä vaatteita ja tietysti jousipyssyä, ja velho kevyitä vaatteita joiden lisäksi hän osaa loihkia – mutta ei heiluttaa aseita.

Hahmoa valitessaan pelaaja saa kokeilla erilaisia yhdistelmiä: olisiko tällä kertaa haus Kempaa pelata älykästä kääpiösoturia tai vahvaa ihmisjousiampujaa. Pelimekaniikka suosii sellaista hahmonluontia, jossa ihmisestä tehdään soturi, haltiasta jousiampuja ja kääpiöstä velho, mutta voi olla hauskaa pelata näitä oletuksia vastaan ja ottaa itselleen pelaajana lisää haastetta. Oletushan kuitenkin on, että peli on suunniteltu niin, että millä tahansa hahmoyhdistelmällä on mahdollista voittaa.

Olisi huonoa pelisuunnittelua, jos pelikentissä tulisi vastaan vihollisia, joiden iskuista ei selviä ilman panssaria, sillä silloin pelaaminen olisi kannattavaa ainoastaan ihmisellä. Ja

toisaalta kääpiöhahmon peli lässähtäisi, jos tehtävissä olisi käytännössä pakko käyttää aseita. Jos vielä ilmenisi, ettei loppuvastusta ei kerta kaikkiaan voi voittaa ilman miekkaa, alkaisi tuntua että peli on oikeasti suunniteltu vain yhdelle hahmolle ja muut on lisätty mukaan lähinnä kosmeettisen moninaisuuden motiivilla. Pelin suunnitellut yritys saisi pyyntöjä muuttaa pelin mekaniikkaa sellaiseksi, että sitä olisi hauskaa pelata menestyksekkäästi hahmolla kuin hahmolla.

Vertaus on helposti siirrettävissä todelliseen maailmaan. Tosielämän Suomessa kaikkien hahmojen pelimekaniikoilla ei niin vain pääsekään läpi sellaisia pelikenttiä kuten *peruskoulu*, *työnhaku*, tai *yhdenvertaiset terveystalvelut*. Osalla hahmoista saattaa ihmistoturin tavoin olla kohtuuton etumatka toisiin hahmokategoriansa takia, osalle tietty pelikenttä tuottaa hankaluuksia koska sitä ei ole suunniteltu hänelle läpäistäväksi, ja jollekin samaa kenttää ei voi edes ymmärtää.

Tosimaailman intersektionaalista ymmärrystä käyttävä päättäjät on siis pelisuunnittelija, joka rakentaa yhteiskunnan pelimekaniikkaa sellaiseksi, että millä tahansa hahmolla pystyy periaatteessa voittamaan. Tosielämässä ihminen harvoin saa valita itse hahmoluokkaansa, vaan suurin osa lokeroista peritään jo syntyessä.

KYSYMYS: Onko pakko ylipäänsä lokeroita ihmisiä? Eikö lokerointi vain lisää ihmisryhmien erojen osoittelua?

VASTAUS: Todella hyvä pointti. Harva haluaa tulla jatkuvasti lokeroituksi tietyn ominaisuuden perusteella. Etenkin ulkopuolelta tuleva lokerointi saattaa tuntua rajoittamiselta. Toisaalta usein on myös tarpeen lokeroita ihmisiä, jotta kaikki tulevat varmasti huomioituiksi eikä ketään jätetä ulkopuolelle.

Koska ihmiset ovat lähtökohtaisesti erilaisia, kaikkien kohtelu ”samalla tavalla” tarkoittaisi, että joitain kohdellaan aivan toisenlaiselle ihmiselle sopivalla tavalla. THL:n mukaan intersektionaalinen tarkastelutapa tuottaa tasa-arvotyöhön ”tarkempaa tietoa, tukea päätöksentekoon, kohdennettuja toimenpiteitä ja palveluja, ja yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa haavoittuville ryhmille”⁷.

Esimerkiksi sopii digitaalisten ja fyysisten tilojen suunnittelu kohderyhmälle ”kaikki asiakkaat”. Pankin verkkopankkipalvelun suunnittelijan täytyy nimenomaan lokeroita ihmisryhmiä kuten *näkörajoitteiset, ikääntyvät ja vanhukset*, ja *selkokieltä tarvitsevat*, jos pankki mielii pitää asiakkaansa. Sairaalarakennusta suunnittelevan ammattilaisen taas täytyy latian muodoista lähtien lokeroita ihmisiä pyörätuolilla, rollaattorilla, jaloilla, lastenvaunuilla tai vaikkapa sairaalasängyllä liikkuviin ihmisiin, jotta kaikki varmasti pääsevät perille.

Samoin jos järjestetään keskustelutilaisuus ”kaikille naisille”, mutta kutsu kirjoitetaan vain yhdellä kielellä ainoastaan internetiin, tapaamispaikkaan johtaa kierreportaat, ja tilaisuudessa kukaan ei puutu esimerkiksi rasistiseen, homo- tai transfobiseen tai kehovihamieliseen puheeseen, tilaisuus järjestetään käytännössä vain suhteellisen kapealle naisten joukolla. Tilaisuuden järjestäjät pystyvät tämän huomattessaan laajentamaan mahdollisten

⁷ THL. *Intersektionaalisuus ja sukupuoli*. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli>

tulijoiden porukkaa lokeroinnin avulla: huomattuaan että joku ”kaikkiin naisiin” kuuluva lokero ei kuljekaakaan rappusia, järjestäjä saattaa selvittää mahdollisuutta siirtyä toiseen tilaan, johon pääsee hissillä.

Yhteinen lokero saattaa myös luoda sillan erojen yli: eri taustoista tulevien erilaisten naisten yhteisöllisyys muodostuu onnistuneessa tapahtumassa juuri naislokeron kautta, ja tämän yhteyden myötä helpottuu muiden keskinäisten erojen (eri etnisiin ryhmiin kuuluvat naiset, trans- ja cis-sukupuoliset naiset⁸, eri ikäiset naiset, jne.) ymmärtäminen.

Lokerot ovat eroja ihmisten välillä, mutta lokerot voivat myös luoda yhteyksiä ihmisten välille. Ei kannata kuitenkaan väittää ettei niillä olisi merkitystä. Silloinhan väittäisimme, että kaikki ihmiset ovat samanlaisia.

Ehkä lokerointiin liittyvä kysymys kuuluukin: milloin on tärkeää lokeroida itseä ja muita?

Milloin se vaikuttaa siihen, että kaikki varmasti pääsevät mukaan halutessaan?

Minkälaisissa tilanteissa jokin yhteinen lokero voi loiventaa muuta erilaisuuden tunnetta?

KYSYMYKSET: Kun puhutaan intersektionaalisuudesta, käytetään kieltä, jota tavallinen ihminen ei ymmärrä. Miksi näin tehdään ja eikö se ole eriarvoistavaa vallankäyttöä?

VASTAUS: Tietynlaisen kielen käyttö voi olla vallankäyttöä ja esimerkiksi paljon sivistyssanoja sisältävällä puheella voi sulkea ihmisiä ulos keskustelusta. Jos haluaa dialogia eli yhteiseen ymmärrykseen tähtäävää vuorovaikutusta ihmisten välille, kannattaa säätää puhetapaansa kuhunkin tilanteeseen sopivaksi.

Samalla on hyvä muistaa, että eri keskustelut ovat eri kohderyhmille, eikä kaikkien ihmisten tarvitse ymmärtää kaikissa keskusteluissa käytettyä kieltä. Esimerkiksi tutkijoiden välinen keskustelu käydään akateemisella kielellä, johon liittyy alakohtaisia ja vaikeaselkoisia käsitteitä. Tutkijoiden työ on kehittyä oman alansa huipuiksi ja edistää tietoa juuri omalta alaltaan pidemmälle kuin ennen on tehty. Heidän keskinäisessä keskustelussaan alaan vihkiytymättömän ei tarvitsekaan ymmärtää kaikkea.

Toisaalta osa tutkijoiden työtä on viestiä tutkimuksestaan ymmärrettävällä tavalla. Siinä saattaa auttaa esimerkiksi toimittaja, joka perehtyy aiheeseen tai haastattelee tutkijaa – ja jonka ammattitaitoa on välittää tieto kiinnostavasti suurelle yleisölle. Myös oppimateriaalien tekijät ja opettajat välittävät tutkittua tietoa ihmisille sellaisessa muodossa, joka ei tarvitse vuosikausien perehtymistä, niin että hyödyllinen tieto voidaan ottaa arjessa käytäntöön. Tutkijoiden välinen, akateemisilla sanoilla käytävä keskustelu on siis yksi tärkeä piirinsä, toimittajien ylläpitämä mediakeskustelu toinen, ja opettajat taas muokkaavat viestintäänsä riippuen siitä työskentelevätkö alakoulussa, kansalaisopistossa tai ammattikoulussa. Yhden ihmisen ei tarvitse osallistua kaikkiin keskustelun piireihin tai ymmärtää niistä jokaista.

⁸ Cis-sukupuolinen nainen/ cismainen tarkoittaa naista, joka on määritelty oikein naiseksi syntymästä lähtien. Transsukupuolinen nainen/ transnainen tarkoittaa naista, joka on ensin määritelty väärin ja naiseksi vasta myöhemmin. Termejä on harvoin tarpeellista käyttää arkikielessä, ellei nimenomaan puhuta cis- ja trans-lokerosta suhteessa toisiinsa.

Keskeistä on luottamus siihen, että todella halutaan dialogia. Jos mistä tahansa alasta puhutaan osalle ihmisistä vierailta termeillä, on valmistauduttava selittämään näitä auki niin että kaikki pysyvät samalla sivulla. Halutessaan keskustelija voi toki alkaa naljailla muille siitä, etteivät he ymmärrä jotain käsitettä, ja sillä tavoin käyttää valtaa toiseen. Toiselle tulee todennäköisesti tyhmänä pidetty olo, hän saattaa häpeää väistääkseen sanoutua irti keskustelutilanteesta ja puolustusreaktiona hyökätä koko käsitettä tai aihetta vastaan. Kun luottamus dialogiin menee rikki, ihminen saattaa pelätä naurunalaiseksi tai alennetuksi joutumista, ja vetää mieluummin pellit kiinni kuin jännittää käyttäkö sanoja väärin. Kun johonkin käsitteeseen tai keskusteluun ei ole omistajuuden tunnetta, siihen ei halua osallistua.

Tilanteesta riippuen voidaan miettiä, onko tarpeen käyttää sanaa intersektionaalisuus, vai sopiiko esimerkiksi opetuksen tai mediatekstin yhteyteen paremmin vaikkapa *risteävät erot* tai *moniperustainen syrjintä*. Ensimmäinen vastaa jotakuinkin intersektionaalisuutta, jälkimmäistä käytettäessä puhutaan tietyistä syrjinnästä intersektionaalisen kehyksen kautta.

Oman itsen pohdinnassa hyödyllisiä kysymyksiä intersektionaalisen ymmärryksen lisäämiseksi voivat olla esimerkiksi:

Mitkä ovat ne keskustelun piirit, joihin minä pääsen mukaan?

Pääsenkö mukaan niihin keskusteluihin joihin haluan, tai jotka koskevat minun elämäni?

Onko jotain tapoja, joilla voisin varmistaa, että halukkaat pääsevät mukaan niihin keskustelun piireihin, joissa olen mukana, tai niihin, jotka koskevat heidän elämänsä?

Kuinka varmistamme sen, että voimme luottaa yhteiseen dialogin haluun?

KYSYMYS: Minkä takia pitää käyttää vierasperäisiä termejä kuten intersektionaalisuus? Eikö tasa-arvo tai yhdenvertaisuus riitä kun Suomessa ollaan?

VASTAUS: Periaatteessa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat aivan riittäviä termejä, kun tehdään intersektionaalista tasa-arvotyötä. Intersektionaalisuus tarkoittaa kuitenkin hieman eri asiaa, sillä tasa-arvolla voidaan myös tarkoittaa yhteen eroon keskittyvää sukupuolten tasa-arvoa. Eri sanoja käytetään eri yhteyksissä. Esimerkiksi yhdistyksessä tai yrityksessä saatetaan tehdä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka käytännössä tehdään intersektionaalisen linssin kautta eli työssä huomioidaan paljon muitakin eroja kuin sukupuoli.

On hyvä muistaa, että kieli muuttuu käytössä jatkuvasti: kieleen tulee joitain sanoja, jotkut sanat unohtuvat tai jätetään käytöstä, tai lainasanat suomalaistuvat. On myös hyvin tavallista, että kieleen liittyvistä asioista keskustellaan tunteella. Intersektionaalisuudesta puhuttaessa on käytetty suomenkielistä vastinetta risteävät erot tai moniperustainen syrjintä. Voi olla että eri konteksteihin vakiintuu eri ilmauksia tarkoittamaan samaa asiaa.

KYSYMYS: Ihmiset puhuvat samaan aikaan intersektionaalisuudesta ja intersektionaalisesta feminismistä. Ovatko nämä sama asia tai mitä eroa näillä on?

VASTAUS: Intersektionaalisuus on metodi, linssi tai järjestelmä, kun taas feminismi on aate ja elävä liike. Intersektionaalisuus on kehitetty kiinteänä osana feminismin historiaa, ja voidaan ajatella että se on feministiseen toimintaan ohjaava tarkastelutapa. Feministisellä toiminnalla tässä tarkoitetaan eriarvoisuuden vähentämistä ja tasa-arvon lisäämistä sen laajassa, sukupuolen lisäksi muitakin eroja tunnistavassa, merkityksessä.

Intersektionaalinen näkökulma on kehitetty feminismin historian sellaisessa vaiheessa, jossa on tunnistettu valtarakenteiden olevan monimutkaisempia kuin ainoastaan sukupuolten välinen eriarvoisuus. Sen kehitys on jatkumoa aiemmalle feminismin piirissä tapahtuneelle keskustelulle, ja siksi olisi outoa koettaa irrottaa intersektionaalisuutta feminismistä.

Käytännössä intersektionaalisuutta voi hyödyntää erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien ja heidän tarpeidensa tunnistamiseen. Feministiseksi ajatellaan usein se seuraava askel, jossa mietitään miten tätä haavoittuvuutta saadaan korjattua ja eriarvoisuutta vähennettyä. Miksi eriarvoisuutta pyrittäisiin tunnistamaan, ellei sen vähentämiseksi?

KYSYMYS: Onko minun pakko olla feministi, jos haluan käyttää intersektionaalista näkökulmaa?

VASTAUS: Tämä on tavallaan eri asia kuin äskeinen intersektionaalisuuden paikka osana feminismin historiaa. Feministi on monille ihmisille omaa identiteettiä kuvaava sana, johon liittyy paljon maailmankuvaan ja oman elämisen tapoihin liittyviä asioita. Se, sanooko ihminen olevansa feministi, on tietysti ihmisen oma asia. Eihän toiselle voi määrittää identiteettisanoja ulkopuolelta.

Jollekin saattaa olla tärkeää sanoa: ”Minä en ole feministi, mutta teen töitä tasa-arvon eteen”. Toisen mielestä juuri tasa-arvotyön tekeminen tekee ihmisestä automaattisesti feministin. Kolmas taas saattaa määritellä feminismin paljon tiukemmin.

Ihmiset tarkoittavat feministinä olemisella hyvin erilaisia asioita, ja arkisessa keskustelussa voi toisinaan olla hyvä tarkastaa, että kaikki puhuvat samasta asiasta. Esimerkiksi ihminen, joka edistää työssään kehitysvammaisten nuorten miesten työllistymistä, tekee intersektionaalista feminismiä käytännössä. Hän tunnistaa eri lokeroiden (vammaisuus, sukupuoli mies, nuori ikä) yhteisvaikutuksia ihmisten mahdollisuuksiin ja pyrkii rakentamaan siltoja niiden ylitse, eli vähentämään eriarvoisuutta. Hän saa silti edelleen sanoa, ettei ole feministi. Missään nimessä ei kannata jäädä miettimään, voiko tehdä risteävät erot tunnistavaa (intersektionaalista) tasa-arvotyötä sen takia, ettei koe feministiä itselleen sopivaksi sanaksi. Silloin työ jäisi turhaan tekemättä, jos sen kerran haluaa tehdä.

KYSYMYS: Tarkoittaako intersektionaalisuus sitä, että puhutaan naisista ja muunsukupuolisista, mutta miesten tasa-arvo unohtetaan?

VASTAUS: Ei. Tässä mentäisiin todella metsään. Intersektionaalisuus on linssi, jonka alle kuuluu kaikki ihmisten välinen moninaisuus, ja miehet ovat osa sukupuolen moninaisuutta. Intersektionaalisuuden pointti on ymmärtää, että erilaiset erot vaikuttavat yksilön elämään, ja että näihin eroihin liittyy valta-asetelmia. Joskus on tärkeää käsitellä jotain tiettyä lokeroa, esimerkiksi naisten palkkatasa-arvosta puhuttaessa on puhuttava lokerosta naiset. Mutta ei ole mitään syytä, miksi joku ihmisryhmä tulisi jätetyksi ulos moninaisuuden alta, koska kaikki kuuluvat jo valmiiksi siihen.

Usein somekeskustelussa puhutaan lokerosta ”miehet” yhtenäisenä massana, mutta kannattaa muistaa intersektionaalisuus. Myös ”miehet”-lokero sisältää monia eri alalokeroita, joita on joskus oleellista eritellä ja tarkastella yksittäin, joskus taas ei. Miehiä ovat mm. nuoret miehet, seksuaalivähemmistöön kuuluvat miehet, haja-asutusalueiden miehet, yksinhuoltajamiehet, pitkäaikaissairaat miehet, korkeakoulutetut miehet, pakolaisena Suomeen tulleet miehet, ruotsinkieliset miehet, transmiehet, saamelaismiehet, viittomakieliset miehet, romanimiehet, liikuntarajoitteiset miehet, ikääntyvät miehet, yksin asuvat miehet, lapsiperheelliset miehet jne.

Kuten jo tästä lyhyestä listasta huomaa, esimerkiksi kunnallisia palveluita ei voida suoraan järjestää sillä ajatuksella, että ne olisivat samanlaiset kaikille ryhmään ”miehet” kuuluville. Tähän miesten moninaisuuteen vastaamiseen tarvitaan intersektionaalista ymmärrystä. Esimerkiksi jos kunta päättää järjestää liikuntatoimen palvelun, joka saa kaikki miehet taustasta riippumatta liikkumaan, mutta järjestää ainoastaan aitajuoksua, osa tulee suljetuksi palvelun ulkopuolelle. (Niin hieno laji kuin aitajuoksu onkin.) Tähän tarvitaan intersektionaalista ymmärrystä eli palveluiden tuottamista sen näkemyksen kautta, että miehet eivät ole yksi yhtenäinen ihmisryhmä.

Periaatteessa näiden ryhmien välisiä eroja tulisi tasoittaa yhdenvertaisen palvelun takaamiseksi, mutta käytännössä on kulloisistakin päättäjistä ja poliittisista toimijoista kiinni, kenen tarpeet korostuvat.

KYSYMYS: Näen että keskusteluissa valtavasti tilaa saa _____ (kirjoita tähän haluamasi vähemmistöryhmän nimi). Eikö intersektionaalisuudella keskitytä ainoastaan hyvin pieneen porukkaan ja unohteta muut?

VASTAUS: Usein intersektionaalisuus mainitaan keskustelussa, joka käsittelee jonkin vähemmistöryhmän kokemaa eriarvoisuutta. Tämä on tuottanut perspektiiviharhan, jossa erojen huomioiminen tai moninaisuus koskisi vain osaa ihmisistä. Se ei ole totta.

Voi olla, että johonkin vähemmistöryhmään liittyvistä asioista uutisoidaan, koska ryhmää koskeva eriarvoisuus on tullut ilmi ja tarvitsee huomiota. Ryhmän tilannetta ehkä kuvataan suhteessa enemmistöön, mutta lähtökohtaisesti ei ole mitään syytä asettaa näitä ryhmiä vastakkain tai kilpailuasetelmaan. Saattaisi olla hyödyllistä kääntää näkökulmaa niin, että molemmat ihmislokerot ovat osa moninaisuutta, mutta tällä hetkellä toisen oikeudet ja mahdollisuudet eivät toteudu. Tätä kautta tulee ehkä ymmärrettyksi se, että uutisoidaan

eriarvoisuutta kokevasta vähemmistöryhmästä eikä enemmistöryhmästä, jolla ei ole minikäänlaista ongelmaa. Uutisessahan lukisi: ”Enemmistöryhmän oikeudet toteutuvat, toisin kuin tuolla vähemmistöryhmällä!”

Intersektionaalinen maailman ja rakenteiden tarkastelu sisältää kaikki ihmiset. On huomioitava, että koska ”kaikki” sisältää valtavasti eri ihmisryhmiä, jokaisen kohdalla on käytävä oma keskustelunsa siitä, mitä ihmisten mielekkäästä (tai lakisääteisestä) elämästä puuttuu ja mitä sille voisi tehdä. Intersektionaalinen tarkastelutapa ymmärtää sitä, että eri ihmisillä on käytössään erilaisia reittejä ja resursseja yhteiskunnan rakenteista johtuen.

Monesti juuri vähemmistöistä keskustellaan, koska on tunnistettu ryhmän kohtaama epäkohta. Kun eriarvoisuudesta aletaan puhua, aiemmin vaietun tiedon määrä ja ennakkoluulojen painolasti voi olla suuri. Siksi joskus tapahtuu ikään kuin shampanjapullon avautuminen ja enemmistöryhmään kuuluvat joutuvat opettelemaan tilan antamista ja kuuntelemista omalla epämukavuusalueellaan. Oman aseman ja omien toiminnan mahdollisuuksien hahmottaminen auttaa tähän.

Kannattaa toki huomata myös, että jos kaikki vähemmistöt lasketaan yhteen, he ovatkin enemmistö, eli ei kannata sivuuttaa ihmisryhmiä turhanpäiväisinä.

KYSYMYS: Miksi kaikki vähemmistöryhmät ovat niin vihaisia keskusteluissa. Miksi he eivät voi puhua rauhallisesti ja tasavertaisesti muiden kanssa?

VASTAUS: Monesti tämä liittyy epätasa-arvoiseen asetelmaan sekä keskustelussa että laajemmin yhteiskunnassa. Valitettavasti tällaisissa tilanteissa keskustelun asetelma ei ole tasavertainen, vaikka osallistujat niin kuinka toivoisivat, sillä ympäröivän maailman valtasuhteita ei voi jättää keskustelun ulkopuolelle. Tilanne saattaa olla sellainen, että päätösvalta on niillä ihmisillä, joilla ei ole kokemustietoa kyseessä olevasta eriarvoisuudesta. Tällöin pelko ohitetuksi tai vähätellyksi tulemisesta on aiheellinen.

Taakkoja, joita kannattaa tämän kysymyksen suhteen ymmärtää, ovat esimerkiksi vähemmistöstressi ja sen terveysvaikutukset, aiempi toistuva kokemus ohi katsomisesta ja sivuuttamisesta, sekä vähemmistöasemaan liittyvä ylisukupolvinen traumataakka. Tällaisissa keskusteluissa puhutaan lisäksi usein lasiseinistä, jotka rajaavat toiselta keskustelijalta mahdollisuuksia elämässä, mutta jotka toinen keskustelija saattaa nimetä ”vain tunteiksi” tai kieltää niiden olemassaolon kokonaan.

Tällainen ohittamista, vähättelyä ja kuuntelemattomuutta sisältävä keskustelu on helposti myös traumaa tuottava väkivaltakokemus. Samaan aikaan joku osallisista ei välttämättä tunnista omasta asemastaan käsin tätä väkivaltaisuutta, ja saattaa ihmetellä, miksi toinen reagoi voimakkaasti puolustautuen tai suuttumalla.

Lähes kaikista vähemmistöryhmistä, heidän haavoittuvuudestaan ja tarpeistaan yhteiskunnassa on valtavasti tutkittua tietoa. Samalla valtaväestöön kuuluvat ihmiset saattavat ajatella, ettei heidän tarvitse etsiä tietoa työnsä tueksi, tai että sen käyttäminen ei koske heitä. Tämän takia moni vähemmistöryhmä ”huutaa somessa” kuulluksi tulemisesta, sillä usein valtaväestö hakeutuu tiedon äärelle vasta jonkinlaisen kohun tai tragedian seurauksena.

Oleelliseksi nousevat kysymykset:

Kuinka rakentaa sellaisia keskustelun tiloja, jotka ovat turvallisia?

Sellaisia tiloja, joissa kaikki luottavat dialogin haluun?

Kuinka tiedostaa keskustelussa vaikuttavat keskinäiset valtasuhteet?

KYSYMYS: Minusta tuntuu pahalta käsitellä eriarvoisuutta, johon en itse ole millään tavalla syyllinen. Eikö syyllistäminen ole väärin minua kohtaan?

VASTAUS: Jos keskustelun tarkoitus on löytää syyllisiä, sillä ei saada kovin pysyvää muutosta aikaan. On viisasta havaita se, että eriarvoisuuden käsittely tuntuu pahalta ja siihen tarvitaan myös tunnetason työtä. Keskustelun tarkoitus ei pitäisi olla murtaa ihmistä tai saada aikaan voimatonta oloa. Dialogin olisi tärkeää antaa turvallista tilaa epämukavuusalueen tunnetyölle.

Samalla päättäjän tai yhteisön kehittäjän työhön kuuluu olennaisesti ikävien asioiden ja ristiriitojen käsittelyä. Saattaa olla, että joutuu oleskelemaan sen vaikeuden tunteen kanssa, jota epätasa-arvon käsittely aiheuttaa. Niin kauan kuin jokainen, josta eriarvoisuus tuntuu pahalta, valitsee olla käsittelemättä sitä, eriarvoisuus pysyy tai syvenee.

Riski tässä kysymyksessä liittyy vaikenemiseen ja pois katsomiseen. Jos epämukavuusalueelle ei haluta mennä, työt jäävät tekemättä – ainakin siihen asti kun niihin on pakko tarttua jonkin konfliktin seurauksena. Ehkä tämä epämukavuusalue ja eriarvoisuuteen liittyvä tunnettyö on osasy sille, ettei monessa paikassa ole lakisääteisiä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Jos eriarvoisuuden käsittelystä ja prosessiin liittyvistä tunteista ei ole ymmärrystä, on helpompi väistää ja hiljetä. Se on kuitenkin epäreilu vaihtoehto.

Mieluummin kannattaa kysyä:

Voinko itse olla mukana rakentamassa tarpeeksi turvallisia (työ)tiloja vaikeita tunneprosesseja sisältäville keskusteluille?

Mitä eroa on sillä, että keskustelu on perusturvallinen kaikille, ja sillä että keskustelussa voidaan olla epämukavuusalueella?

KYSYMYS: Internetissä sanotaan että vika on valkoisessa cisheteromiehessä. Miksi heitä syytetään kaikista maailman ongelmista?

VASTAUS: Tämä on lempikysymykseni ns. ”hölmöistä kysymyksistä”, eikä missään nimessä ollenkaan hölmö. Ei kannata kuunnella internetiä. Ei ole mitään syytä, miksi jossain ihmisryhmässä olisi vikaa, ei lokerona eikä yksilönä. Tämä keskustelu on silti hyvin tunnistettava.

Luulen, että kyse on siitä, että tämä ihmisryhmä omaa useita sellaisia lokeroita, jotka asettavat hänet muita helpompaan asemaan yhteiskunnassa. Näiden lokeroitten kasauma on se normi, jonka tarpeiden ja tiedon mukaan yhteiskunta on rakennettu.

Lokero *valkoinen* tuo meidän yhteiskunnassamme etuoikeuden verrattuna ruskeaan, mustaan tai muuhun rodullistettuun⁹ asemaan. *Cis-sukupuolisuus* eli se, että on sitä sukupuolta jonka kättilö määrittänyt, tuo yhteiskunnallista helppoutta jos rinnastaa transsukupuolisiin ihmisiin. *Heteroseksuaalisuus* (tai sen esittäminen ulospäin) aiheuttaa sen, ettei ihminen koe laisinkaan syrjintää tai väkivallan uhkaa seksuaalisuutensa perusteella. Kaikki tietävät, että *miehellä* ja naisella on hyvin erilainen liikkumatila ja mahdollisuuksien verkko yhteiskunnassamme. Jos ihminen sattuu olemaan valkoinen cis-sukupuolinen heteromies, hänellä sattuu olemaan sellaiset lokerot, jotka antavat hänelle aivan valtavan määrän valinnanvapautta suhteessa toisiin. Tässä tarkoitetaan nimenomaan kategorista etua, en yksilöiden elämäntarinaa joka on aina huomattavasti monimutkaisempi.

Ihminen ei valitse näitä lokeroita itse, ja vaikka osan lokeroistaan voi piilottaa, sillä on yleensä terveydellisiä vaikutuksia. Ehkä ”vika” ei olekaan yksittäisissä henkilöissä, vaan siinä, että nämä lokerot sattuvat olemaan yhteiskunnan kohderyhmää – mikä tuo huomattavan epäreilua etuajo-oikeutta suhteessa ihmisiin jotka sattuvat olemaan kohderyhmän reunamilla.

Intersektionaalisuuden kautta ajateltuna on tärkeää huomata, että yksittäisen valkoisen cis-heteromiehen elämään vaikuttaa muitakin lokeroita, esimerkiksi luokkatausta, koulu- ja toimintakykyyn liittyvät ominaisuudet. Niistä lokeroista kukin reagoi eri tavalla esimerkiksi mieheyden kuin naiseuden, tai valkoisuuden kuin jonkin muun rodullistamiseen liittyvän aseman kanssa. Valkoiset cis-heteromiehet eivät ole keskenään samanlaisista ihmisistä koostuva ryhmä. Tämän huomioiminen on intersektionaalista ymmärrystä.

Valkoinen cis-heteromies on siis lokero jolla on taakkana se, että nykyinen yhteiskuntamme on pitkälti rakennettu pitäen tätä kategorialla ensisijaisena kohderyhmänä. Sen on aiheuttanut todennäköisesti se, että päättäjät ovat olleet pääasiassa miehiä, ja ihmisten tarpeista käytetty tieto on ollut kapeaa yhden tai muutaman lokeron tietoa. Esimerkiksi ICT-alalla ollaan nykyään huomattu, että moninainen työyhteisö tuo parempaa suunnittelua, kun asiakasryhmänä on ”kaikki ihmiset”. Tähän liittyy kampanjoita, joissa erityisesti naisia pyritään saamaan lisää koodareiksi. Samoin moninainen suunnittelijoiden joukko voi olla hyödyllinen kun suunnitellaan kaupunkitilaa, Kelan toimintaa, työn ja perheen yhdistämistä tai vaikkapa kulttuuritapahtumia.

Samalla näiden lokeroitten risteyskohdassa elävälle ihmiselle jää katveeseen, ikään kuin autoilijalle kuolleeseen kulmaan, paljon tietoa eriarvoisuudesta. Tavallaan heille lokeroita kerääntyy keskimääräistä enemmän sananvaltaa, ja samalla heidän pitäisi pystyä tietämään muiden puolesta sellaisiakin näkökulmia, joista heillä ei kertakaikkiaan voi olla

⁹ Rodullistaminen on prosessi, jossa ihmiset asetetaan eriarvoiseen asemaan rodun käsitteen kautta. Rodullistamisesta puhumiseen liittyy sen ymmärtäminen, että valkoisuus sosiaalisena konstruktiona on voimakas eriarvoisuutta ylläpitävä tekijä. Usein arkikielessä ”rodullistetut ihmiset” tarkoittaa kaikkia paitsi valkoisia ihmisiä, ja sana on kätevä nimenomaan kun puhutaan valkoisuudesta ja rasismista, joka syntyy rodullistamisen prosessissa. Jos taas puhutaan jostain tietystä ihmisryhmästä, joka kokee yhteiskunnassa haittaa rodullistamisen seurauksena, kannattaa puhua kyseisestä ihmisryhmästä.

tietoa. Toimiessaan päättäjänä valkoinen cis-heteromies joutuu erikseen ottamaan selvää ja opiskelemaan esimerkiksi sellaisesta syrjinnästä, josta hänelle itselleen ei pysty kertymään kokemustietoa.

Esimerkiksi vähemmistöön kuuluva ihminen saa käytännön kokemustietoa eriarvoisuudesta ja siihen liittyvästä hankaluudesta tavallisen arkensa kautta, mutta ihminen joka kuuluu useaan enemmistöön, ei saakaan sitä automaattisesti. Naiset oppivat jo lapsena kartat siitä, mitä reittejä mihinkin kellonaikaan on turvallista kävellä, ja kuinka oma pukeutuminen vaikuttaa turvallisuuteen kävelyn aikana. Mies saattaa olla täysin tietämätön tällaisista hiljaisen tiedon kartoista. Nämä tiedon erot eivät aina itsessään ole hyvä tai paha asia, vaan yksi esimerkki siitä että erilaisissa lokeroissa on erilaisia mahdollisuuksia tietää, saada tietonsa päätöksentekoon asti, ja vaikuttaa yhteiskuntaan.

Voi olla, että somen turhautunut keskustelu valkoisesta cis-heteromiehistä liittyy monesti toiveeseen, että juuri tämä ”ihmislokero” opiskelisi lisää itselleen kuolleessa kulmassa olevista eriarvoisuuksista. Turhautuminen oletettavasti suuntautuu nimenomaan lokeroihin, ei johonkin yksittäiseen ihmiseen, joka vain sattuu kuulumaan juuri näiden lokeroiden risteykseen. Ei kukaan yksin pystykään yhdenvertaisuutta tekemään.

On kuitenkin totta, että mitä useampi etuoikeutta ja helppoutta tuova lokero ihmisellä sattuu olemaan, sitä todennäköisemmin hän joutuu ”erikseen ottamaan selvää” itselleen vieraista näkökulmista ja tekemään tämän opiskelun kanssa töitä sekä tiedollisella että tunnetasolla.

3. Feminismi ja intersektionaalisuus

Tässä luvussa sijoitetaan intersektionaalista feminismiä osaksi muuta historiaa. Luvussa käydään läpi feminismin aaltoja, niiden eroja ja intersektionaalisen feminismin syntyä. Tätä pääosin Yhdysvaltoihin sijoittuvaa historiaa suhteutetaan Suomen tasa-arvohistorian muutoksiin.

Luvun tarkoitus on osoittaa, ettei intersektionaalinen feminismi ole ilmaantunut tyhjästä, vaan sen nouseminen pinnalle on osa laajempia muutosvirtoja sekä maailmanlaajuisesti että paikallisesti.

Feminismin aallot ja jatkumo

Aallot ovat olleet yksi perinteinen tapa tarkastella feminismin historiaa ja feministisen ajattelun kehitystä. Tyypillisesti on erotettu kolme ”aaltoa”¹⁰:

1. AALTO: 1700-, 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen feminismi.

äänioikeusliike eli ns. suffragetti-liike, joka kamppaili samoja oikeuksia naisille kuin miehille eli tavoitteli pitkälti juridista sukupuolten tasa-arvoa.

2. AALTO: 1960–80-luvulla syntynyt femismi.

Nosti esiin erityisesti naiseuden erityisyyden ja erot miehistä. Mustan feminismin katsottiin syntyneen omana suuntauksenaan tämän aallon tienoilla.

3. AALTO: 1990- ja 2000-luvun feminismi.

Teki eron ns. biologisten ja kulttuuristen sukupuolien välille (”sex” ja ”gender”)¹¹, irroittautui kaksinapaisesta mies-nainen-binääristä, alkoi tunnistaa keskinäiset erot myös naisten välillä, nosti pintaan sukupuoli- sekä seksuaalivähemmistöjen oikeudet ja synnytti osaltaan queer-teorian.

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden voisi väittää saavuttaneen keskeisimmät ensimmäisen aallon feministien tasa-arvotavoitteista. Naisilla on Suomessakin oikeus esimerkiksi äänestää, asettua ehdolle vaaleissa, omistaa ja työskennellä. Samalla esimerkiksi eduskunnassa on vielä huomattava naisvähemmistö ja esimerkiksi vastuu kotitöistä jakautuu edelleen naisten ja miesten välillä epätasa-arvoisesti. Kuten sosiaalipolitiikan tutkija Jorma Sipilä on tiivistänyt arviossaan Raija Julkusen kirjasta *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit* (2010):

Onnistuneet hyvinvoinnin tuottamisjärjestelmät antavat ihmisille enemmän tilaa toimia yksilöllisesti. Julkunen näkeekin oivaltavasti, että 2000-luvun diskurssissa ja

¹⁰ Aalloista, niiden kritiikistä ja muista feminismin suuntauksista ks. tarkemmin Heta Rundgrenin artikkeli Ensyklopedia Logoksessa (2019): <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/feministinen-teoria#Feministisen%20ajattelun%20suuntauukset%20ja%20naistutkimuksen%20synty>

¹¹ Butler, J. (2000). *Gender Trouble: Tenth Anniversary Edition*. Routledge

politiikassa tasa-arvo tarkoittaa ennen muuta yksilöiden mahdollisuutta toteuttaa itseään ja valita itsensä ilman sukupuolen asettamia rajoituksia sekä oikeutta sukupuoliseen tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen. Oikeus yksilölliseen elämään ei kuitenkaan riitä, vaan Julkunen nostaa tasa-arvon toiseksi puoleksi sukupuolibalanssia koskevan säännösten, joka turvaa sukupuolten yhtäläisen edustuksen poliittisissa ja asiantuntijaelimissä.

Kolmas aalto on vienyt mattoa alta niiltä suoraviivaisilta tasa-arvovaatimuksilta, joita toisen aallon naistutkimus ja naispolitiikka tuottivat. Tämä ei ole kuitenkaan tehnyt sukupuolta merkityksettömäksi.¹²

Osa tutkijoista ja feminismin keskustelijoista ajattelee feminismin siirtyneen jo neljänteen aaltoonsa. Sen erona aiempiin olisi, että kriittinen katse on käännetty myös feministiseen liikkeeseen itseensä ja aiempien aaltojen epäonnistumiseen rodullistettujen ja sukupuoli-vähemmistöjen asian ajamisessa ja tilanteiden huomioimisessa¹³. Tosin nämä kysymykset olivat ainakin osittain läsnä jo viimeistään feminismin kolmannessa aallossa. Toisaalta jo ensimmäinen aalto oli tiiviisti kytköksissä orjuuden vastaiseen liikkeeseen ja toinen aalto mustien amerikkalaisten ihmisoikeuskamppailuun. Se että jokin teema jää historiaan keskeisimpänä, ei tarkoita etteikö muitakin teemoja olisi jo käsitelty samaan aikaan.

Samat feminismin ajatukset ovat matkanneet ympäri maailmaa. Silti ei voida ajatella suoraviivaisesti, että feminismin aallot tulisivat Eurooppaan tai Pohjoismaihin jälkikäteen, tai että ne olisivat ilmenneet täysin samanlaisina kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Liikkeen voisi käsittää aaltomaisena ja rihmastonkaltaisena, eri konteksteissa eri tavoin reagoivana kokonaisuutena.

2000-luvulla feminismiä koskevaan keskusteluun osallistumiseen vaikuttaa merkittävästi internetin mahdollistama nopea tiedon kulkeminen. Siinä missä asioita tapahtui aiemmin selkeämmin globaalisti ja lokaalisti, nyt mukana on virtuaalinen tila, jossa globaali ja lokaali keskustelu tapahtuvat usein limittäin ja julkisesti. Verkkotilojen keskustelut saattavat siirtyä eri tavoin toiminnaksi lokaaleihin konteksteihin. Internetin tuoma muutos koskee tietysti kaikkia muitakin keskusteluja ja tiedon välitystä yleensä.

Intersektionaalisuus feminismissä jo 1800-luvulla

”Ain’t I a woman?”
– Sojourner Truth 1851

”Enkö minä ole nainen?” kysyi 1800-luvulla toiminut ihmisoikeusaktivisti Sojourner Truth puheessaan jo vuonna 1851¹⁴. Truth osallistui USA:ssa kamppailuun orjuutta vastaan sekä naisasialiikkeen toimintaan. Kuuluisassa puheessaan naisten oikeuksien kokouksessa hän peräänkuuluttaa mustille naisille samoja oikeuksia kuin valkoisille naisille.

¹² Jorma Sipilä. *Feminismin kolme aaltoa*. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):6: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100814/sipila.pdf?sequence=1>

¹³ Esimerkiksi Laura Honkasalo Anna-lehden kolumnissaan 2017: <https://anna.fi/ihmiset-ja-suhteet/kolumnit/laura-honkasalon-kolumni-hujjarifeministi>

¹⁴ Tai ainakin näin kerrotaan vuonna 1863 julkaistussa versiossa puheesta.

Truthin ja muiden mustien feministien osuus feminismin historiassa on usein sivuutettu. Kun puhutaan 1800-luvulla syntyneestä feminismin ”ensimmäisestä aallosta”, unohdetaan usein, että jo tässä aallossa vaikuttivat useat mustat ja ruskeat aktivistit, jotka toimivat naisliikkeen lisäksi myös orjuuden vastaisessa liikkeessä. Feminismin historiaan on siis alusta saakka kuulunut kolonialismin ja rasismien vastustaminen, vaikkei se aina ole feminismin historiankirjoituksessa näkynyt.¹⁵

Saavatko vain mustat miehet kansalaisyhteisyydet, entä mustat naiset? Vastaavat intersektionaalisuuteen liittyvät kysymykset näkyivät Suomessakin äänioikeustaistelussa: porvarinaisten perustamat naisliikkeet ajoivat alun perin äänioikeutta vain porvarisnaisille. Siksi työväenliikkeen ja naisasialiikkeen kumppanuuden merkitystä ei pidä vähätellä.

”Ensi kerran puhun vapaana naisena vapaille sisarilleni.” – Lucina Hagman marraskuussa 1906

Suomi oli maailman ensimmäisten maiden joukossa, kun naiset saivat äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden maaliskuussa 1907. Tätä ajoivat naisasialiikkeen ohella työväenliike ja raittiusliike. Vielä marraskuussa 1904, naisten yleisessä äänioikeuskokouksessa, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei kelvannut porvarisnaisille.¹⁶

Kun äänioikeuskysymyksiä käsiteltiin valtiopäivillä huhtikuussa 1905, kansan ääni kuului Säätytalon ulkopuolella kiihkeissä mielenosoituksissa. Suurlakkoon mennessä yhä useammat olivat yhtyneet vaatimukseen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttamisesta. ”Yleinen ja yhtäläinen” äänioikeus ei myöskään 1907 toteutunut sellaisenaan: Äänioikeusikäraja nostettiin 24 vuoteen ja toisen kamarin korvikkeeksi perustettiin suuri valiokunta. Kokonaan vaille äänioikeutta jäivät vähävaraisimmat kuten vaivashoidon varassa elävät, irtolaiset, holhouksen alaiset, kansalaisluottamuksensa menettäneet sekä vakinaisessa sotapalveluksessa olevat. Edustuksellisen demokratian toteutumisen varsinainen este oli kuitenkin tsaarin oikeus hajottaa eduskunta ja jättää hyväksymättä sen säätämät lait.

”There have always been Black women activists — who have had a shared awareness of how their sexual identity combined with their racial identity to make their whole life situation and the focus of their political struggles unique.”

Vapaasti suomennettuna tämä voisi kuulua: Mustia naisaktivisteja on aina ollut. He ovat jakaneet tietoa siitä, miten heidän seksuaalinen identiteettinsä yhdistettynä rodulliseen identiteettiin tekee heidän poliittisista taisteluistaan ainutlaatuisia.

¹⁵ Rundgren 2019: *Feministinen teoria*. Filosofia.fi: <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/feministinen-teoria> ; The Sojourner Truth Project

¹⁶ Erkkilä & Krekola 2016: *Naisten äänioikeus 110 vuotta* -tietopaketti. Eduskunnan kirjasto: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/historia/naisten-aaioikeus-110-vuotta/Sivut/default.aspx>

Combahee River Collective toimi 1970–80-luvuilla USA:ssa. Kollektiivi määritteli itsensä mustaksi, feministiseksi, lesboksi ja sosialistiseksi organisaatioksi. Se julkaisi vuonna 1977 *The Black Feminist Statementin*, joka on ryhmän tunnetuin tuotos. Kannanotossa he kritisoivat sitä, miten feminismin ensimmäisen aallon historiasta on pyyhitty pois mustat, työväenluokkaiset ja kolmannen mailman¹⁷ feministit. He puhuivat siitä, miten mustat naiset joutuvat aktiivisesti kamppailemaan rotu-, seksuaalista- ja luokkasortoa vastaan, ja miten näitä on vaikea erottaa toisistaan, sillä sorron muodot limittyvät toisiinsa ja niistä kärsitään samanaikaisesti.

Eri sorron muotojen yhdistelmät määrittivät olosuhteet joissa mustat naiset elivät. Rodun, heteroseksuaalisuuden tai korkean luokka-aseman tuomien etuoikeuksien puute vaikutti konkreettisesti siihen, miten vaikeaa yhteiskuntaan vaikuttaminen oli. Yhdeksi isoksi ongelmaksi he määrittelivät valkoisen naisliikkeen: valkoiset naiset eivät tehneet aktiivista työtä kohdatakseen ja purkaakseen omia rasistisia asenteitaan. Valkoiset ihmiset olivat siis vastuussa siitä, että rasismista päästäisiin eroon.¹⁸

”I am not free while any woman is unfree, even when her shackles are very different from my own. And I am not free as long as one person of colour remains chained. Nor is any one of you.”
– Audre Lorde 1981¹⁹

Combahee River Collectiveenkin kuulunut Audre Lorde on kirjoittanut, ettei itse ole vapaa niin kauan kuin yksikään toinen nainen on epävapaa, ”vaikka hänen kahleensa olisivat hyvin erilaiset kuin omani”. Kukaan ei hänen mukaansa ole vapaa niin kauan kuin yksikin ”värillinen” henkilö on kahleissa.

”There is no such thing as as single-issue struggle because we do not live single-issue lives”
– Audrey Lorde 1982

”Yksittäisen ongelman kamppailua ei ole olemassakaan, sillä eivät meidän elämämme muodostu yhdestä asiasta”, sanoi Lorde Harvardissa vuonna 1982 pitämässään puheessa. Puhe käsitteli sitä, mitä voidaan oppia 1960-luvusta, jolloin kansalaisoikeusliikkeen ja Black power -liikkeen sisällä keskityttiin haastamaan omaa viiteryhmää eikä energiaa laitettu tarpeeksi siihen, että oltaisiin haastettu valtaa pitäviä tahoja.

Lorden viesti oli, että kaikki vapausliikkeet ovat monisyisiä. Vapausliikkeissä kamppaillaan sekä ulkoapäin tulevaa ihmisarvoa loukkaavaa toimintaa vastaan, mutta myös omia, sisäistettyjä sortavia normeja vastaan. Lorden mukaan rasismiin, seksismiin ja homofobiaan ei ole olemassa yksinkertaisia ratkaisuja.

¹⁷ 1970-luvulla ”the third world” oli yleinen termi kuvaamaan kehittyviä maita.

¹⁸ The Combahee River Collective 1978: *The Combahee River Collective Statement*.

¹⁹ Audre Lorde: *The Uses of Anger*. Verkossa saatavilla: <https://www.blackpast.org/african-american-history/speeches-african-american-history/1981-audre-lorde-uses-anger-women-responding-racism/>

Oleellista olisi nähdä *meistä* puhuttaessa, kenestä kaikista *me* oikeastaan muodostuu. Vasta sitten voitaisiin suunnata energia valtaapitävien kyseenalaistamiseen. *Meidän* ei tarvitsisi olla yhdenmukaisia, vaan yhdistää voimamme.²⁰

Crenshaw'n intersektionaalisuuden määritelmä

Intersektionaalisuudesta on sisällöllisesti puhuttu ainakin 1800-luvulta lähtien, mutta vuonna 1989 oikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw käytti tiettävästi ensimmäistä kertaa ilmiöstä nimeä *intersektionaalisuus*. Crenshaw osoitti kolmen eri syrjintää koskevan oikeusjutun kautta, että yhden näkökulman sijasta tulee pystyä huomioimaan moniperusteinen syrjintä, jota esimerkiksi mustat naiset kokevat.

Näissä rotusyrjintää koskevissa oikeusjutuissa syrjintää katsottiin keskiluokkaisten miesten näkökulmasta. Sukupuoleen perustuvaa syrjintää taas tarkastellaan usein valkoisen ja keskiluokkaisten naisten näkökulmasta. Näiden taakse jäävät kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien kokemukset, joille ei annettu tilaa tai osattu edes tunnistaa. Oikeusjuttuja tarkastelemalla Crenshaw osoitti, että oikeusistuimet eivät ole osanneet huomioida intersektionaalisuutta, minkä seurauksena mustien naisten kokema syrjintä on jäänyt näkymättömäksi.²¹

Tunnetuimpia Crenshaw'n esimerkkejä on tapaus, jossa mustat naiset kokevat joutuneensa syrjityksi työssä ja nostavat asiasta oikeusjutun. Tilannetta tarkastellaan oikeudessa ja todetaan, ettei syrjintää ole: työnantaja oli nimittäin jo palkannut sekä muita mustia että muita naisia. Kyse ei siis voi olla syrjinnästä etnisyyden eikä sukupuolen perusteella.

Tosin kaikki palkatut afroamerikkalaiset työntekijät olivat miehiä, jotka toimivat perinteisen miehisessä ”duunarityössä” ja kaikki naiset taas olivat valkoisia ja palkattu perinteisiin naisten töihin kuten sihteereiksi. Syrjintää kokeneilla mustilla naisilla ei ole käytännössä pääsyä kumpaankaan näistä ryhmistä, koska he eivät olleet vain mustia tai vain naisia, vaan mustia naisia. Kun lokeroita katsotaan yksittäisinä syrjintäperusteina, niiden risteyksessä elävien mustien naisten kokema moniperustainen syrjintä jää näkymättömiin.^{22 23}

Oikeusjuttujen lisäksi Crenshaw kritisoi feminististä teoriaa ja antirasistista politiikkaa siitä, että molemmat sulki mustien naisten kokemukset ulkopuolelleen. Crenshawn mukaan ratkaisuksi ei riittäisi mustien naisten näkökulman sisällyttäminen mukaan yhteiskunnalliseen analyysiin, vaan muutoksen olisi ulotuttava rakenteisiin asti. Sortavia rakenteita on kuitenkin mahdotonta purkaa, jos syrjintää arvioidaan vain yhdestä tulokulmasta kerrallaan.

²⁰ Audrey Lorde 1982. *Learning from the 60s*. Verkossa saatavilla: <https://www.blackpast.org/african-american-history/1982-audre-lorde-learning-60s/>

²¹ Kimberlé Crenshaw 1989. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Verkossa saatavilla <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

²² Kimberlé Crenshaw'n TED talk *The urgency of intersectionality* <https://www.youtube.com/watch?v=akOe5-UsQ2o>

²³ Kimberlé Crenshaw 1989. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Verkossa saatavilla: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

Crenshaw'n perusesimerkki intersektionaalisuuden havainnollistamisessa on usein musta nainen ja tämän asema seksismin ja rasmin rakenteiden risteyksessä. Eräässä puheenvuorossaan hän kertoo, että afroamerikkalaiset tytöt erotetaan koulusta kuusi kertaa valkoisia tyttöjä todennäköisemmin. Tämänkään eron syytä ei voida jäljittää yksin rodullistamisen tai yksin sukupuolen kautta tapahtuvaan eriarvoistamiseen, vaan kyse on samanaikaisesti molemmista eli sekä afroamerikkalaisuudesta että tyttöydestä²⁴. Tämän esimerkin kuvaamasta *moniperustaisen syrjinnän* muodosta käytetään nimeä *risteävä syrjintä*.

Black women are regarded either as too much like women or Blacks and the compounded nature of their experience is absorbed into the collective experiences of either group or as too different, in which case Black women's Blackness or femaleness sometimes has placed their needs and perspectives at the margin of the feminist and Black liberationist agendas.²⁵

Crenshaw'n mukaan ”Mustat naiset on huomioitu joko liian naisina tai liian mustina, ja heidän kokemuksensa näiden yhdistelmänä on sulautettu yhteiseen kokemukseen vain jommasta kummasta ryhmästä – tai liikaan erilaisuuteen siitä. Tässä tapauksessa mustien naisten mustuus tai naiseus ovat toisinaan asettaneet heidän tarpeensa ja perspektiivinsä marginaaliin feministisessä liikkeessä ja mustien vapautusta ajavissa liikkeissä.”

Esimerkiksi valkoisen feminismin on mahdotonta tavoittaa laajempaa yhteiskunnan kritiikkiä, jos kokonaisuutta kritisoidaan vain valkoisten ihmisten kokemusten perusteella. Jos intersektionaalisuutta ei oteta lähtökohtaisesti huomioon, ei pystytä käsittelemään niitä monisyisiä tapoja, joilla erityisen haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset tässä yhteiskunnassa joutuvat alistaisiin asemiin. Vaikka sukupuoli on merkittävä eriarvoisuuteen liittyvä ero, se ei koskaan toimi yksin, eikä pelkästään sukupuoleen keskittymällä tehdä kokonaisvaltaista tasa-arvoa. Sekä feminismin että antirasismien pitäisi Crenshawn mukaan irtaantua näkökulmasta, jossa tarkastellaan vain yhtä ominaisuutta (sukupuoli, ihonväri) kerrallaan ja omaksua uusi intersektionaalinen tapa ymmärtää yksilöiden elämänmahdollisuuksia ja -tilanteita.²⁶ Mustat feministit ovat puhuneet samalla myös muista sarron muodoista kuten heteroseksismistä ja luokasta.

Crenshaw pitää tärkeänä kääntää intersektionaalinen katse myös etuoikeuksiin. Intersektionaalisuudesta puhuttaessa eroja nostetaan esiin usein nimenomaan syrjinnän näkökulmasta, mutta myös etuoikeuksien näkyväksi tekeminen on oleellista.²⁷ Syrjinnän lisäksi on oleellista pohtia, millaisia esimerkiksi etuoikeuksia cissukupuolisuus, vammattomuus, valkoinen ihonväri, heteroseksuaalisuus tai keskiluokkaisuus kantavat mukanaan. Entä kun useampia näistä eri ominaisuuksista kertyy yhdelle ihmiselle?

²⁴ Kimberlé Crenshaw haastattelussa: *What is Intersectionality* <https://www.youtube.com/watch?v=ViDtnfQ9FHc>

²⁵ Crenshaw 1989. Ks. alaviite 22

²⁶ Kimberlé Crenshaw 1989. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. Verkossa saatavilla <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

²⁷ Crenshaw 1989, ks. alaviite 25

Minkälaisia etuajo-oikeuksia tällainen ihminen saa, monesti edes ajattelematta sitä?

Ja minkälaista tietoa eriarvoisuudesta tällaisen ihmisen näkökulmasta on helppoa tai hankalaa ottaa tosissaan?

Rakenteiden, politiikan ja representaatioiden intersektionaalisuus

Intersektionaaliseen ymmärrykseen kuuluu moniäänisyyden lisäksi monitieteisyyden tarpeen tunnistaminen. Taustalla on ajatus siitä, että asioiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen tarvitaan usein useamman eri lähestymistavan tarkastelua. Tämä ei tarkoita ”vaihtoehtotietoa” tai sitä että pidetään uskomuksia ja tutkimustietoa samanarvoisena, vaan sen ymmärtämistä että eri tieteenaloilla tutkimustietoa tuotetaan erilaisilla – toisiaan täydentävillä – tavoilla. Intersektionaaliseen tiedon tuotantoon liittyvä *standpoint*-teoria voi auttaa hahmottamaan tiedon esiin tulemiseen ja olemassaoloon liittyviä valtarakenteita²⁸. Crenshaw on intersektionaalisuuden määrittelyssään jaotellut intersektionaalisuutta kolmeen hieman eri tieteenaloilla operoivaan kokonaisuuteen: *rakenteelliseen tai rakenteiden, poliittiseen, ja representaatioiden* intersektionaalisuuteen.

Tätä kolmijakoa on yhdistetty suomalaisessa tutkimuksessa kokonaisuuden kattavan käsitteen *performatiivinen intersektionaalisuus* alle. Tässä yhteydessä performatiivinen ei tarkoita esittämistä tai epäaitoa, vaan se juontuu normien toistamista ja näin ”normaaliksi tekemistä” kuvaavaan tutkimukseen esimerkiksi Judith Butlerin jalanjäljillä. Artikkelissa *Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste*²⁹ tutkijat Sanna Karkulehto, Tuija Saresma, Hannele Harjunen ja Johanna Kantola ehdottavat *performatiivisen intersektionaalisuuden* käsitettä kattamaan sitä kokonaisuutta, jota tarkastellaan kun tutkitaan ”rakenteiden, politiikan ja representaatioiden intersektionaalisuuden yhteisiä vaikutuksia ihmisten elämään ja yhteiskunnassa vallitsevaan tasa- tai epätasa-arvoon”.

Ehdotuksen perustana on pohdinta siitä, että yhden tieteenalan tai näkökulman kautta tehty tarkastelu jää vajaaksi suhteessa siihen, että eriarvoisuutta tuottavaa tutkimuskohdetta lähestyy samanaikaisesti useasta eri viitekehystä käsin.

Esimerkkinä **rakenteellisen intersektionaalisuuden** soveltamisesta tutkijat käyttävät esimerkkinä Suomessa tehtyä tutkimusta maahanmuuttajanaisten kokemasta väkivallasta. Kun kohdetta lähestytään rakenteellisen intersektionaalisuuden kautta, huomataan esimerkiksi että: viranomaisilla ei ole tarpeeksi erityistä osaamista, heidän tietonsa

²⁸ Standpoint-ajattelu vaikuttaa tämän oppaan esimerkeissä, jotka käsittelevät eriarvoisuutta tiedon tuotannossa. Toisinaan käsitteen ajatellaan virheellisesti tarkoittavan, että mikä tahansa mielipide asettuu tasavertaiseksi tiedoksi tieteellisen tiedon kanssa. Standpoint-käsitteeseen ja sen oikeaan merkitykseen kannattaa tutustua paremmin esim: Hill Collins, P. (2009). *Black feminist thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge. ; Howell, T. ”Feminist Standpoint Theory”. *Internet Encyclopedia of Philosophy*.

²⁹ Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). *Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste*. Helsinki : Suomen naistutkimuksen seura. Verkossa saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/315657801_Intersektionaalisuus_metodina_sukupuolentutkimuksessa

saattaa olla väritynyttä, ja että väkivaltaa selitetään samaan aikaan kulttuurisilla eroilla, mutta korjataan ”kaikille sopivalla” mallilla. Todellisuudessa nämä mallit on rakennettu naisille, jotka eivät ole maahanmuuttajia.

Tällaisessa tilanteessa risteävistä eroista puhuminen hankaloituu sekä ennakkoluulojen (”väkivalta varmaankin johtuu heidän kulttuuristaan”) että samanlaistamisen (”tämä palvelu on suunnattu kaikille”) kautta. Käytännössä se voi johtaa siihen, että ihminen pääsee luiskahtamaan palvelurakenteen ohi.

Poliittisen intersektionaalisuuden tutkimuskohteena voivat olla esimerkiksi vallan kasaantumisen ja kulku poliittisissa järjestelmissä, sekä esimerkiksi lakien ja sopimusten tekeminen ja toimeenpano. Se voi tehdä näkyväksi sitä, kenellä on poliittista valtaa, myös puoluepolitiikan ylittävissä merkityksessä. Esimerkkinä tästä kentästä mainitaan artikkelissa sen tutkiminen, kuinka tasa-arvo (tai vastaava käsite) politiikassa kiinnitetään tarkoittamaan juuri tiettyjen lokeroiden välistä tasa-arvoa, kavennetaan tarkoittamaan vain tiettyä sektoria, venytetään laajemmaksi tai taivutetaan tarkoittamaan alkuperäisestä poikkeavaa ilmiötä. Esimerkiksi Yhdenvertaisuuslaissa sanalla yhdenvertaisuus tarkoitetaan myös sukupuolten tasa-arvoa, kun taas Tasa-arvovaltuutetun ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimissa se on erotettu eri käsitteen alle.

Representaatioiden intersektionaalisuus voi liittyä kuviin, teksteihin ja tarinoihin eli kuvauksiin, joita eri ihmisten lokeroista käytetään, ja näiden kuvausten seurausten tutkimiseen. Representaatioiden intersektionaalisuuteen liittyvä tarkastelu voi suuntautua esimerkiksi siihen, mitä tunteita otsikolla pyritään herättämään silloin, kun uutisessa puhutaan ”maahanmuuttajista”; minkälaista tarinaa lihaville naishahmoille kirjoitetaan valkokankaalla; tai mihin lokeroihin kuuluvia ihmisiä ilmaantuu hakutuloksiin, kun googlettaa ”johtaja”.

Myöhemmässä tämän oppaan luvussa *Lokeroiden vaikutuksia elämään* käsitellään sitä, kuinka romaneja kuvaava representaatio on todennäköisesti yhteydessä heidän työllisyyteensä. Uutisten lisäksi fiktiivisetkin representaatiot muokkaavat alitajuisesti mielikuvia ihmisryhmistä, ja nämä mielikuvat toimivat perustana sille, kuinka ihmiset kohtelevat toisiaan representaatioista tunnistamansa lokeron perusteella.³⁰

Tätä kolmijakoa voidaan soveltaa eri tieteenaloilla, mutta sen käyttäminen vaatii valmiuksia monitieteiseen lähestymiseen. Organisaatiotutkimuksessa intersektionaalisuuden osaa-alueiden kautta on tutkittu esimerkiksi moninaisuusverkostoja, eli tässä sellaisia organisaation sisäisiä ryhmiä, jotka liittyvät johonkin vähemmistönä olevaan identiteettilokeroon³¹. Näitä moninaisuusryhmiä voivat olla esimerkiksi organisaation x naiset -ryhmittymä, organisaation x sateenkaari-ihmiset -porukka, organisaation x rodullistetut työntekijät -yhteisö, jne.

³⁰ Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). [Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste](https://www.researchgate.net/publication/315657801_Intersektionaalisuus_metodologia_ja_performatiivisen_intersektionaalisuuden_haaste). Helsinki : Suomen naistutkimuksen seura. Verkossa saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/315657801_Intersektionaalisuus_metodina_sukupuolentutkimuksessa

³¹ Dennissen, M, Benschop, Y. & Van der Brink, M. 2018. *Rethinking Diversity Management: An Intersectional Analysis of Diversity Networks*. Verkossa saatavilla: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0170840618800103>

Tässä hollantilaistutkimuksessa huomattiin **rakenteellisen intersektionaalisuuden** kautta, että ihmisillä oli tapana jaotella itsensä organisaatiossa yllättävänkin selkeästi aina yhteen lokeroon kerrallaan. Osa tutkimuksen osallistujista kuului tietenkin useampaan lokeroon, mutta toi kussakin moninaisuusyhteisössä esiin vain yhden lokeron – aivan kuin muut itsen ominaisuudet jäisivät siitä yhteisöstä pois.

Käytännössä ihmiset saattoivat kuulua useisiin organisaation sisäisiin moninaisuusryhmittymiin, yhteen jokaista omaa lokeroa kohti. Moninaisuusryhmiin kaivattiin tutkimuksen mukaan intersektionaalisuutta eli muidenkin lokeroiden läsnäoloa, mutta samalla esimerkiksi etnisyyttä³² koskevan keskustelun koettiin kuuluvan rajatusti etnisyyseryhmään, ei naisten ryhmään jossa nyt oltiin – vaikka mukana oli naisia joita etnisyyseryhmä kosketti.

Poliittisen intersektionaalisuuden kautta tarkasteltuna tutkimusaineistosta nähtiin taas, kuinka nämä eri ryhmittymät verkostoituivat yhteistyöhön tai kieltäytyivät siitä. Ne myös asettautuivat hierarkkiseen asemaan toisiinsa nähden. Eri ryhmien välille saattoi tulla kilpailua siitä, kuka on ”paras” vähemmistöryhmä, ja eron tekemiseen liittyi esimerkiksi sen laskelmointi, minkä toisen vähemmistöryhmän kanssa kannattaa tai ei kannata järjestää yhteistä toimintaa.

Tällä tutkimuksella pyrittiin tuottamaan tietoa organisaatioiden moninaisuuden johtamiseen. Ulkopuolisena voisi ajatella, että tutkimuksen moninaisuusryhmillä olisi yhdessä suurempi voima esimerkiksi intersektionaalisen yhdenvertaisuustyön edistämiseksi, ja että kussakin ryhmässä oletettavasti on useisiin eri moninaisuusryhmiin kuuluvia ihmisiä.

Samalla tutkimus tuo sivusilmällä katsottuna esiin moninaisuuspuheen vinksahaneisuuden. Jos organisaation moninaisuusryhmiä ovat esimerkiksi naissukupuoleen, sateenkaarivähemmistöihin ja ei-valkoiseen etnisyyteen keskittyneet ryhmät, onko organisaation ”neutraali” työntekijä käytännössä valkoinen cis-heteromies? Tämä tutkimus ei ole ainoa esimerkki siitä, että ihmisistä puhutaan käytännössä ”valkoisina cis-heteromiehinä” ja ”moninaisina ihmisinä”, aivan kuin ihmisten moninaisuuden sijaan olisi olemassa nämä kaksi ihmisryhmää.

³² Tässä sanalla etnisyys tarkoitetaan käytännössä kaikkia muita kuin valkoisia.

4. Moninaisia ihmisiä, lokeroita ja risteyksiä

Intersektionaalisuus tarkastelee sitä, että yksilön mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa vaikuttaa aina lukuisia eri identiteettikategorioita eli lokeroita. Nämä lokerot ovat usein sellaisia, joita ihminen ei itse voi valita. Intersektionaaliseen ymmärrykseen liittyy se, että sen lisäksi että lokerot vaikuttavat ihmiseen itseensä, ne vaikuttavat myös toisiinsa³³.

Kun eriarvoisuutta katsotaan intersektionaalisen linssin kautta, voidaan tarkastella niin etuoikeuksia kuin syrjintääkin, sillä eriarvoisuuden kokonaisuudessa kumpaakaan ei ole ilman toista.

Ihminen ei koskaan ole vain yhtä lokeroa. Hänen yhteiskunnalliseen sijaintiinsa ja elämänpolkuunsa vaikuttaa henkilökohtaisen tarinan lisäksi aina useita rinnakkaisia ja päällekkäisiä lokeroita. Oleellista on ymmärtää ihmisten lähtökohtainen moninaisuus ja se, että yhteiskunnan rakenteet tarjoavat hyvin erilaisia elämänpolkuja eri lokeroita asuttaville ihmisille – helpoista reiteistä aina lasiseiniin tai syrjintään.

Intersektionaalisuus tunnistaa usean eron yhdistelmänä tuotetun *moniperustaisen syrjinnän*. *Moninkertainen syrjintä* tarkoittaa sitä, että ihmisellä on useampia kategorioita, joiden perusteella hän tulee syrjityksi. *Kumulatiivinen syrjintä* on sellaista, jossa kaksi ihmisen lokeroa ikään kuin asettuvat päällekkäin tuottaen voimakkaampaa syrjintää. *Risteävä syrjintä* taas tarkoittaa sitä, että tietyt lokerot yhdessä ihmisessä muodostavat oman kokonaisuutensa, jossa syrjinnän tapa liittyy juuri tähän nimenomaiseen yhdistelmään.³⁴ Suomessa esimerkiksi Yhdenvertaisuusvaltuutettu on peräänkuuluttanut moniperustaisen syrjinnän parempaa tunnistamista eriarvoisuuden vähentämisessä³⁵.

Kun katsetta käännetään eriarvoisuuden toista laitaa kohti, voidaan nähdä vastaavia *etuoikeuksia*. Moninkertainen etuoikeus voisi tarkoittaa sitä, että ihmisellä on useita lokeroita joiden kautta hän tulee etuoikeutetuksi. Kumulatiivisessa etuoikeudessa ihmisen eri lokerot yhdessä voisivat tuottaa vahvempaa nousua etuoikeusjanalla. Risteävä etuoikeus taas voisi tarkoittaa sitä, että tietyt lokerot saavat suhteessa yhteiskuntaan aikaan erityistä, juuri tähän yhdistelmään liittyvää etuoikeutta.

Etuoikeuskehä

Yksi työkalu moninaisuuden ja eriarvoisuuden suhteiden tarkasteluun on Etuoikeuskehä (The Wheel of Power and Privilege³⁶). Se on Sylvia Duckworthin kehittämä lokeroiden

³³ THL. *Intersektionaalisuus ja sukupuoli*. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli>

³⁴ Ks. alaviite 27

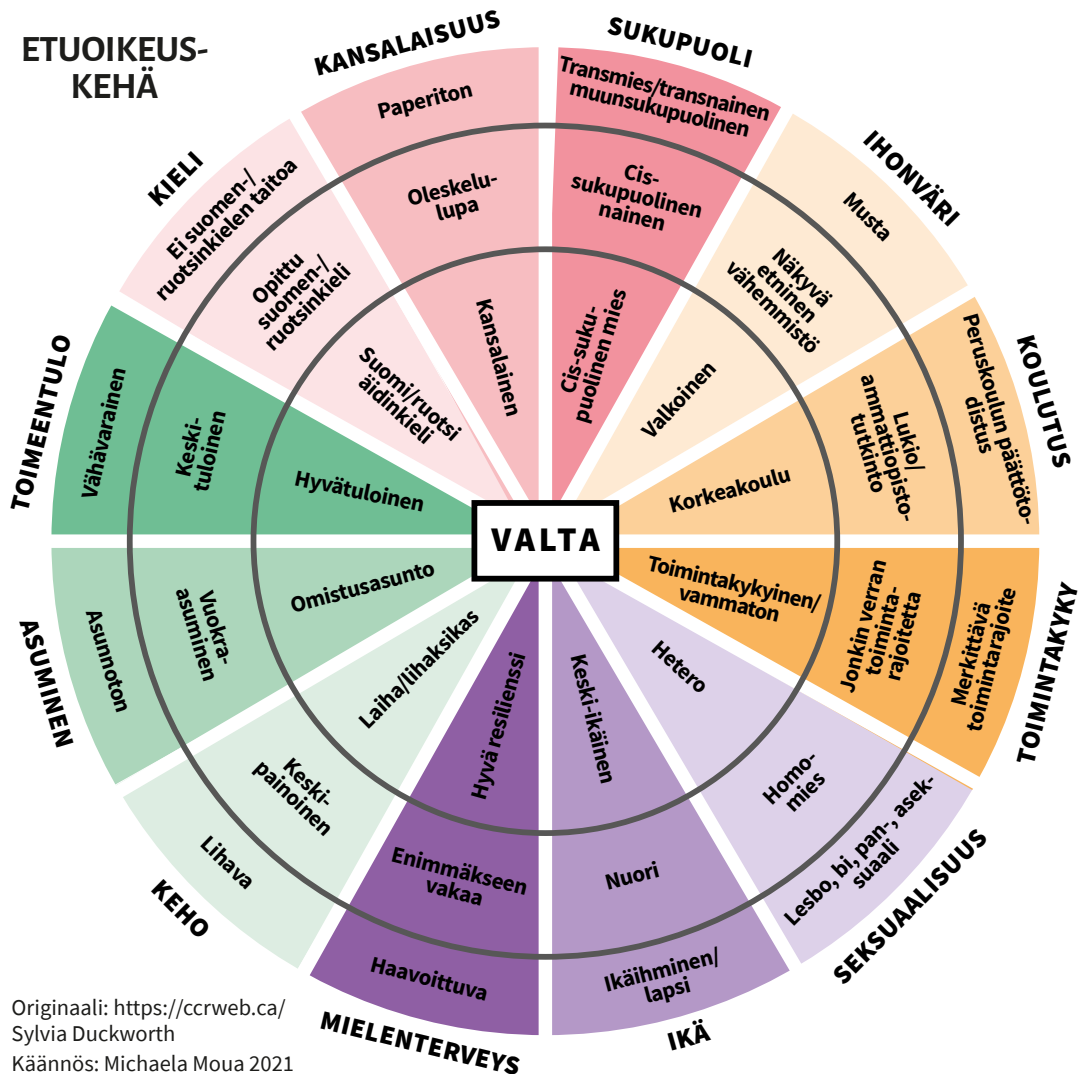
³⁵ Oikeusministeriö. *Moniperustainen syrjintä olisi tunnistettava paremmin*. <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/Policy+Brief+moniperusteinen+syrjintä.pdf/22d8951f-aefc-691c-a551-6bc0318882d9/Policy+Brief+moniperusteinen+syrjintä.pdf?t=1573480970000>

³⁶ The Wheel of Power and Privilege https://www.thisshowyoucan.com/post/_wheel_of_power_and_privilege

vaikutusta kuvaava kaavio, jonka ovat soveltaneet suomalaiseen yhteiskuntaan Michaela Moua ja Kasper Kivistö³⁷. Etuoikeuskehä kuvaa eri eroja sektoreina, jotka vievät ihmistä lähemmäs valtaa tai kauemmas siitä. Vallalla tarkoitetaan tässä valinnanvapautta, mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa ja tilaa päättää elämänsä suunnasta.

Etuoikeuskehän avulla voidaan paremmin käsittää sitä, kuinka ihminen on lokeroidensa summa, eikä ainoastaan yhden niistä edustaja. Katsojan on mahdollista erottaa kehältä sellaisia lokeroita, joissa itsen on helppo pärjätä ja toimia vapaasti yhteiskunnassa, ja toisaalta sellaisia jotka vievät itseä kauemmas valinnanvapaudesta.

Kuvio on viitteellinen eli sektorien koot eivät esimerkiksi merkitse suoraan mitattavaa syrjinnän määrää tai muita määrällisiä suhteita. Sitä käytettäessä on hyvä huomioida, kuinka toiset sektorit saavat jossain kontekstissa huomattavaa painoarvoa, jossain toisessa taas eivät. Jokin lokero voi kuitenkin nousta ympäristön paineessa niin keskeiseksi, että se hankaloittaa ihmisen elämää, eikä hän pystykään osallistumaan niin kuin pitäisi. Toisaalta jokin lokero voi antaa ihmiselle etumatkaa suhteessa toisiin, niin ettei hän edes huomaa kuinka helposti pääsee toimimaan.

Originaali: <https://ccrweb.ca/>
 Sylvia Duckworth
 Käännös: Michaela Moua 2021
 Konsultti: Kasper Kivistö

³⁷ Tässä oppaassa käytetty kuva saatu tekijöiltä.

Etu oikeuskehää katsoessa voidaan kysyä mm. seuraavia kysymyksiä:

Mitkä lokeroni olen erikseen joutunut käsittelemään itseni ja muiden kanssa, mitkä taas ovat sellaisia joita pidetään itsestäänselvyyksinä?

Miten lokeroni muodostavat hankaluutta ja lasiseiniä eteeni? Mitkä lokeroni taas tasapainottavat tätä hankaluutta?

Mitkä lokeroni vaikuttavat siihen, mitä koulutusta opinto-ohjaaja suositteli minulle?

Mitkä lokeroni ovat sellaisia, jotka nähdään positiivisena asiana, kun haen töitä?

Mitkä lokeroni ovat sellaisia, jotka joudun piilottamaan, kun haen töitä tai työskentele-

Mitkä lokeroni ovat sellaisia, että ne estävät minua saamasta töitä, mutten voi piilottaa niitä?

Näiden kysymysten kautta voidaan reflektoida yksilöllisiä tilanteita, mutta toisaalta myös tunnistaa paremmin, kenelle työelämä on suunniteltu. Jokin lokero saattaa olla sellainen, joka on käytännössä pakko piilottaa työpaikalla. Jokin lokero taas estää työnsaannin kokonaan. Jokin lokero voi aiheuttaa sen, ettei ihminen kertaakaan elämässään töitä hakiesaan pelkää, ettei pääsisi työhön lokeronsa takia.

Moninaisuus sisältää meidät kaikki

Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyy ajattelun vinouma siitä, mikä on neutraalia ja kuka on moninainen. Pidämme helposti arjessa tiloja, järjestelmiä ja organisaatioita neutraaleina: sellaisina, jotka on suunniteltu kaikille. Puhuessamme siitä, miten Suomi on tasa-arvoinen maa, jossa kaikkia kohdellaan samalla tavalla, tarkoitamme itse asiassa, että kaikkia kohdellaan kuin he olisivat samanlaisia – mitä ihmiset eivät tietenkään ole.

Jokainen tila tai järjestelmä – oli kyseessä sitten ammattiopisto, esiopetus, yleinen asuminen, syöpäseulonta, IT-järjestelmä tai kuntosali – on suunniteltu jollekin kohderyhmälle. Mikään niistä ei ole sellainen, että kaikilla ihmisillä olisi täysin samanlaiset mahdollisuudet käyttää sitä ilman hankaluutta. Tästä kohderyhmästä käytämme käsitettä normi: tilat, järjestelmät ja palvelut suunnitellaan oletetulle ”tavalliselle ihmiselle” tai ”kaikille ihmiselle”, eli normien mukaiselle ihmiselle³⁸.

Tilat on aina pakko suunnitella jollekulle, mutta samalla tulisi arvioida niiden toimivuutta ihmisten moninaisuuden kannalta. Moninaisuus on sana, joka esiintyy nykyään monessa yhteydessä: on moninaisia perheitä, moninaisia oppijoita, sukupuolen moninaisuutta, uskontojen ja katsomusten moninaisuutta, olemme etnisesti moninainen yhteisö, kaipaamme moninaisuutta päätöksentekoon, moninaisuus on henkilöstön voimavara ja yrityksen

³⁸ ”Normilla” on monia eri määritelmiä eri tieteenaloilla. Näistä tarkemmin katso esimerkiksi Tieteen termipankki: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:normi>

kilpailuvaltti... Eikö näytäkin siltä, että usein moninaisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan oikeasti jotakin aliedustettua ryhmää?

Voisimme jumpata ajatteluamme sanasta *moninaisuus* sellaiseksi, että se todella koskee meitä kaikkia. Se kenet lokeroimme moninaisuuden sisään ja siitä ulos, liittyy normien mukaiseen ihmiseen yhteiskunnan ja muiden tilojen kohderyhmänä.

Arkipuheessa moninaisista ihmisistä puhutaan usein kuin he olisivat jokin ulkopuolinen ryhmä, joka tulee tänne ei-moninaisten ihmisten lisäksi. Moninaisuudesta puhuminen ai-noastaan esimerkiksi vähemmistöjen tai jonkin aliedustetun ryhmän kautta johtaa kysymyksiin kuten: ”Entäs me valtaväestö? tai ”Entäs miesten tasa-arvo?”. Moninaisuudesta puhuminen niin, että sisällytämme kaikki itsemme siihen antaa perspektiiviä näihin keskusteluihin. Esimerkiksi tasa-arvon suhteen huomataan, etteivät miehet voi olla sukupuolten tasa-arvoa koskevan keskustelun tai itse tasa-arvon ulkopuolella.

Etu oikeuskehän avulla voimme tarkastella suhdettamme moninaisuuteen:

Mitkä lokeroni vaikuttavat siihen, puhunko ”moninaisuudesta” kuin itse olisin sen ulkopuolella tai sisältyisin siihen?

Mihin lokeroihin nähden olen neutraalissa asemassa, mitkä taas saavat minut näyttämään osalta ”moninaisuutta”?

Mihin lokeroihin kuuluvat ihmiset sisällytetään ”moninaisuuteen” mediakeskustelussa?

Mihin lokeroihin kuuluvat ihmiset puhuvat ”moninaisuudesta” kuin eivät itse sisältyisi siihen?

Näiden kysymysten kautta päästään lähemmäs sitä, minkälaiset ihmiset on helpompi nähdä ulkopuolisena ”Toisena”³⁹, kenet taas neutraalina. Tämän pohdinnan ikävämpi jatkokysymys on:

Minkälaisia käyttäytymisen tapoja ihmisen moninaisuuslokero sallii hänen ympärillään oleville toisille ihmisille?

Kuinka nämä käyttäytymisen tavat eroavat tavoista, joilla kohdellaan sellaista ihmistä joka ”ei kuulu” moninaisuuslokeroon?

³⁹ ”Toinen” (kirjoitettuna isolla tai pienellä alkukirjaimella on erityisesti filosofiassa ja kulttuurintutkimuksessa sana, jolla kuvataan vierauden kokemusta. Esimerkiksi filosofi Simone de Beauvoir esitti, että ”patriarkalisessa kulttuurissa nainen edustaa miehelle Toista”. Nainen on jotain muuta kuin mies (”ei-mies”), vähemmän arvokas ja poikkeus. Tieteen termipankki: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:toinen>

Monen lokeron väkeä

Ihmisellä on aina useita lokeroita eli identiteettejä, jotka aktivoituvat eri tilanteissa. Yksilö ei esimerkiksi ole koskaan pelkästään mies (sukupuoli-identiteetti), vaan samaan aikaan myös esimerkiksi lääkäri (ammatti-identiteetti + luokkaidentiteetti), isä (vanheman identiteetti + sukupuoli-identiteetti), keski-ikäinen (ikäluokkaan liittyvä identiteetti), kaakkoissuomalainen (kotiseutuidentiteetti), heteroseksuaalinen (seksuaali-identiteetti), suomalainen (kansallisidentiteetti), eurooppalainen (laajempi kansallisidentiteetti), maa-laistaustainen (juuriin liittyvä paikallisidentiteetti + luokkaidentiteetti), kristitty (katso-mukseen liittyvä identiteetti), cp-vammaisen (toimintakykyyn liittyvä identiteetti), valkoinen (etninen identiteetti) ja elokuvafriikki (harrastukseen liittyvä identiteetti). Nämä samassa ihmisessä vaikuttavat identiteettilokerot ovat eri tavoin pinnalla tai piilossa riippuen tilanteesta.

Ihminen pystyy valitsemaan näistä osan (lääkäri, elokuvafriikki, isä), osaan taas ei voi itse vaikuttaa (cp-vammaisen, valkoinen). Eri identiteetit ovat eri painoisia yhteiskunnassa ja vaikuttavat siihen, kuinka helppoa tai hankalaa ihmisen on tehdä asioita. Esimerkkihenkilön cp-vammaisuus vaikuttaa lääkäriksi opiskelun helppouteen sekä ympäristöstä heijastuvien asenteiden että opiskelun käytänteiden kautta, ja saattaa opiskelun aikana ylikorostua ympäristön reagoinnin takia yksittäisenä identiteettinä. Esimerkkihenkilö ei valitse itse nostaa juuri tätä identiteettiään, vaan ympäristö valitsee sen hänen puolestaan.

Erityisesti aliedustetut tai vähemmistöidentiteetit saattavat aktivoitua näin ilman yksilön valintaa, ja huonossa tapauksessa peittää alleen siinä tilanteessa henkilölle itselleen merkityksellisemmän identiteetin. Näin saattaa korostua esimerkiksi sukupuoli-identiteetti tai etninen identiteetti: *”hän se se pätevä koodaajanainen”*; *”hän on se suomalainen somali, joka on valtiotieteiden tohtori”*. Esimerkkien ihmiset haluavat todennäköisesti olla ensisijaisesti *pätevä koodaaja ja valtiotieteiden tohtori*.

Ihminen voi valita korostaa tiettyä identiteettiä ja luoda sen kautta yhteyksiä: meidän miesten yhteinen kuntopiiri; sateenkaariperheiden leikkipäivä; musliminaisten oma uima- vuoro, kristittyjen naisten kirjallisuuspiiri, jne. Jonkin yhteisen identiteetin löytyminen voi myös toimia siltana muiden erilaisten identiteettien läpi. Eri identiteettejä ei kannata katsoa yksiselitteisesti joko plussina tai miinuksina, sillä ne toimivat eri tilanteissa eri tavoin ja liittyneinä muihin eri identiteetteihin.

Esimerkiksi vähemmistöidentiteetti todennäköisesti tuottaa ihmiselle miinusta esimerkiksi yhteiskunnan palvelujen saamisessa, työnhaussa ja arkisen stressin määrässä; mutta jossain yksittäisessä tilanteessa se voi jopa auttaa muuttamaan yhteiskuntaa. Äskeisen esimerkin lääkäri voi alkaa tietoisesti ottaa esille cp-vammaisen ihmisen identiteettiään ammatillisissa tilaisuuksissa, kun hän haluaa laajentaa kuvaa lääkäriyhteisöstä ja taklata vammaisuuteen liittyviä ennakkoluuloja.

Tämän fiktiivisen lääkärin tarina nostaa esiin koulutukseen ja työelämään liittyvän eriarvoisuuskysymyksen. Se, että lääkärin vammaisuuskategoria ylikorostuu tai asettuu ”rohkean yksilön tarinaksi” vasten yleistä lääkärinkuvaa, on informaatiota sekä alan että siihen kouluttavien oppilaitosten inklusiivisuudesta.

Tätä voidaan pohtia minkä tahansa ammatin tai koulutusalan suhteen. Jos ajatellaan ryhmää *opettajat, sairaanhoitajat, tai pankkivirkailijat*, mistä etuoikeuskehän lokeroista sanotaan näiden ammattien kohdalla: ”Ei heitä tässä ammatissa ole”? Jos näin on mahdollista sanoa, se on suoraa tietoa katvealueesta ammattiin liittyvien työpaikkojen (koulu, sairaala, pankki) inklusiivisuudesta; sekä niihin kouluttavien oppilaitosten inklusiivisuudesta.

Vähemmistöidentiteettien suhteen on syytä muistaa, että niiden esiin tuominen ilman yksilön omaa halua saattaa olla hyvin raskasta ja aiheuttaa vähemmistöstressiä. Omasta vähemmistöidentiteetistä puhuminen aiheuttaa muiden katseiden eteen joutumista, itsen arvioimista ja tiettyjen omien rajojen menettämistä suhteessa siihen, kuinka muut keskustelevat omasta suhtautumisestaan sinuun. Joskus se saattaa myös tarkoittaa muiden hankalien tunteiden kannattelua suhteessa omaan vähemmistöasemaan.

Ihmisen vähemmistöidentiteetin esiin ottamisen tulisi olla yksilön oma valinta aina kun mahdollista. Tämä ei tarkoita ”ei puhuta tästä” -henkistä vaikenemista vaan hienotunteisuutta ja kohteliaisuutta.

Tämän oppaan aiemmassa luvussa puhuttiin intersektionaalisesta ymmärryksestä videopelivertauksen avulla. Vertaus näytti moninaisuudesta sen, etteivät erilaiset tavat olla ole automaattisesti hierarkkisia, vaan toimivat ikään kuin eri mekaniikoilla. Ongelmia syntyy, jos peli on rakennettu läpäistäväksi ainoastaan yhdelle hahmotyypille. Jos tosimaailmassa koetamme vastustaa ihmisten moninaisuutta, osa ihmisistä ajautuu väkisin pelin, eli esimerkiksi koulutuksen, työelämän ja yhteiskunnan ulkopuolelle. Toisaalta voimme muokata yhteiskuntaa sellaiseksi että yhä useammanlaiset ihmiset ”menevät läpi” sen väylissä ja rakenteissa.

Etuoikeuskehä ei ole työkalu syyllistämiseen ja sen alleviivaamiseen, että jollain muulla menee vielä itseäkin huonommin. Sen tarkoitus ei ole myöskään tuottaa hiljentävää häpeää siitä, että itsellä on etuoikeuksia. Etuoikeuskehä voi toimia apurina sen hahmottamisessa, kuinka ihmisen eri lokerot reagoivat yhdessä ja suhteessa toisiinsa, eli intersektionaalisesti. Ihmiset ovat moninainen ryhmä, ja jokaisella on etuoikeuksia ja vapaata tilaa, samoin kuin jokaisella on niitä pois vieviä ominaisuuksia.

Etuoikeuskehää katsoessa voi kysyä myös toiveikkaita kysymyksiä:

Mitkä lokeroni antavat mahdollisuuksia tehdä asioita, jotka tunnen tärkeiksi?

Mitkä lokeroni antavat minulle mahdollisuuksia tarvittaessa jakaa puhetilaa reilummin?

Mitkä lokeroni tekevät jonkin tietyn työn minulle helpommaksi kuin kollegalleni tai antavat minulle mahdollisuuden puhua asioista, joista puhuminen ei ole kaverilleni turvallista?

Minkä lokeroideni takia minut otetaan helpommin tosissaan kuin kaverini, jolloin voisin auttaa häntä itselleni suhteellisen kevyesti?

Lokeroiden vaikutuksia elämään

Jokaista Etuoikeuskehän sektoreista voitaisiin analysoida siitä näkökulmasta, millaisia reittejä se avaa ja sulkee yksilön elämässä. Vaikka mikään sektori ole ainoa vaikuttava tekijä, on tärkeää keskittyä jokaiseen niistä erikseen, juuri kyseisen sektorin vaikutusten ymmärtämiseksi. Niin on mahdollista huomata eriarvoisuutta lisääviä, juuri tähän sektoriin liittyviä asioita, ja puuttua niihin.

SUKUPUOLI on kenties yksi eniten keskustelluista sektoreista Etuoikeuskehällä. Suomessa sukupuoleen perustuvaa eriarvoisuutta estämään on säädetty tasa-arvolaki⁴⁰, ja sukupuoleen perustuvaa syrjintää käsittelee Tasa-arvovaltuutettu⁴¹.

Yhteiskuntamme on järjestelty niin, että ihmiset merkitään joko miehen tai naisen sukupuoleen. Tähän jakoon kuuluu paitsi juridinen merkintä, myös esimerkiksi erilaisia työhön ja perheeseen liittyviä sosiaalisia roolituksia, eli sukupuolirooleja. Samoin sukupuolijärjestelmäämme kuuluu olennaisesti se, että nämä miehet ja naiset muodostavat keskenään kahden ihmisen välisen heteroseksuaalisen liiton, ja tuottavat yhteiskuntaan jälkeläisiä. Tähän rakenteeseen liittyy se, että sukupuolen ”edustajien” tulee olla cis-sukupuolisia ja kaikin tavoin kehollisesti ja psyykkisesti toimintakykyisiä lisääntymistä ajatellen.

Näin sukupuoli ei ole yksin toimiva lokero, vaan toimii risteävästi seksuaalisuuden kanssa: jos elät yhteiskunnassamme miehen roolissa, sinun on helpointa haluta perustaa perhe ja hankkia lapsia naisen kanssa, ja vastaavasti toisinpäin. Jos olet homomies, mutta pystyt elämään heteroliitossa ja hankkimaan lapsia, kaikki on yhteiskunnan näkökulmasta ihan hyvin. Jos taas olet nainen joka ei halua hankkia lapsia, yhteiskunta aiheuttaa jonkinlaista hankausta.

Käytännössä sukupuolen pakettiin liittyy huomattavasti suurempi kokonaisuus asioita kuin ehkä ensin ajatellaan: nämä asiat yhdessä ovat sukupuolinormit. Todellisuudessa tietenkin suuri määrä ihmisiä elää todellisuudessa tämän normikokonaisuuden ulkopuolella. Se vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa saada niitä palveluita, jotka on suunniteltu nimenomaan näiden normien mukaiselle kohdehenkilölle. Joskus normin mukaisen kohderyhmän ulkopuolisuus voi johtaa laissa kiellettyyn syrjintään.

Tasa-arvovaltuutetun mukaan ”sukupuoleen perustuva syrjintä tarkoittaa toimintaa, jossa myönnetään erilaisia etuja tai oikeuksia, tai asetetaan tiettyjä velvollisuuksia, rajoituksia tai rasitteita sukupuoleen liittyvän henkilökohtaisen seikan vuoksi. Tällaisia voivat olla:

- Naisten ja miesten eri asemaan asettamista sukupuolen perusteella
- Henkilön asettamista eri asemaan sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella
- Henkilön asettamista eri asemaan raskauden, synnytyksen, vanhemmuuden tai perheenhuoltovelvollisuuden perusteella.” (Tasa-arvovaltuutettu 25.9.2021)

⁴⁰ Finlex. *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta*. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20naisten%20ja%20miesten>

⁴¹ Tasa-arvovaltuutetun toimisto. <https://tasa-arvo.fi/etusivu>

Syrjintä voi siis olla välitöntä tai välillistä, ja kohdistua ihmisen itsensä lisäksi myös hänen läheiseensä.

”Välitöntä syrjintää voi olla esimerkiksi se, että:

- **Naista ei valita työtehtävään, vaikka hän on ansioituneempi kuin tehtävään valittu mies, eikä valintaan esitetä muuta, hyväksyttävää syytä kuin sukupuoli**
- **Palveluntarjoaja perii samasta palvelusta miehiltä korkeampaa hintaa kuin naisilta**
- **Henkilö irtisanotaan työstään, koska hän kuuluu sukupuolivähemmistöön**

Välillinen syrjintä määritellään tasa-arvolaisissa menettelyksi, jossa henkilöt asetetaan eri asemaan sellaisen säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, joka vaikuttaa sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta, mutta jonka vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella. Välillistä syrjintää on myös eri asemaan asettaminen vanhemmuuden tai perheenhuoltovelvollisuuden perusteella.

Välillistä syrjintää voi olla esimerkiksi:

- **Työpaikan yt-neuvotteluiden tuloksena irtisanottavaksi valitaan täysin naisvaltaisen työntekijäryhmä, vaikka tuotannolliset ja taloudelliset syyt kohdistuvat koko yhtiöön. Tällöin saattaa syntyä oletama syrjinnästä sukupuolen perusteella. Kutomakseen tämän oletaman työnantajan tulee esittää objektiiviset perusteet sille, miksi juuri tämä työntekijäryhmä on tullut valituksi irtisanottavaksi.**

Välilliseen syrjintään liittyy laissa ns. oikeuttamisperiaate. Sen mukaan menettely ei ole syrjintää, jos sillä pyritään hyväksyttävään tavoitteeseen ja valitut keinot ovat tavoitteeseen nähden aiheellisia ja tarpeellisia.

Syrjintä on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen (ns. läheissyryntä ja oletukseen perustuva syrjintä). Tällainen kielletty läheissyryntän tai oletukseen perustuvan syrjinnän tilanne voi syntyä esimerkiksi, jos henkilö asetetaan eri asemaan esimerkiksi siksi, että:

- **Hänen puolisonsa kuuluu sukupuolivähemmistöön**
- **Hänen oletetaan olevan raskaana.” (Tasa-arvo.fi 25.9.2021)**

Sukupuolten tasa-arvon kehittäminen vaatii sen tunnistamista, mitkä muut erot leikkaavat sukupuolen kanssa tuottaen erityisen haastavia eriarvoisuuden paikkoja. Esimerkiksi luokkatausta tai etnisyys voi vaikuttaa miesten hyvinvointiin ja osallistumisen mahdollisuuksiin. Hetero- tai homomiehellä on erilaista liikkumavaraa yhteiskunnassa; samoin erilaisilla toimintakyvyillä tai vammaisuuden kategorioilla varustetuilla miehillä. Rasismia kohtaavilla miehillä on erilaiset turvan ja turvattomuudet paikat kaupungilla liikkuessakin kuin niillä, jotka eivät kohtaa rasismia tai pystyvät ”menemään läpi” valkoisena. Yksi hyvä esimerkki nuorten miesten hyvinvointiin keskittyneestä, intersektionaalisuutta huomioivasta toiminnasta on Poikien talo⁴², jonka tekemä poikatyö on sensitiivistä mm. sukupuoleen, kulttuuriin ja seksuaalisuuteen liittyville eroille.

⁴² Poikien talo. <https://www.poikientalo.fi>

Naisten kohdalla tasa-arvon kehittäminen vaatii myös intersektionaalista näkökulmaa. Tiedämme että valtaosa seksuaalirikoksista kohdistuu naisiin; naisilla on merkittävä yli-edustus perhe- ja lähisuhdeväkivallan kohteina; naisiin kohdistuu selvä enemmistö verkoväkivallasta, kuten seksuaalinen häirintä, vihapuhe ja muu verkossa tapahtuva ahdistelu⁴³. Työelämästä tiedämme mm. että vuonna 2020 naisen euro oli edelleen 84 senttiä⁴⁴. Näiden tilastojen avulla voimme nähdä selkeämmin, kuinka sukupuoli käytännössä vaikuttaa vapauksiin tai hankaluuteen toimia yhteiskunnassa.

Naisten aseman parantamiseen ei kuitenkaan riitä yhdenlaisten naisten aseman parantaminen, vaan kaikkien. Muutoksessa tarvitaan lokeron ”naiset” moninaisuuden ymmärtämistä, ja sen huomaamista, miten yhteiskunta aiheuttaa eriarvoisuutta risteävien lokeroitten kautta. Siinä, missä monet yläkouluikäiset tytöt kohtaavat seksuaalista häirintää, osalle heistä se välittyy lisäksi rasismien kautta – mikä taas on voinut tulla kokemustasolla tunnistettavaksi jo varhaiskasvatuksessa.

Tällaisten asioiden ymmärtämistä täytyy opiskella erikseen. Jopa tasa-arvotyötä tekevillä ihmisillä saattaa olla alitajuisia ”katvealueita”, jotka johtavat vahingolliseen käytökseen. Naisten tasa-arvon eteen työtä tehnyt ihminen saattaa yhtäkkiä havahtua siihen, että on jättänyt tasa-arvotyönsä ulkopuolelle transnaiset. Hän on sukupuolienormien mukaisesti ylläpitänyt tausta-ajatusta siitä, että kaikki naiset ovat cis-sukupuolisia, ja transnaiset (tai romaninaiset, tai mustat tai ruskeat naiset, tai musliminaiset, vammaiset naiset tai mikä tahansa ”naisten sisäinen” vähemmistöryhmä) ovat alitajuisesti olleet jonkinlaisia muualla olevia ”moninaisia naisia”. Moninaisessa naisten lokerossa on paljon lokeroita, eikä kukaan ole moninaisuuden ulkopuolella.

Cis-trans -jako vaikuttaa paljon ihmisen toiminnan mahdollisuuksiin yhteiskunnassa, sillä yhteiskunnan kohderyhmä (normi) on yleisesti cis-sukupuolinen ihminen. Sukupuolten tasa-arvo ei siis suinkaan ole tyypistettävissä naisten ja miesten tasa-arvoon. Muunsukupuolisia ja transsukupuolisia ihmisiä yhdistää se, että suhteessa cis-sukupuolisiin ihmisiin heistä puhutaan sukupuolen moninaisuuden kautta. Todellisuudessa sukupuolen moninaisuuden alle sisältyvät aivan kaikki sukupuoleen liittyvät lokerot.

Muunsukupuolisten kohdalla on toisaalta keskeistä se, ettei heitä ole vuonna 2021 juridisesti olemassa; samalla taas se, minkälaista kohtelua tämä tuottaa ja sallii. Esimerkiksi cis-sukupuolisten nuorten ja ei-cissukupuolisten nuorten kokeman väkivallan määrässä on selvä ero, sekä koulukiusaamisen, fyysisen väkivallan uhan, seksuaalisen häirinnän, että henkisen väkivallan alueilla⁴⁵. On tärkeää huomata, kuinka lokero ”ei-cissukupuolinen” joissain tapauksissa mitätöi lokeron ”nuori”, sillä yleisesti ajatellaan että lokeron ”nuori” ihmisiä täytyy suojella aivan erityisesti kaikilta näiltä väkivallan muodoilta. Tämä ero

⁴³ Tilastokeskus: *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021*. https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_202100_2021_23460_net.pdf ; Kuuntele myös Ajatuspaja Vision Vihreä Tuuma -podcastin jakso *Internet yhteisenä tilana*: <https://ajatuspajavisio.fi/ajankohtaista/vihrea-tuuma-podcast-jakso-4-internet-yhteisena-tilana/>

⁴⁴ Se, kuinka monta senttiä ”naisen euro” on riippuu vahvasti siitä, mitä tarkastellaan. Katso esimerkiksi Pehkonen 2018, Tieto & Trendit *Prosenttiero palkkaeroilla*: <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/blogit/2018/prosenttipelia-palkkaeroilla/> tai Tilastokeskuksen *Sukupuolten tasa-arvo* -sivusto: <https://www.tilastokeskus.fi/tup/tasaarvo/>

⁴⁵ Tilastokeskus. *Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021*. https://www.tilastokeskus.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_202100_2021_23460_net.pdf

näky usein myös verkkoväkivallan määrässä. Muita ”nuoria tulee suojella” periaatteen kumoajia voisivat olla esimerkiksi etnisyys, vammaisuus tai pukeutumistyyli erityisesti naisten kohdalla.

Intersukupuolisia ihmisiä koskeva keskeinen ongelma Suomessa on se, että heille tehdään varhaislapsuudessa sukuelinkirurgiaa, jotta heidät saadaan ulkoisesti näyttämään mieheltä tai naiselta. Monelle tämä tulee ilmi vasta aikuisena.

Transsukupuolisia ihmisiä koskeva keskeinen ihmisoikeusrikkomus on Suomen translaki, josta Suomi on saanut huomautuksia YK:lta. Transsukupuolisten ihmisten kohdalla joudutaan kohtaamaan myös miesten ja naisten tasa-arvo: transprosessiin uskaltaa lähteä huomattavasti turvallisemmin jos siirtymä tapahtuu suuntaan naisesta mieheksi. Trans-työillä ja -naisilla ”miehen roolin” rikkominen on selvästi turvattomampaa ja väkivallan pelko suurempi, ja oletettavasti siksi lääketieteelliseen sukupuolenkorjaukseen hakeutuu enemmän transmiehiä kuin transnaisia. Tämä turvattomuus on yksi muistutus siitä, kuinka tärkeää naisten on sisällyttää transnaiset yhteisöihinsä.

Vaikka muita kuin cis-sukupuolisia koskeva eriarvoistaminen tuntuu kulminoituvan erilaisiin lakiin ja ihmisoikeuksiin liittyviin muutostarpeisiin, on hyvä muistaa että kulttuurinen eriarvoisuus tapahtuu myös representaatioissa (media, viihde, taide) ja arkisessa kanssakäymisessä. Ihmiset ovat olemassa keskellä elämää, eivät vain lakiteksteissä.

Tutustu:

Tasa-arvoaltuutettu: <https://tasa-arvo.fi/etusivu>

Tilastokeskus: Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2021:
https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_sts_202100_2021_23460_net.pdf

THL: Sukupuolten tasa-arvo:
<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo>

ISIO ry: <https://intersukupuolisuus.fi>

Amnesty: Transihmisten oikeudet: <https://www.amnesty.fi/mita-amnesty-tekee/transihmisten-oikeudet/>

Miesplus: <https://www.miesplus.com>

Yksittäistapaus-lyhytelokuvasarja: <https://www.yksittaistapaus.fi>

Disclosure-dokumenttielokuva:
<https://www.disclosurethemovie.com/about>

Kun puhutaan etuoikeuskehälläkin näkyvissä olevasta ihonväristä ja etnisyydestä, puhutaan myös rodullistamisesta ja rasismista. On tärkeää huomata miten näitä käsitteitä käytetään eri yhteyksissä tarkoittamaan hieman eri asioita – ja herättämään erilaisia reak-

tioita. Etnisyys voisi löyhästi tarkoittaa kuuluvuuteen ja kulttuurisiin juuriin liittyvää identiteettiä, rodullistaminen sitä miten eri etnisiä ryhmiä asetellaan keskenään hierarkkiseen järjestykseen, ja rasismi kokonaisvaltaista vallan järjestelmää, joka rodullistamisen seurauksena ohjaa meitä ja yhteiskuntaamme.

ETNISYYS tarkoittaa kuulumista sellaiseen ihmisryhmään, jolla on esimerkiksi yhteiseksi koettua kulttuuriperintöä, yhteinen kieli, yhteisiä fyysisiä piirteitä tai kuuluvuus tiettyyn alkuperään⁴⁶. Suomen väestö koostuu useista eri etnisistä ryhmistä. Etnisyydestä puhutaan arkikielessä usein synonyymina näkyville vähemmistöille tai maahanmuuttajille: esim. ”etniset ravintolat”. Tällöin kuulostaa, että ainoastaan jollakin vähemmistöryhmällä olisi etnisyyttä, mutta tosiasiasa ”suomalaista kotiruokaa” kokkaava ravintola on ”etninen ravintola” siinä missä turkkilaista tai thaimaalaisista ruokaa tarjoava ravintolakin. Ehkä puhetapa liittyy siihen aikaan, kun ruokakulttuuri Suomen sisällä on moninaistunut ja etnisyydestä on puhuttu suomalaisnäkökulmasta, jännittävän uuden ja jonkinlaisen eksoottisuuden merkinä.

Etnisyys käsitteenä ei tarkoita vähemmistöryhmää, kuten ei myöskään kansalaisuutta tai syntymämaata, vaan laajempaa jonkin ryhmän yhteistä identiteettiä, kuuluvuutta yhteen⁴⁷. Ihminen voi olla suomalainen, mutta etniseltä identiteetiltään nimenomaan karjalainen, tai olla Suomessa syntynyt suomalainen ja etniseltä identiteetiltään afrosuomalainen.

Rodullistaminen on keskeinen etnisyyteen liittyvää eriarvoisuutta tuottava prosessi. Historiassa rotua on ajateltu biologisena tai sosiaalisena ilmiönä, ja nimenomaan sosiaalisen rodun käsite on keskeinen rasismien ymmärtämisen kannalta. Sosiaalisen rodun ajatukseen liittyy se, että ihmiselle määritelty ”rotu” määrää hänen yhteiskunnallista asemaansa. Rodullistaminen tarkoittaa laajasti ymmärrettynä yhteiskunnallista prosessia, jonka lopputuloksena on rasismi.⁴⁸

Yhdenvertaisuusvaltuutetun sivuilla kuvataan rodullistamista seuraavasti:

”Rodullistaminen on prosessi, jonka kautta ihmisiin liitetään yhteiskunnan toimesta esimerkiksi ihonvärin tai oletetun etnisen taustan takia hierarkioita, oletuksia, stereotypioita ja ennakkoluuloja liittyen esimerkiksi ihmisten kykyihin, tapakulttuuriin ja moraliin.”

”Rodullistamisprosessi johtaa rasistiseen ja syrjivään toimintaan, eli stereotyyppisten määrittelyiden pohjalta ihmisiä kohdellaan tietoisesti tai tiedostamatta eriarvoistavasti.”⁴⁹

Samoin kuin etnisyydestä, myös rodullistamisesta puhutaan arkikielessä lähinnä suhteessa näkyviin etnisiin vähemmistöihin ja heidän kokemaansa syrjintään. Tavallaan rodullistamiseen liittyvä järjestelmä kuitenkin kattaa kaikki ihmiset, joten voidaan ajatella että tavallaan kaikilla on rodullistettu positio. Ei puhuta kuitenkaan ”valkoiseksi rodullistetuista”

⁴⁶ Jari Nieminen 2013. *Etnisyystiedon tarve kasvaa maahanmuuton lisääntyessä*. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0

⁴⁷ Ks. alaviite 38

⁴⁸ Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Rasismi*. <https://syrjinta.fi/rasismi>

⁴⁹ Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Rasismi*. <https://syrjinta.fi/rasismi>

ihmisistä, sillä yhteiskuntamme on rakennettu niin että valkoinen ihminen on normi, ikään kuin rodullistamisesta vapaa alue. Valkoisuusnormin takia yhteiskuntamme näkökulma on sellainen, että siinä on olemassa rodullistamisen kannalta ”neutraaleja” ihmisiä (valkoiset ihmiset), ja rodullistettuja ihmisiä (kaikki paitsi valkoiset ihmiset). Valkoisuus ikään kuin tekee itselleen näkymättömäksi rodullistamisen prosessin ja siihen liittyvän, rasismin rakenteita ja tekoja ylläpitävän valtajärjestelmän. Siksi valkoisesta positiosta käsin ei välttämättä huomaa monia tähän järjestelmään liittyviä eriarvoisuustekijöitä.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta voidaan löytää selkeitä asioita, jotka aiheuttavat epäreilua rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluville ihmisille:

- **”Näkyviin vähemmistöihin (tummaihoiset ja muut valtaväestöstä ulkonäöltään poikkeavat) kuuluviin henkilöihin kohdistuu rassistista nimittelyä ja väkivaltaa julkisilla paikoilla**
- **Kielitaitovaatimukset asetetaan vaatimukseksi työssä, jossa ne eivät ole työn tekemisen kannalta välttämättömiä**
- **Henkilön, jolla on vieraskielinen nimi tai joka puhuu murtaen suomea, on vaikeampi työllistyä kuin kantasuomalaisen”**
(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Näiden lisäksi rasismi on tietysti paljon arkisempaa, jokapäiväistä kokemusta kohdatuksi ja kohdelluksi tulemisesta rodullistetun postion kautta.

Antirasismi taas on laaja käsite, joka liittyy rodullistamiseen liittyvien valtasuhteiden ja rasismin rakenteiden purkamiseen. Toisinaan kysytään, miksi käsitteessä täytyy olla tunteita herättävä ”anti-”, eikö neutraalimpi sana riitä. Onko pakko olla vastaan? Tähän liittyy ajatus siitä, että koska vuosisatojen aikana rasismi on elänyt niin olennaisena osana yhteiskuntaamme, ei riitä että sen kanssa ollaan neutraaleja: rasismiin liittyviä rakenteita tulee erikseen etsiä ja purkaa. Yhteiskunnassa jossa muiden kuin valkoisten ihmisten rodullistaminen ja sen kautta eriarvoistaminen on normi, täytyy aivan erikseen asettua purkamaan tätä rakennetta ja rakentaa tilalle jotain muuta.

Rasismi on valtavan laaja järjestelmä, aivan kuten esimerkiksi seksismi. Samalla kun siihen liittyvässä työssä on ehdottoman tärkeää tunnistaa valkoisuus ja siihen liittyvät valtarakenteet, on tärkeää laajentaa ajattelua ”valkoisista ja toisista” vastaamaan paremmin ihmisten todellista moninaisuutta. Rasismi järjestelmänä luo hyvin erilaisia reittejä ihmisille, joiden elämään se lisää hankaluutta: esimerkiksi lesbo irakilainen turvapaikanhakija, Suomessa syntynyt kiinalaisnuori, vähävarainen romanivanhus tai liikuntarajoitteinen saamelainen kokevat kaikki hankaluutta rodullistamisen kautta, mutta hyvin erilaisilla tavoilla. Jokaisella näistä esimerkkihenkilöistä on lisäksi joku toinen hankaluutta ja syrjintäriskiä lisäävä lokero. Nämä ovat esimerkkejä moniperustaisesta syrjinnästä, jota intersektionaalisuus pyrkii tunnistamaan.

Toisinaan muista kuin valkoisista ihmisistä käytetään lyhennettä BIPOC. Se tarkoittaa mustat, alkuperäiskansat ja muut ei-valkoiseksi rodullistetut ihmiset (Black, Indigenous and People of Color). Tämä on yksi tapa tehdä näkyväksi sitä, kuinka samaan aikaan yhteiskunnassa ihmiset jaotellaan valkoisiin ja ”toisiin”, vaikka totuus on paljon moninaisempi.

Antirasismiin ja ihmisten moninaisuuden ymmärtämiseen liittyy sen tarkentaminen, kenestä todella puhutaan. Kun mediassa on aiheena ihmisryhmä kuten *rodullistetut ihmiset, maahanmuuttajat* tai *ulkomaalaistaustaiset*, kenestä oikeasti on kyse? Tarkoitetaanko maahanmuuttajilla esimerkiksi pelialan kipeästi kaipaamia ulkomaisia osaajia, nuoria joiden isovanhemmat ovat muuttaneet Iso-Britanniasta Suomeen, vai turvapaikanhakijoita? Jos viimeinen, niin mitä turvapaikanhakijoiden ryhmää tarkemmin?

Arjessa sekava kielenkäyttö saattaa vaikuttaa esimerkiksi niin, että osaa suomalaisista luullaan maahanmuuttajiksi ihonvärin perusteella, tai kaikille tietyn ihmisryhmän edustajille oletetaan samanlainen tausta ja arvot. Sanavalinnat ylläpitävät valtasuhteita ja niillä on mahdollista vaikuttaa myös toiseuttavasti ja epäinhimillistävasti: puheen tarkoitukselta sanavalintojen taustalla kannattaa olla tarkkana.

Tutustu:

Olen antirasisti -kampanjasivu:

<https://oikeusministerio.fi/-/olen-antirasisti-kampanja-haastaa-rakentamaan-rasismista-vapaata-suomea>

Oikeusministeriö: Yhdenvertainen Suomi:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163577/OM_2021_34_ML.pdf

Keskinen, S., Seikkula, M., Mkwesha, F., Aghayeva, U. & Sinkkonen, A.: *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*

Saad, Layla: *Me And White Supremacy*

Antirasistinen foorumi ARF: <https://www.antiracistforum.org/meist>

Ruskeat Tytöt: <https://www.ruskeattytot.fi>

Ainoa Suomen alueella ja samalla Euroopassa elävä alkuperäiskansa ovat saamelaiset. Heidän asemansa on vahvistettu Suomen perustuslaissa vuonna 1995. Saamelaiset elävät valtioiden tasolla paitsi Suomen, myös Venäjän, Norjan ja Ruotsin alueilla, ja Suomessa heitä on noin 10 000. On hyvä huomata, että 60 % heistä asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.⁵⁰

Saamelaisiin kohdistuva syrjintä voi Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta esimerkiksi tällaista:

- ”Kunta kieltäytyy tarjoamasta saamenkielistä päivähoidoa tai vanhustenhoitoa vaikka siihen olisi tarvittavat resurssit
- Saamelaisiin kohdistuu vihapuhetta internetissä
- Saamelaisnuorten kokevat syrjintää kulttuurisen taustansa takia” (Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

⁵⁰ Saamelaiskäräjät. *Saamelaiset Suomessa*. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>

Saamelaiset eivät asetu etuoikeuskehälle näkyväksi vähemmistöksi ihonvärin perusteella. On kuitenkin hyvä huomata, ettei rodullistamisen prosessit ja niiden kautta eriarvoistaminen ovat monimutkaisempia kuin pelkkä ihonväri.

Esimerkki tästä voisi olla tilanne, jossa juhlatilaisuuteen menevä saamelainen kutsuvieras ei uskalla pukeutua saamenpukuun vähemmistöstressin takia. Hän voi valita ”olla kaapis- sa” juuristaan, koska arvioi ettei hänen ole turvallista tuoda saamelaisuuttaan näkyväksi julkisessa kaupunkitilassa. Jos hän valitsee pukeutua saamenpukuun, hän tiedostaa että sillä on seurauksia esimerkiksi tuijotusten, naurun ja epätoivottujen kajoamisten muodossa. Vaikka rodullistettu ihminen voi mennä läpi valkoisena, tarve piilottaa oma alkuperä oman turvallisuuden takia kertoo rodullistamisen seurauksista julkisessa tilassa. Kuka voi liikkua kaupungissa ilman että joutuu pelkäämään ohikulkijoita? Mitä lokeroita itsestään on syytä piilottaa, kun liikkuu julkisessa tilassa?

Valtioneuvosto on asettanut Saamelaisten totuus- ja sovintokomission 28.10.2021. Sen tarkoitus on:

- ”Tunnistaa ja arvioida saamelaisten historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia.
- Selvittää, miten tämä vaikuttaa saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä nykyisessä tilanteessa.
- Ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa.
- Lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana.”⁵¹

Saamelaisten asemaa koskeva yhteiskunnallinen muutos voidaan nähdä osana laajempaa alkuperäiskansoja koskevaa keskustelua, jota käydään aktiivisesti ympäri maailmaa. Ehkä suunta on ”alkuperäiskansoja koskevasta keskustelusta” kohti ”keskustelua, jossa alkuperäiskansoilta ei enää viedäkään puheenvuoroa pois”.

Tutustu:

Saamelaiskäräjät: <https://www.samediggi.fi>

Nuorisoneuvosto: <https://nuor.fi/fi/etusivu-fi/>

Lapin yliopisto: *Saamentutkimus*

<https://www.ulapland.fi/FI/Tutkimus/Saamentutkimus>

Suvi West: *Eatnameamet – Hiljainen taistelumme*

<https://www.hiljaintaistelu.fi>

Yle Sapmi: <https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/>

Dihtosis-hanke: <https://www.samediggi.fi/dihtosis-hanke/>

Kukka Ranta ja Jaana Kanninen: *Vastatuuleen*

<https://kustantamo.sets.fi/kirja/vastatuuleen/>

⁵¹ Saamelaiskäräjät. *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio aloittaa työnsä Suomessa*. <https://www.samediggi.fi/2021/10/28/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-aloittaa-tyonsa-suomessa/>

Yksi erityisesti mediassa näkyvistä etnisistä vähemmistöistä Suomessa ovat romanit. Kuten saamelaidenkin kohdalla, myös romanien suhteen täytyy ymmärtää, että Suomen valtion alueella elää useita kansoja. Kun kirjoittaa romaneista, on hyvä huomioida kirjoittaako heidät ulos vai mukaan suomalaisiin, sillä se vaikuttaa laajempaan ajatteluun, mikä taas vaikuttaa romanien kohteluun arjessa. Suomi on ollut kulttuurisesti moninainen vuosisatojen ajan, ja mahdollisuus muokata yhteiskuntaa yhdenvertaiseksi romaneille on ollut olemassa saman ajan. Silti esimerkiksi kättilöt toivovat edelleen koulutusta romanikulttuurista, sillä työtä hankaloittaa huomattavasti se, että kulttuuriin tarpeisiin törmää ensimmäistä kertaa synnytyssalissa ja lapsivuodeosastolla⁵².

Romaneita koskevaan ulkopuolisten käymään keskusteluun vaikuttavat paljon eriarvoistavat puhetavat ja representaatiot. Monessa Suomen romaneita käsittelevässä kirjoituksessa sanotaan, että romanit saapuivat Suomeen 1500-luvulla. Tämä on totta, mutta samalla se kuulostaa siltä että romanit olisivat tulleet muutoin valmiiseen Suomeen. Tosiasiassa 1500-luvulla kukaan ei muuttanut Suomen valtioon, vaan romaniväestö vaelsi Ruotsin eri alueiden välillä ja Suomi oli yksi näistä alueista. Vertailun vuoksi samoihin aikoihin savolaiset vaelsivat asuttamaan nykyisen Itä-Suomen ja Pohjois-Karjalan aluetta. On tärkeää ymmärtää, että Suomen romanit ovat samaan aikaan sekä oma kansansa, että osa Suomen alueen kansaa jo siltä ajalta kun Suomi oli osa Ruotsia ja Venäjää.

Mediassa romanien representaatio on monesti vinoutunut ja vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa yksilötasolla. Kun tekee Ylen verkkosivuilla haun asiasanalla ”romanit”, 20 ensimmäisestä hakutuloksen joukosta 14 kertoo jo otsikkotasolla syrjinnästä, rikollisuusepäilyistä tai väkivallasta⁵³. Tällainen representaatio voi vaikuttaa esimerkiksi yksilöiden terveyteen sitä kautta, että ihminen joutuu näkemään tällaista peilikuvaa mediasta, sekä saattaa joutua todistelemaan valtaväestölle tavallisuuttaan suhteessa valtaväestön ennakkoarvioihin median pohjalta. Kun romaninuori miettii tulevaisuuttaan, se todennäköisesti eroaa hyvin paljon siitä, mihin hänen ei-romani opinto-ohjaajansa hänet liittävät tällaisen mediarepresentaation perusteella. Romaninimellä on huomattavan vaikea työllistyä⁵⁴ ja osa jopa vaihtaa sekä etu- että sukunimensä päästäkseen sisään työelämään⁵⁵. Tämä kertoo hyvin suoraan suomalaisen työelämän inklusiivisuuden puutteista.

Romanien hyvinvointia tutkivassa Roosa-hankkeessa on kuvattu ulossulkevan yhteiskunnan romaneille aiheuttamaa kehää:

”Työllisyyteen ja toimeentuloon liittyen Roosa-hankkeen työpajojen osallistujat tunnistivat köyhyyden ylisukupolvisen luonteen. Jos vanhemmat ovat eläneet köyhyydessä ja joutuneet käyttämään toimeentulotukea pitkäaikaisesti, saattaa kynnyks hakea tukea olla seuraavalle sukupolvelle matalampi. Monilla olisi halua ja kykyä ansaita oma elantonsa, mutta työpaikkoja tai edes koulutukseen liittyviä harjoittelupaikkoja romanien on hyvin vaikea saada (ks. myös Ärling 2018).” (Lämsä yms. 2018, 138)

⁵² Meri-Annika Niemenmaa & Annika Suolammi 2009. *Romaniäiti synnyttäjänä – kättilöiden kokemuksia*. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5710/Suomilammi_Annika.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁵³ Yle Uutiset. *Asiasana romanit*. <https://yle.fi/uutiset/18-204654>, luettu 9.11.2021

⁵⁴ Duunitori 2021. *Romanien työnhaku tyssä useinkin alkuunsa – Leif Hagert: ”Pitää todistaa, ettei ole kasa stereotyyppiä, vaan hyvä ja ahkera työntekijä”*. <https://duunitori.fi/tyoelama/romanit-syrjinta-tyoelamassa>

⁵⁵ Yle 13.10.2021. *Romani löytää yhä töitä helpommin, jos vaihtaa nimensä – ”Se kuulostaa sekopäiseltä, koska elämme vuotta 2021”*, sanoo Tenho Blomerus. <https://yle.fi/uutiset/3-12141449>

Esimerkki konkreettisesta muutosvoimasta on vuoden 2019 #romaniharjoitteluun -kampanja, jossa pyrittiin herättämään työnantajia jo TET-jaksojen aikana alkavaan yhteiskunnasta ulossulkemiseen. Kampanjan kasvojen Leif Hagertin ja Linda-Maria Roineen mukaan moni romaninuori saa tämän yläkoulun harjoittelujakson kautta tiedon siitä, ettei ole tervetullut työpaikalle⁵⁶.

Kysymykseksi jää, onko laajojen rodullistamisen prosesseihin liittyvien eriarvoisuuksien korjaaminen yksittäisten aktivistien työtä. Ihmiset pystyvät ehkä tekemään vaikuttavia asioita yksilötasolla, mutta muutokseen tarvitaan rakenteiden uusiutumista. Romanien työllisyys on selkeä esimerkki siitä, kuinka syrjinnän kokonaisuuden tarkasteluun tarvitaan sekä rakenteiden, politiikan, ja representaatioiden samanaikaista ja lomittuvaa tarkastelua⁵⁷. Selkeältä voi näyttää myös se, kenellä tässä suhteessa on käyttää ylimääräisiä resursseja tilanteen korjaamiseen.

Keskeisiä romanien kohtaamia syrjinnän muotoja Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta:

- ”Romaneihin kohdistuvat ennakkoluulot heikentävät romanien yhdenvertaisia mahdollisuuksia työllistyä
- Romanilapsia kiusataan kouluissa muita lapsia enemmän
- Romaniperheelle asetetaan erityisehtoja kun he vuokraavat asunnon / vuokra-asuntoa ei myönnetä lainkaan
- Työpaikalla tai kaupassa tapahtuvasta varkaudesta syytetään helposti ensimmäiseksi romanityöntekijää tai -asiakasta”
(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Tutustu:

Romaniasiaan neuvottelukunta: <https://romani.fi/etusivu>

THL: *Romanien hyvinvointitutkimus Roosa*

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/romanien-hyvinvointitutkimus-roosa->

Romanit.fi: <https://romanit.fi>

Suomen Romanifoorumi:

<https://www.romanifoorumi.fi/jasenet/jasenjarjestot/>

⁵⁶ Motiivi 4.10.2019. *Tet-jakso on monelle romanille ensimmäinen kokemus työsyrynnästä – Aktivistit Leif Hagert ja Linda-Maria Roine haastavat työpaikkasi: Ota romaninuori harjoitteluun* <https://motiivilehti.fi/lehti/artikkeli/tet-jakso-on-monelle-romanille-ensimmainen-kokemus-tyosyrjinnasta-aktivistit-leif-hagert-ja-linda-maria-roine-haastavat-tyopaikkasi-ota-romaninuori-harjoitteluun/>

⁵⁷ Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). *Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste*. Helsinki : Suomen naistutkimuksen seura.

VAMMAISUUS JA TOIMINTAKYKY ovat laajoja sateenvarjokäsitteitä, joiden alle mahtuu aivan valtava määrä erilaisia ihmisiä ja tarpeita. Kun niputetaan ihmisiä näiden käsitteiden alle, on hyvä olla selkeä siitä, keitä todella tarkoitetaan. Eri konteksteissa jokin lokero voi

toimia eri tavoin: esimerkiksi viittomakielisiä saatetaan jossain asiakirjassa käsitellä osana vammaiset-lokeroa, mutta samaan aikaan he eivät välttämättä koe itse kuuluvutta tähän lokeroon, vaan saattavat määrittää itsensä kielivähemmistöksi.

Hyvin usein vamma tai toimintarajoite on oleellinen tietyissä tilanteissa ja jossain muualla ei; monesti nämä lokerot eivät edes näy päälle, mutta saattavat silti vaikuttaa niin että ihminen ei pysty toimimaan tietynlaisessa fyysisessä tai sosiaalisessa tilassa. Olisi huono idea järjestää taloon ramppi pyörätuolille ja saavutettavat verkkosivut, ja sen jälkeen todeta että esteettömyys ja saavutettavuus on hoideltu.

Toinen pohdittava seikka on se, mihin suhteessa ollessaan ihminen on toimintarajoitteinen. Voisi ajatella ehkä enemmän niin päin, että tietyn käyttäjäryhmän tarpeisiin rakennettu ympäristö tekee osasta ihmisistä toimintarajoitettuja. Näin katse suuntautuu siihen, mikä tarvitsee muokkausta, eli rajoittavaan ympäristöön. Esimerkiksi koulutuksessa ja työelämässä on paljon vammaisuuteen ja toimintakykyyn liittyviä muutostarpeita: ”Suomessa on tuhansia kehitysvammaisia henkilöitä, joilla on sekä koulutus että halua työntekoon⁵⁸”. Tämän lokeron ihmiset kuitenkin ajetaan järjestelmällisesti työelämän ulkopuolelle.

Vammaisuus ja toimintakyky -lokeroon liittyviä syrjinnän paikkoja Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta:

- ”Pyörätuolilla liikkuva henkilö ei pääse esteellisiin kaappoihin, työpaikkoihin tai luokahuoneisiin, vaikka kohtuullisilla toimilla pääsy olisi järjestettävissä
- Huonokuuloinen henkilö ei kuule keskustelua meluisassa kokousympäristössä ja häneltä evätään induktiosilmukan käyttö
- Näkövammaisen henkilö ei voi osallistua yliopiston pääsykokeeseen, koska koe perustuu näkemiseen, vaikka itse opintoura ja opintojen suorittaminen olisivat hänelle mahdollisia.”

(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Tutustu:

THL: *Mitä toimintakyky on?*

<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>

THL: *Vammaisuus* <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>

Vammaisfoorumi: <https://vammaisfoorumi.fi>

Kulttuuria kaikille: <http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus>

Kynnys ry: <https://kynnys.fi>

⁵⁸ Kehitysvammaliitto. Työ. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/tyo/>

Invalidiliitto: *Saavutettavuus*

<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus>

Näkövammaisten liitto: *Verkkosivujen saavutettavuus*

<https://www.nkl.fi/fi/verkkosivujen-saavutettavuus>

Kehitysvammaliitto: *Työ*

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/tyo/>

Amu Urhonen: *Disableismi*

<https://ajatuspajavisio.fi/ajankohtaista/vierasblogi-dis-ableismi/>

Jenniina Järvi ja Julianna Brandt: *Vammaiskultti-podcast*

<https://areena.yle.fi/audio/1-50299021>

SEKSUAALISUUTTA sivuttiin aiemmin sukupuolen yhteydessä, erityisesti liittyen oletetuihin ihannepolkuihin liittyen pariutumiseen ja lisääntymiseen. Ihmisen seksuaalisuus ja seksuaalinen halu on valtavan laaja kokonaisuus, ja sen ahtaminen janalle jossa on vaihtoehtoina hetero, bi-/panseksuaali, ja homo, on hyvin yksinkertaistavaa. Ihmisen seksuaaliseen kehitykseen kuuluu eri vaiheita, seksuaalisen halun kohteet vaihtelevat elämän aikana, eikä halun kohteen sukupuoli itse asiassa ole välttämättä ensisijainen asia.

Joka tapauksessa yhteiskunta on järjestelty niin, että ihmiset jakautuvat suhteessa siihen heteroiksi ja ei-heteroiksi, ja heitä kohdellaan eriarvoisesti tämän jaon mukaisesti. On huomattava, ettei tämä jako liity ihmisten todelliseen identiteettiin vaan siihen, kuinka he näyttävät ulospäin. Esimerkiksi heterosuhteessa perheellisenä elävä mies, joka harrastaa seksiä miesten kanssa mutta ei kerro siitä kenellekään, näyttää heterona; samoin naisen kanssa naimisissa oleva nainen, joka käyttää työpaikan kahvihuoneessa vaimostaan sanaa puoliso. Heteronormi-käsitteellä kuvataan tätä heteroksi olettamisen automaattisuutta, ja siihen liittyy osaltaan kaapin rakenne. Kukaanhan ei itse ole kaapissa, vaan ympäristö rakentaa kaapin ihmisen ympärille.

Heteronormi on perustunut aikaan, jolloin yksilöitä on koettu tärkeäksi patistaa lasten hankkimiseen ja perheinstituution ylläpitämiseen. Tavallaan sateenkaariperheiden olemassaolo osoittaa, kuinka epäloogista tätä rakennetta olisi ylläpitää nykyaikana, sillä lasten hankkiminen ja perheellisyys ei ole kiinni heteroseksuaalisesta suhteesta. Toisaalta asenteellinen eriarvoisuus tulee näkyviin, kun puhutaan lasten hankkimisesta ja perheen perustamisesta: kahden naisen hakeutumista hedelmöityshoitoihin arvotetaan aivan eri tavalla kuin miehen ja naisen hakeutumista samoihin hoitoihin, vaikka kyse on samasta asiasta. Samoin palvelun laatu neuvolassa voi olla erilaista, riippuen siitä, onko henkilökunta saanut koulutusta, ja pahimmillaan kohtaamiset haittaavat perheen hyvinvointia. Tällaisten tilanteiden tarkastelusta voi huomata käytännön eriarvoisuuden sekä tapoja, joilla vähemmistöstressiä tuotetaan juuri sateenkaariperheille.

Ei-heteroseksuaalisuuteen liittyvää syrjintää Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta:

- ”Henkilö ei uskalla tuoda samaa sukupuolta olevaa partneriaan työyhteisön tietoon, koska pelkää syrjintää

- Homoseksuaaleihin kohdistuu viharikollisuutta
- Seksuaalivähemmistöihin kuuluva nuori/ aikuinen joutuu kuuntelemaan loukkaavia vitsejä koulussa/työpaikalla”
(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Tutustu:

Oikeusministeriö: *Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea*
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf

Seta ry: <https://seta.fi>

Monimuotoiset perheet ry:
<https://monimuotoisetperheet.fi>

Sateenkaariseniorit:
<https://www.sttinfo.fi/tiedote/sateenkaariseniorit-ry-perustettiin-tanaan-toimii-ikaantyneiden-sukupuoli--ja-seksuaalivahemmistojen-oikeuksien-ja-nakyvyyden-puolesta?publisherId=69817783&releaseld=69913346>

Rikosuhripäivystys ja viharikokset: <https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/sateenkaari-ihmisiin-kohdistuvat-rikokset/>

IKÄ on lokero, joka vaikuttaa merkittävästi ihmisen mahdollisuuksiin ja tarpeisiin. Ikä voi aiheuttaa sosiaalisesti myös sitä, ettei ihmistä oteta todesta tai että hänet sivuutetaan. Ikä on erityisesti työelämässä myös yksi laissa kielletty syrjäytämisperuste.

Työelämässä keski-ikäinen on kategorisesti ihannetyöntekijä, ja usein syrjäytämistä kohdistuu joko hyvin nuoreen tai ikääntyneeseen työntekijään. Esimerkiksi kokenut, mutta eläkeikää lähestyvä työtön työnhakija saattaa olla työmarkkinoilla samankaltaisessa tilanteessa kuin vastavalmistunut ammattilainen, jolla ei ole vielä työkokemusta.

Alasta riippuen ikään liitetään erilaisia ennakkoluuloja, joita ikääntyville voivat olla esimerkiksi uusien laitteiden ja järjestelmien oppiminen, fyysinen suorituskyky ja verkkoviestinnän osaaminen. Taustalla saattaa vaikuttaa oletuksia siitä, etteivät tietyn ikäiset enää osaa oppia, ja nihkeys järjestää tarvittavaa henkilöstökoulutusta, vaikka todellisuudessa se olisi avain työn hoitamiseen hyvin iän tuomalla kokemuksella.

Vastaavasti nuorta työntekijää saatetaan pitää automaattisesti nettivelhona, mutta tämän mielipiteitä muista asioista ei välttämättä kuunnella nuoren iän takia. Parhaimmessa tapauksessa eri ikäiset työntekijät voisivat oppia toisiltaan, ja vaihtaa sellaista tietoa, mitä toisen ikäluokalla ei vielä ole. Jos kaikki työntekijät olisivat samaa ikäluokkaa, tällaista tiedon varianssia olisi huomattavan paljon vähemmän.

Intersektionaalisen linssin kautta katsottuna ikä-lokero risteää muiden lokeroiden kanssa, ja esimerkiksi vanhus voi kohdata peruspalveluissa erilaista hankaluutta jos hän on afro-suomalainen, romani tai thaimaalainen. Tällaisia asioita on otettava huomioon esimerkiksi

silloin, kun suunnitellaan kaikille vanhuksille suunnattua palvelua tai kaikille nuorille avointa toimintaa. Nämä rodullistamisen vaikutuksesta syntyvät hankaluudet tapahtuvat nimenomaan suhteessa yhteiskunnan rakenteisiin. Samaan aikaan vaikkapa romanivanhus saattaa olla esimerkiksi valkoista vanhusta paremmin kohdeltu palvelujen ulkopuolella, koska romanikulttuuriin kuuluu olennaisesti vanhusten kunnioittaminen ja heistä huolehtiminen kodin piirissä.

Lyhyesti Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta:

- ”Lapsia ja nuoria ei kuulla heidän elämänsä koskevia päätöksiä tehtäessä
- Nuorten heikompi asema työmarkkinoilla
- Kouluissa esiintyvä syrjintä, kiusaaminen ja seksuaalinen häirintä”

- ”Vanhukset kokevat että heidät nähdään sairaina tai kyvyttöminä vaikuttamaan heidän omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin
- Ikääntyneiden kohtaa syrjintä työmarkkinoilla
- Vanhusten tarpeiden ohittaminen sähköisiä palveluita suunniteltaessa”
(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Tutustu:

Lapsen oikeudet: <https://www.lapsenoikeudet.fi>

Lapsiasiavaltuutettu: <https://lapsiasia.fi/etusivu>

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -hanke:
<https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi>

Nuva ry: <http://www.nuva.fi/mika-nuorisovaltuusto>

Kouluterveyskysely: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Suomen ammattiin opiskelevien liitto: <https://sakkiry.fi>

Suomen lukiolaisten liitto: <https://lukio.fi>

STM: *Ikääntyneet työntekijät* <https://stm.fi/ikaantyneet-tyontekijat>

Kuntaliitto: *Vanhusneuvostot* <https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaalihuolto/iakkaiden-palvelut/vanhusneuvostot>

Kansallinen senioriliitto ry: <https://www.senioriliitto.fi>

USKONTO JA KATSOMUS ovat myös yksi Yhdenvertaisuusvaltuutetun esittelemistä syrjintää mahdollistavista kategorioista. Suomessa normi eli oletus on kristinusko, ja muut katsomukset on helppo nähdä moninaisuuden kautta sitä vasten. Todellisuudessa katsomusten moninaisuuden sisällä ovat kaikki, myös kristinusko sen lukuisine muotoineen.

Ihmisen katsomus ei välttämättä näy päälle. Syrjintään liittyy se, että uskonto tai katsomus tulee jollain tapaa ulospäin näkyväksi. Esimerkiksi musliminaisen huivi saattaa aiheuttaa tilanteen, jossa työnantaja ei palkkaa häntä ajatellen ”asiakkaani vierastaisivat hänen uskon-

toaan”. Tällainen tilanne on tietenkin laitonta syrjintää. Tosiasiassa työnantajan ajatus tässä paljastaa hänen oletuksensa siitä, keitä tai kenen ystäviä hänen asiakaskunnassaan ei ole.

Samalla kun hän päätyy tekemään risteävää syrjintää lokeroyhdistelmää muslimi+nainen kohtaan (muslimimiehelle ei tapahtuisi samanlaista tilannetta, sillä nimenomaan naiset käyttävät huivia), hän tulee määritelleeksi oman kohderyhmänsä ja sulkee siitä pois ne asiakkaat, joille olisikin aivan tavallista asioida huivia käyttävän työntekijän kanssa. Työnantaja ei todennäköisesti tällä hetkellä muista, kuinka hänen luterilainen mummonsa käytti huivia aina näyttäytyessään kodin ulkopuolella.

Suomessa uskonnon kanssa risteää erityisesti etnisyyteen liittyviä oletuksia ja ennakkoluuloja. Samalla on hyvä huomata, että eri kysymykset korostuvat eri alueilla. Esimerkiksi Kainuussa, Oulun suunnalla tai Espoossa katsomuksiin liittyvät yhteensovittelut ja konfliktit ovat keskenään erilaisia. Vaikka katsomusdialogin peruseriaatteet ovat kaikkialla samat, paikalliset yhteisöt saattavat tarvita hyvin erilaisten asioiden tunnistamista kun tehdään syrjinnän vastaista työtä. Toisinaan katsomukselliset yhteisöt voivat rakentaa keskenään dialogia myös sen kautta, että juuri niille on yhteistä pyrkimys hengellisen elämän arvostamiseen ja toteuttamiseen.

Uskontoon tai katsomukseen liittyviä syrjinnän tapoja Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkökulmasta:

- ”Henkilön vaatetukseen tai uskonnonharjoittamiseen liittyviä tekijöitä pidetään esteenä henkilön työnteolle silloin kun ne tosiasiallisesti eivät sitä ole
- Uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt kohtaavat ennakkoluuloja ja heidän on vaikeampi työllistyä
- Uskonnollisiin vähemmistöihin kohdistuu viharikollisuutta (väkivalta ja ilkivallanteot)”
(Yhdenvertaisuus.fi 15.7.2021)

Tutustu:

[Katsomukset.fi](https://katsomukset.fi), *Uskonto- ja katsomusdialogi*

<https://katsomukset.fi/2020/02/07/uskonto-ja-katsomusdialogi/>

Uskonnot Suomessa: <https://uskonnot.fi/uskonnot/>

Uskot-foorumi ry: <https://uskot.fi>

Etuoikeuskehää voi tarkastella usean sektorin kautta, ja tässä ei ole mahdollista käsitellä niitä kaikkia. Kuviossa olevien sektorien lisäksi eriarvoisuutta voi Suomessa tuottaa esimerkiksi maantieteellinen sijainti, johon taas saattaa limittyä useampia eri lokeroita. Tässä on käsitelty ainoastaan lyhyitä väläyksiä sellaisiin lokeroihin, joita käsitellään Yhdenvertaisuusvaltuutetun sivuilla mahdollisesti syrjintää tuottavina eroina.

Tässä esitettyjen esimerkkien tarkoitus on kannustaa Etuoikeuskehän syvempään tarkasteluun. Lokeroiden risteykset tuovat esiin erilaisia polkuja niin etuoikeuksiin kuin syrjinnän kohteeksi joutumiseen. On mahdotonta selittää auki jokaista lokeroa ja sektoria, mutta yhdistelemällä eri alojen tietoa niistä on mahdollista löytää kohdennettuja polkuja eriarvoisuuden vähentämiseen.

5. Tieto ja tunteet tasa-arvotyössä

Intersektionaalisuutta voi ajatella moninäkökulmaisuuksi tuovana linssinä. Moninäkökulmaisuuksissa on hyvä tunnistaa paitsi eri näkökulmien väliset valtasuhteet, myös se kuinka helposti tai hankalasti niistä saadaan tietoa päätöksentekoon. Toinen haaste (toivottavasti myös mahdollisuus) moninäkökulmaisuuksissa liittyy tunteisiin: eri asemista kerrottu tieto herättää hyvin erilaisia tunnereaktioita.

Usein ajatellaan että päätöksiä pitää tehdä järjellä ja siirtää tunteet sivummalla. Tosiassa olemme kaikki ihmisiä, ja järjen ja tunteiden erotteleminen täysin erilleen ei oikeastaan ole edes mahdollista. Tunneilyn arvostaminen ja omien tunnereaktioiden arviointi voivat olla yllättävän hyödyllisiä periaatteita.

Normien purkaminen on kohderyhmän laajentamista

Arkikielessä puhutaan paljon normien purkamisesta ja siitä, miksi se on tärkeää. Osalle ihmisistä tämä puhe normeista ja normikriittisyydestä tuntuu neutraalilta, jollekin se saattaa herättää vastareaktion tai turhautumista. Miksi pitää purkaa, eikö nykyinen ole hyvä? Mitä oikeastaan tehdään jos puretaan normeja? Tarkoittaako normikriittisyys, ettei tavallinen enää riitä?

Normien purkamista voi ajatella kohderyhmän laajentamisena. Aiemmin puhuimme siitä, kuinka jokainen ”kaikille tarkoitettu” tila, organisaatio tai palvelu on todellisuudessa tehty jollekin kohderyhmälle. Eri paikoissa tämä voi tarkoittaa hyvin eri asioita. Eri yhteyksissä jokin tietty ihmisten välinen ero eli lokero saattaa korostua. Samoin yhdessä kontekstissa suurelta harppaukselta tuntuva muutos saattaa toisesta näkökulmasta käsin näyttää vähäiseltä tai jopa teennäiseltä. Sen takia on mahdotonta sanoa yhtä tai oikeaa ja väärää tapaa siihen, kuinka normeja puretaan tarkoituksena laajentaa kohderyhmää. Muutoksen moninaisuuden hyväksyminen on välttämätöntä, sillä eri paikoissa, eri yhteyksissä ja eri aloilla tehdään työtä eri väylien kautta.

Toimintaa tutkitun tiedon pohjalta

Voidaan ajatella, että monialainen ymmärrys on tieteellisen tutkimuksen lisäksi tärkeää missä tahansa. Se on osa aivan tavallista arkea eikä mikään uusi keksintö. Kun potilasta hoidetaan sairaalassa, hoitopäätöksen tekee lääketieteen ammattilainen, jolla ei välttämättä ole taustaa hoivatyössä. Hoivasta huolehtivan työntekijän taas ei tarvitse olla kemiallisten kaavojen mestari, vaan hän huolehtii asiakkaalle ne lääkkeet, jotka on suunnitellut lääkealan ammattilainen jossain aivan toisaalla. Potilas on tekemisissä hyvin monialaisen porukan kanssa, ja hänen toipumiseensa vaikuttavat myös ruuanlaiton ja puhtaanapitoalan ammattilaisten työpanokset. Ei kannata ajatella, että sairaalan toiminnassa tarvitaan vain lääketiedettä.

Arkikeskustelussa näemme monesti eri tieteen alat vastakkainasettelussa, ja saatamme asetella niitä hierarkkisesti ”paremmaksi ja huonommaksi” tieteeksi. Jos alamme

ajatella maailmaa vain yhden tieteenalan kautta, ymmärryksemme jää kuitenkin hyvin kapeaksi.

Jos tutkimme esimerkiksi rakkautta, voimme mitata ihmisten aivokäyriä kun he näkevät rakkaansa kuvan; voimme tutkia perheinstituution historiaa ja siihen liittyviä toivotunlaisen rakkaussuhteen määritelmiä; voimme analysoida runouden ilmaisuja siitä, miltä tuntuu rakastua ja rakastaa; voimme tulkita rakkauden määritelmiä uskonnollisista teksteistä; tai voimme haastatella kadulla ihmisiä kysyen, mikä rakkauden merkitys heidän elämässään on. Jokainen näistä prosesseista voi tuottaa pätevää tieteellistä tietoa. Todennäköisesti syvällisintä ymmärrystä syntyy silloin, jos näitä eri tieteenalojen rakkauskäsitteitä rinnastaa keskenään ja löytää niistä yhtymäkohtia tai ristiriitoja.

Kenen tahansa tekemä kysely tai kirjoitus ei siltä täytä tieteellisen tiedon tunnusmerkkejä, vaan sen määrittää tieteellinen julkaisuprosessi. Kun aineistosta löytyneet asiat halutaan saattaa viralliseksi, oikeaksi tieteelliseksi tiedoksi, ne täytyy kirjoittaa auki perustellen ja julkaista niin että laajempi tiedeyhteisö allekirjoittaa tulokset. Tämä tapahtuu niin, että omaa löydöstä rinnastetaan aiempaan tutkimukseen aiheesta, ja toisten työtä käytetään hartioina, joille oma tutkimus asettuu. Joskus aiempi tieto voidaan myös kumota, koska asiaa on nyt pystytty tutkimaan syvällisemmin tai uudella tavalla. Lopulta valmiiksi kirjoitettu työ julkaistaan akateemisessa julkaisussa, joissa periaatteessa pitäisi päästä läpi ainoastaan kunnolla tehtyjä ja arvioituja tekstejä.

Akateemisiin julkaisuihin ei siis voi lähettää mielipidekirjoituksia, vaan useimmiten viimeistellytkin tutkimusartikkelit tulevat ”bumerangina takaisin” korjausehdotusten kera. Akateemisilla eli tieteellisillä julkaisuilla on toimituskunta ja vertaisarvioijat, joiden tehtävä on arvioida jokaisen artikkelin pätevyyttä tiukalla seulalla. Arvioijat ovat itse alansa kokeneempia tutkijoita: *Ethnologia fennica* -julkaisussa etnologeja, *Psykologia* -julkaisussa tietysti psykologian alan tutkijoita, ja *Journal of law and society* -julkaisussa oikeustieteilijöitä. Näillä arvioijilla on valtava vastuu pitää yllä oman tieteenalansa ammattilypeyttä, joten he ovat motivoituneita seulomaan mukaan vain laadukkaat tutkimusraportit. Tutkimustuloksista kertova artikkeli siis syntyy uudelleen ”oikeaksi tieteelliseksi tiedoksi”, kun se pääsee tämän arviointiprosessin läpi ja julkaistaan.

Tieteellisessä keskustelussa käytetään monesti ulkopuoliselle vaikeaa kieltä. Siksi hyödyllisenkin tutkimustiedon siirtäminen käytäntöön voi olla hidasta. Eri ammattikuntien keskusteluissa on luontevaa käyttää erilaista kieltä. Tieteen keskustelujen ei tarvitse aina olla ymmärrettäviä tutkijoiden työtä tekevien ihmisten ulkopuolelle, aivan samoin kuin autoja korjaavien ihmisten työnsanaston ei tarvitse olla ymmärrettävää kaikille. Päätäjänä joutuu todennäköisesti harjoittelemaan hieman tutkimuskieltä ja siihen liittyvää termistöä. Koska päätäjänä usein joutuu toimimaan ikään kuin tulkkina ja välittäjänä monen eri ihmisryhmän välillä, joutuu muokkaamaan myös omaa kielenkäyttöön aina kulloiseenkin

tilanteeseen sopivaksi. Kokouspöydässä tai torikojuilla saatetaan puhua täysin samasta asiasta, mutta erilaisilla sanoilla.

Toinen arki- ja mediakeskustelussa esiin nouseva kysymys on se, tehdäänkö tieteellistä tutkimusta poliittisista syistä tai onko tiede poliittista. Tähän on helppo vastaus: tutkimus on aina laajassa skaalassa poliittista, joko ääneen sanotusti tai alitajuisesti. Suurin osa tutkijoista ei todennäköisesti ajattele tutkimustaan poliittisena tekona, mutta koska tutkimustyöllä on aina tavoitteita, se asettuu vaikuttamaan yhteiskuntaan tavalla tai toisella. Poliittisena valintana voidaan sanan laajassa merkityksessä pitää jo sitä, kenet tai minkä asian tutkija valitsee sen arvoiseksi että siitä pitää tutkia. Se määrittää mihin ihmisten katse suuntautuu ja mistä asioista tuotetaan lisää virallista tietoa. Tämä on jossain määrin eri asia kuin puoluepolitiikka, jonka taas ei toivota siivilöityvän mukaan tutkimukseen. Kuitenkin tutkijatkin ovat ihmisiä joiden oma tausta, henkilökohtaiset ja yhteisön näkemykset vaikuttavat tutkimuksen aiheeseen ja suuntaan. Se mitä laajemmin pidetään neutraalina, riippuu aina siitä, minkälaiset ympäröivän yhteiskunnan normit ovat.

Tutkimuskentän poliittisuutta voidaan lähestyä myös toisesta suunnasta: kenestä tai mistä valitaan olla tuottamatta lisää tietoa? Kenet ajatellaan sellaiseksi, että hänestä ei löydy mitään yhteiskunnallisesti kiinnostavaa? Mitä tai ketä ei katsota kyllin arvokkaaksi tutkia?

On mahdollista sanoa tutkivansa vaikkapa nuoria, mutta tutkia todellisuudessa hyvinkin rajattua ryhmää ”vammattomat lukiolaiset, jotka ovat keskiluokkaisia, valkoisia suomalaisia ja jotka tutkimuksessa oletetaan cis-sukupuolisiksi heteroiksi”. Tämä ryhmä on toki yksi osa nuoria, mutta ei missään nimessä ryhmä ”nuoret”. Jos tutkija väittää samalla tuottavansa tietoa siitä minkälaisia ”nuoret” ovat, hän rajaa todellisuudessa suuren osan nuoria tiedontuotannon ulkopuolelle. Siksi myös tutkimukseen kaivataan intersektionaalista ymmärrystä. Normien huomioiminen ja purkaminen voi olla esimerkiksi sitä, että tutkija näkee hieman vaivaa suunnitellakseen, kuinka saa mukaan mahdollisimman eri taustoista olevia nuoria; ja soveltaa tutkimusmetodeja niin että useammalle on mahdollista osallistua tutkimustiedon tuottamiseen.

Päätöksenteossa tieteellinen tieto halutaan yleensä tueksi omille päätöksille. Silloin tulisi olla saatavilla tutkittua tietoa niistä, joita päätökset koskevat. Paitsi valinnat siitä mitä tutkitaan, myös valinnat siitä mitä rajataan tiedon tuotannon ulkopuolelle, ovat poliittisia, halusivat tutkijat sitä tai eivät. Tutkimuksen aiheen rajaus on aina (alitajuista) puheenvuorojen rajausta osalle ihmisiä.

Voiko päättäjät tietää muiden puolesta?

Onko päättäjän työ tietää muiden puolesta? Entä jos haluaa ottaa kaikki huomioon päätöksenteossa: kuinka on mahdollista huomioida koko valtavan laaja ihmisten moninaisuuden kirjo? Eihän yksittäistä päättäjää voi vaatia opiskelemaan jokaista vähemmistöä. Työaika on rajallinen eikä sen puitteissa yksinkertaisesti ole mahdollista jäädä ajattelemaan syvällisesti jokaisen mahdollisen näkökulman kautta.

On täysin mahdotonta, että yksi ihminen – päättäjät tai kukaan muukaan – tietäisi kaikkien muiden puolesta. Sen takia Suomessa on edustuksellinen demokratia, joka perustuu

ajatukselle että useampi ihminen on parempi edustamaan koko kansaa kuin yksi tai kaksi ihmistä. Vaaleilla valittujen edustajien tehtävä on tietää ja tehdä päätöksiä muiden puolesta, mutta heitä on useita ja useista eri puolueista juuri siksi, että yhdessä tietäminen onnistuisi. Puoluejärjestelmän on tarkoitus taata sellainen demokratia, jossa äänestäjät voivat valita päättäjiä joiden luottavat ymmärtävän muunmuassa itsensä kaltaisia ihmisiä. Päätöksiä pyritään tekemään tieteellisen eli tutkimustiedon ja ihmisiltä kuullun kokemustiedon pohjalta. Joskus nämä ovat linjassa keskenään, joskus tutkitussa tiedossa taas ei näy todellisten ihmisten arkikokemus asiasta. Tällaisissa tapauksissa päättäjät joutuvat miettimään omaa näkökantaansa suhteessa ristiriitaiseen tietoon tutkimuksesta ja kentältä. Työnkuvaan kuuluu se, että valintoja on pakko tehdä, ja harvoin on mahdollista olla kaikkien puolella samaan aikaan.

Intersektionaalisuuden näkökulmasta on tärkeää huomata, että toisista näkökulmista käsin tuotetaan päätöksentekoon helpommin tietoa kuin toisista. Se tuottaa ristiriitaa: päätöksiä tulee tehdä kaikille, mutta tosiasiasa saatetaan käyttää vain osan ihmisistä – tai kokonaan väärin ihmisten – tietoa. Jos esimerkiksi keski-ikäiset miehet päättävät nuorten tyttöjen asioista arvioimalla heidän tarpeitaan omien oletustensa pohjalta, jotain saattaa mennä vikaan. Parempi idea on hankkia tietoa nuorilta osallistavasti, esimerkiksi koulujen, yhdistysten tai nuorisovaltuuston kautta. Vastaavasti eteläisen Suomen kaupunkilaiset päättämässä Lapin yksityisautoilusta on keskustelu, johon liittyy kysymys siitä, kenellä on käytännön kokemustietoa tilanteesta.

Kysymys onkin siitä, kenen tietoa pidetään pidetään päätöksenteossa tärkeämpänä ja kenen vähäisempänä. Kenelle on helppoa ”saada äänensä kuuluviin” tai ylipäänsä mahdollista tuottaa tietoa päättäjille asti, tai ketä tutkijat kysyvät mukaan, kun tieteellistä tietoa tuotetaan. Esimerkiksi, jos tutkitaan onko kaupungin kuntosalien saavutettavuus hyvällä tasolla, ja teetetään aiheesta kysely liikuntapalvelujen työntekijöiden keskuudessa, saadaan yhdenlaista tietoa. Todennäköisesti kuitenkin suuri osa työntekijöistä ei ole kokeillut toimintoja esimerkiksi liikuntarajoitteisena, vanhuksena tai työttömänä. Jos sama kysely tehdään asiakkaiden keskuudessa, tulokset saattavat olla erilaiset. Kun kyselyä vielä laajennetaan asumisyksikköihin, joissa on ihmisiä jotka tahtoisivat käyttää palvelua, mutta eivät voi, tieto muuttuu jälleen. Päättäjät ja kaupungin työntekijät voivat jo liikuntapalveluita suunnitellessaan tehdä arviointia saavutettavuudesta – siinä voi helpottaa asioihin perehtynyt konsultti tai esimerkiksi jonkin järjestön edustajan antama kommentti suunnitelmaan. Inklusiivisuus on yleensä halvempaa toteuttaa suunnitteluvaiheessa, kuin lisätä myöhemmin valitusten tuotua puutteet esiin.

Varsinainen tiedon tuotannon ongelma piileekin siinä, kuinka saada tietoa saavutettavuuden puutteista niiltä, jotka ovat niiden takia jääneet kotiin? Kuinka tietää niiden puolesta, jotka eivät vastanneet tai joilta ei edes kysytty?

Erityisesti vähemmistöihin liittyvä tieto jää helposti jalkoihin päätöksenteossa, ellei mukana satu olemaan joku, jolle aihe on henkilökohtaisesti tärkeä. Vähemmistön tarpeisiin vastaamista koskevassa tutkimuksessa tai suunnittelussa olisi tärkeää kuulla heidän itsensä käytännön kokemusta, ja peilata sitä aiempaan tieteelliseen tietoon. Vaikka valtaväestöön kuuluvalla ihmisellä olisi opiskeltua tietoa vähemmistöstä, todennäköisesti asioiden väli-

set suhteet ja merkitykset jäävät kapeammaksi kuin itse vähemmistöön kuuluvalla ihmisellä. Siksi vaikkapa verkkokyselyn, asiantuntijan tai kokemusasiantuntijan⁵⁹ kautta saatu perusteltu tarve tai muutosehdotus on hyödyllinen. Mitä he olisivat käytännössä tarvinneet, jotta olisivat voineet tulla mukaan?

Samoin tulee huomioida, että vähemmistöryhmiä koskevassa keskustelussa on helppo tipahtaa tasapuolisuusharhan sudenkuoppaan. Kun esimerkiksi sanotaan vähemmistöryhmän vaativan jotain oikeutta itselleen, saattaa kuulostaa, kuin he vaatisivat itselleen jotakin erityistä, enemmän kuin muilla. Monesti todellisuudessa on kyse siitä, että oikeus johonkin on jo sovittu lakien tai muiden säädösten tasolla, mutta koska sitä ei ole rakennettu eri tarpeita omaaville ihmisille sopivasti, vähemmistöryhmään kuuluvat ihmiset eivät pysty sitä käyttämään.

Todellisuudessa vähemmistö vaatiikin sellaisen asian toteuttamista käytännössä, joka aivan kaikille ihmisille on jo luvattu, mutta joka on toteutettu vain osalle. Yksi normien purkamiseen ja intersektionaaliseen ymmärrykseen liittyvä ajattelun muutos voi olla tämä. Suunnittelijan kannattaa luopua kohderyhmäajattelusta, jossa on mahdollista sanoa ”mutta eihän heitä ole täällä”. Ajattelun voisi kääntää niin, että rakentaa tiloja ja palveluita sillä ajatuksella että kaikki ovat jo läsnä.

Kun tuotetaan tietoa jostakin vähemmistöstä, on hyvä muistaa eettisenä haasteena vähemmistöstressi. Monesti etuoikeutetusta asemasta käsin ei havaitse sitä, kuinka raskasta vähemmistöön kuuluvalla ihmiselle on kertoa asemastaan ja siihen liittyvästä eriarvoisuudesta yhä uudelleen. Yleensä jonkin lokeron sa takia syrjintää kokeva ihminen ei halua joutua yllättäen kertomaan siitä, sillä se on pois hänen muusta olemisestaan ja pitkäaikainen vähemmistöstressi tekee sairaaksi. Vähemmistöön kuuluvilta ihmisistä pyydetään helposti ikään kuin ilmaista kouluttamista, niin somessa kuin organisaatioissakin.

Voidaan kysyä, onko esimerkiksi vuosikurssin kolmen vammaisen opiskelijan tehtävä omien opintojensa lisäksi kouluttaa opettajansa, organisaationsa ja luokkansa vammaisuuteen liittyvistä kohtaamisen ja erityistarpeiden teemoista. Vai olisiko tämä niiden organisaation jäsenten tehtävä, jotka saavat työstään palkkaa, ja jotka ovat vastuussa yhdenvertaisen oppimisympäristön ylläpitämisestä. Olisiko tämän itse asiassa pitänyt olla jo osa opettajien koulutusta, eikä tehtävä joka pompsahtaa eteen ensimmäisen vähemmistöön kuuluvan opiskelijan mukana? Tällaisessa tapauksessa lain mukainen opiskelijoiden yhdenvertaisuus ei käytännössä toteudu, vaikka toimintaa on hankala nimetä suoraan syrjinnäksi.

Vähemmistöjä koskevan tiedon tuotannossa on valtasuhteisiin liittyviä eettisiä ristiriitoja, joita on mahdotonta poistaa millään yksittäisillä toimilla. Ehkä valtaväestöön kuuluva ihminen tai yhteisö voi helpottaa tiedon tuotantoa sillä, että purkaa omassa valtapiirissään olevia osallistumisen ja kuulluksi tulemisen esteitä. Nämä kuulluksi tulemisen esteet ovat sekä byrokraattisia, järjestelmissä muodostuvia lasiseiniä että myös emotionaalisia esteitä toisten kuulemiselle. Pystymme vaikuttamaan niihin yllättävänkin paljon, vaikka emme itse toimisi päättäjänä.

⁵⁹ Kokemusasiantuntija on sellainen kouluttaja, jolla on omakohtaista kokemustietoa käsiteltävästä aiheesta. Monesti tieto välittyy silloin ihmisen tarinan kautta ja saattaa vaikuttaa tunnetasolla oppimiseen. On hyvä olla tietoinen ja viestinnässään avoin siitä, etsiikö koulutukseen tai kommentointiin ihmistä asiantuntijan vai kokemusasiantuntijan roolissa.

Tavoite ei ehkä olekaan se, että ”kaikkia kohdellaan samalla tavalla”, vaan se, että ihmisiä kohdellaan eri tavoin heidän moninaisuutensa vaatimalla tavalla. Ja jos moninaisuus eri-arvoistaa ihmisiä, järjestelmää korjataan. Intersektionaalisen ymmärryksen näkökulmasta on olennaista hahmottaa, että tietämistä ei voi tehdä yksin – se täytyy tehdä yhdessä.

Tässä on kysymyksiä, joiden avulla voidaan pohtia tiedon tuotantoa omassa yhteisössä. Niihin ei ole oikeaa vastausta, vaan niiden on tarkoitus herätellä pohtimaan kuinka juuri meillä olisi hyvä toimia. Minkä juuri me kokisimme reiluksi ja minkälaisissa tilanteissa?

Kun hankitaan tietoa jonkin vähemmistön tarpeista, mistä saadaan tutkittua tietoa ja käytännön kokemustietoa? Jos hankitaan koulutusta, onko siitä mahdollista maksaa (konsultti, kouluttaja, kokemusasiiantuntija), tai kuuluuko se tietoa antavan tahon työhön (järjestö)? (Huom. Joskus saattaa olla tilanne, jossa ei kertakaikkiaan ole mahdollista maksaa. Silloin voi olla hyvä olla rehellinen tilanteesta ja etsiä sopiva ratkaisu. Olisi huono idea jättää sen takia kokonaan vähemmistön ääni kuulematta.)

Kuinka tietoa tuovalle taholle taataan (työ)turvallisuus?

Onko joitain ihmisryhmiä joiden tiedosta pystyy sanomaan liian helposti, ettei se ole totta, tai ohittamaan sen turhana tietona? Tarkoittaako tiedosta hiljeneminen sitä, että kaikki on hyvin?

Kenellä on valta sanoa (toisen puolesta), että kaikkia kohdellaan tasavertaisesti?

Miten voimme jättää avoimeksi sen mahdollisuuden, että uusia kehityskohtia tuodaan esiin myös tulevaisuudessa? Onko ympäristö sellainen, että asioita uskaltaa nostaa esiin?

Onko tiedon kertominen käytännössä mahdollista eri asemista käsin? (Esim. kielenkäyttöön ja luokkaan liittyvät seikat, esteettömyys, informaatio oikeista väylistä ja vastaavista henkilöistä, mahdollisimman vähän ”no ei ne meistä minunlaisistani välitä kuitenkaan” -fiilistä.)

Tunnetyö osana tietämistä ja tekemistä

Eriarvoisuuden käsittely tuntuu pahalta, koska ihminen tuntee empatiaa toisia ihmisiä kohtaan. Sen pohtiminen, kuinka toisilla on itseä huonommat mahdollisuudet, tai kuinka joku kokee syrjintää, tuntuu useimmiten ikävältä. Myös sen miettiminen, kuinka itse kokee syrjintää ja kuinka toisilla on itseä paremmat mahdollisuudet, tuntuu hankalalta. Näissä on kuitenkin keskeisenä erona se, että syrjityssä asemassa oleva ihminen ei voi valita haluaako pohtia eriarvoisuutta vai ei; etuoikeutetussa asemassa oleva ihminen voi päättää katsoa toisalle ja olla puhumatta – koska eriarvoisuuden äärelle pysähtyminen tuntuu pahalta.

Tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, eriarvoisuuteen, rakenteelliseen sortoon, syrjintään, moninaisuuteen, inklusiivisuuteen ja muihin tätä aluetta tarkoittaviin sanoihin on kasautuu tunnetaakkaa, jonka kohdatessamme luontaisesti käännehämme hieman pois päin. Samaan aikaan meillä olisi velvollisuus pysähtyä käsittelemään näitä asioita, mutta emme

pysty tekemään sitä ”pelkällä järjellä”, ilman tunteiden kokemista. Tämä on todennäköisesti yksi syy siihen, että koulujen ja kuntien kaapeissa lojuu pölyisiä tasa-arvosuunnitelmia, joissa lukee että kaikki ovat samanarvoisia ja sillä siisti. Eihän kukaan näitä suunnitelmia lue, eikä niihin todennäköisesti koeta omistajuutta, sillä ei niitä ole tehty osallistavasti. Ei ketään voi vaatia työssään pysähtymään pahan tuntuisten asioiden äärelle, vai voiko? Yksi keino suhtautua eriarvoisuuden käsittelyn tunnettaakkaan on sanojen vaihtaminen kivemman tuntuiseksi. Kun feminismi ja sorron purkaminen tuntuu liian rajulta, puhutaan tasa-arvosta. Kun tasa-arvo ja yhdenvertaisuus aiheuttavat hilseilyä, vaihdetaan tilalle moninaisuus ja inklusiivisuus, tai brändätään se mukavammaksi vaihtamalla sanat englanniksi muotoon, ”diversity and inclusion”. Tässä on kuitenkin se riski, että tunnettaikka seuraa mukana. Millä sanoilla tahansa markkinoitkin, DEI-työ⁶⁰ on edelleen prosessi joka tähtää rakenteellisen sorron purkamiseen.

Eriarvoisuuden käsittelyyn liittyvien tunteiden väistely ei ole mahdollista, jos asioita halutaan oikeasti tehdä kunnolla.

Pöhinä uusien sanojen ympärillä todennäköisesti väsyttää ihmisiä, ja saa tasa-arvotyön kuulostamaan ennen kaikkea kilpailulta, jossa tarkoitus on osoittaa osaavansa uusimmat trenditermit. Varsinaisen syväluotaavan työn ääreen ei koskaan päästä, jos sanastoa vaihdetaan joka kerta kun aletaan tunnetasolla aavistella, mistä työssä on kyse.

Lopulta joudutaan kuitenkin aina palaamaan siihen, että eriarvoisuuteen käsittely ja tasa-arvotyö (sen laajassa merkityksessä) tuntuu pahalta. Jos sitä haluaa tehdä kunnolla, se täytyy tehdä epämukavuusalueella. Ehkä kysymys onkin se, kuinka pysähtyä yhdessä keskusteluun niin, että se on turvallista: kuinka hyväksyä tunteiden läsnäolo, rakentaa luottamusta dialogiin, kuinka muodostaa tietoa yhdessä?

Tässä on apukysymyksiä, jotka liittyvät tunteisiin intersektionaalisuuden huomioidussa tiedon tuotannossa.

Jälleen kysymyksiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia: niitä voi halutessaan käyttää oman pohdinnan tukena ja herättelijänä.

Kenen on helppoa tai vaivalloista tuottaa tietoa päätöksentekoon? Minkälaiset loke-rot saattavat johtaa siihen, että ihminen ei uskalla kertoa tarpeistaan liian vaivalloisuuden tai turvattomuuden takia?

Kuinka olisi mahdollista tehdä tarpeeksi turvallista tilaa tiedon tuottamiseen useammille ihmisryhmille? Onko mahdollista sopia sellaisia käytäntöjä, etteivät ihmiset patoaisi asioita, vaan pystyisivät tuomaan ne esiin?

Käsitelläänkö tiedon esiin tuomista yksittäistapauksena vai osana suurempaa kokonaisuutta? Voi olla liian raskasta tuottaa tietoa esimerkiksi epätasa-arvosta, jos jokaiseen tilanteeseen suhtaudutaan yksittäistapauksena ja sivuutetaan rakenteellinen ongelma.

⁶⁰ Monimuotoisuus (Diversity), yhdenvertaisuus (Equity) ja inklusiivisuus (Inclusion).

Onko järjestelmä sellainen, että tieto pääsee kulkemaan päättäjille asti? Matkan varrella voi olla rakenteellista vastusta, mutta myös emotionaalista raskautta kuten hystyttelyä, ohittamista, vähättelyä tai kieltämistä. Kuinka varmistamme, että tällainen emotionaalinen vastus ei pysäytä tietoa?

Jos ihminen tuo tietoa eriarvoisuuteen liittyvästä tilanteesta, kuinka vastuussa olevat ihmiset huolehtivat hänen turvallisuudestaan? Joskus sivullisten tunnereaktiot nousevat esiin ja saattavat aiheuttaa joko hiljenemisen (patoaminen) tai tilanteen riistäytymisen käsistä. Kuka ohjaa näitä toisten tunteita ja huolehtii siitä, ettei asian esille ottanut ihminen joudu muiden reaktioiden alle?

Kenen tehtävä on tilanteen käsittelyn aikana ja jälkeen varmistaa jokaiselta, että he kokevat tulleen kohdatuksi ja kuulluksi? Kuka tekee jälkihoidon?

Toimiva yhdenvertaisuussuunnittelu

Yhdenvertaisuussuunnittelu voi olla arvokas työkalu hyvinvoinnin kehittämiseen. Vastavasti tämän työn väistelyllä on seurauksia sekä läsnäolijoiden mahdollisuuksille että siihen, kenen on mahdollista olla läsnä.

Yhdenvertaisuussuunnitelmille on elintärkeää, että niitä sovelletaan käytäntöön, tarkastellaan ajan kuluessa ja muokataan säännöllisesti. Omistajuus ja osallisuus työhön on keskeistä yhdenvertaisuussuunnittelussa. Sen sijaan suunnittelu, jossa asioita ei oikeasti käydä läpi syvällisesti tai jota ei oikeasti tehdä yhdessä, ei todennäköisesti hyödytä ketään. Kukaan ei tee pakotettuna tai käskystä syvällistä muutosta. Sillä tavoin on mahdollista saada aikaan lähinnä sellaisia tasa-arvosuunnitelmia, jotka ovat paperinpalasia kaapeissa, mutta joita ei kukaan koskaan lue saati koe niihin sitoutunutta omistajuutta.

Suunnittelun lisäksi yhdenvertaisuussuunnittelussa tarvitaan konkreettisten askelten kirjaamista ja niiden seuraamista. On totta että aina tavoitteet eivät onnistu yhdessä tai kahdessa vuodessa, mutta osatavoitteisiin pilkkominen saattaa auttaa hahmottamaan, mikä juuri nyt on mahdollista. Yhdenvertaisen ja eriarvoisuudesta eroon pyrkivän yhteisön kehittämisessä pitkäjänteisyys on ydintaito. Epätasa-arvon ja näkymättömien normien käsittely tuntuu raskaalta ja sitä mielellään väisteli, mutta sitoutuminen säännölliseen asioiden päivittämiseen on edellytys kehittymiselle. Suunnitelmassa voi esimerkiksi olla aina mukana pysyviä perusasioita, mutta toisaalta myös juuri nyt oleellisia kehittämisen kohteita ja vaihtuvia painopisteitä.

Yhdenvertaisuussuunnittelun tulee kattaa yhteisön eri tasot eli olla läpileikkaava. Jos esimerkiksi oppilaitoksen markkinoinnissa ja viestinnässä lisätään kuviin ihmisten moninaisuutta, mutta samaan aikaan rekrytoinnissa syrjitään osaa ihmisistä ja verkkosivut eivät ole osalle ihmisistä saavutettavat, yhdenvertaisuuden taso on epätasapainossa. Vaikka yhdenvertaisuus voi tuoda markkinointihyötyä, se ei ole markkinointikikka, vaan aitoa pyrkimystä siihen, että ihmiset pystyvät olemaan läsnä ja tekemään aidosti parhaansa.

On tärkeää huomata, että jos suunnitelmaa ei ole tehty, sen toteutumista on mahdoton arvioida. Silloin osalla yhteisön jäsenistä on tietoa eriarvoisuudesta mutta ei turvallista

väylää tuoda tietoaan esiin; osalla taas on kuvitelma siitä, ettei eriarvoisuutta ole. Todennäköisesti jälkimmäisillä on tällöin mahdollisuus sanoa, ettei yhdenvertaisuussuunnitelmaa tarvita, mikä on tietysti huonoin mahdollinen ratkaisu.

Työn aloittaminen ei kuitenkaan aina ole helppoa. Esimerkiksi kuntien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma voi olla työkalu, jolla hyvin tehtynä pystytään tekemään paljon. Vaikka kunnan lakisääteinen tehtävä on laatia tämä suunnitelma, monesta kunnasta se edelleen puuttuu. Osasyynä voi olla aiemmin mainittu tunnettyö ja väistely, osalla epävarmuus taidoista tehdä suunnitelmaa. Kuntien kohdalla oletettavasti vaikuttaa myös se, että ne eivät saa minkäänlaista sanktiota lakisääteisen työn tekemättömyydestä.

Kun yhdenvertaisuussuunnitelma puuttuu, eriarvoisuuteen liittyvät tilanteet näyttäytyvät helposti yksittäistapauksina. Silloin ne käsitellään yksittäistapauksina: yhteisö tai organisaatio ei opi käyttämään tietoa eriarvoisuudesta itsensä kehittämiseen, vaan koettaa hoitaa sitä esiin tuoneelle yksilölle kuuluvana ongelmana.

Toisinaan yksittäistapaukset saattavat ottaa muotonsa kohuina mediassa, jolloin ne saattavat aiheuttaa organisaatiolle mainehaittaa ja edelleen ohjata huomiota pois sen laajemmista, eriarvoistavista rakenteista. Ehkä oli vain kyse yhden yksilön sopeutumattomuudesta tai henkilökohtaisista ominaisuuksista: näin ajatellen yhteisö saattaa alkaa nähdä hänet tiedon tuojan sijaan ”vihollisena”. Silloin kun mediakohu on organisaatiolle mainehaitta, yksilöille sekä kohun keskipisteessä että sivussa se on jo ollut enemmän tai vähemmän terveyshaitta. Jos näissä tilanteissa voisi nojata yhdenvertaisuussuunnitelmaan, niiden hallitseminen olisi helpompaa ja johtaisi todennäköisemmin kehittymiseen.

Kannattaa huomioida, että yhdenvertaisen ympäristön kehittäminen on aina ulkoisen ja näkyvän työn lisäksi myös sisäistä ja näkymätöntä työtä. Suunnitellessa paperille ei kannata koettaa runnoa nopeasti jotain, vaan asioiden pohtimiselle ja niiden läpi käymiselle tunnetasolla kannattaa antaa aikaa. Silloin täytyy pystyä pysähtymään vaikeimman kysymyksen äärelle:

Millä tavoin juuri me saatamme ylläpitää eriarvoisuutta?

Vastaamalla tähän kysymykseen mahdollisimman monen lokeron näkökulmasta voidaan tehdä pohjaa yhdenvertaisuustyölle.

Pohdittavaa yhdenvertaisuussuunnittelun avuksi:

Kun tehdään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä, tehdäänkö sitä
a) jotta mahdollisimman moni ihminen saataisiin muutettua sellaiseksi, että hän pystyy toimimaan organisaatiossa
b) jotta organisaation rakennetta muutettaisiin sellaiseksi, että yhä useammalainen ihminen pystyy toimimaan siinä

Tarkoittaako tasa-arvo ja reiluus laajemmin sitä, että

a) kaikkia kohdellaan samalla tavalla

b) erilaiset tarpeet pyritään tunnistamaan ja vastaamaan niihin

Onko minun tehtäväni asioista päättävänä henkilönä

a) tietää paremmin muiden puolesta

b) järjestää tiloja ja keskusteluja yhdessä tietämiselle

Luottamus, turva ja dialogi tulevaisuustaitoina

Intersektionaalinen yhdenvertaisuustyö tarvitsee onnistuakseen paljon tunnettyötä. Voi olla, että tulevaisuudessa siinä korostuvat entisestään luottamuksen rakentamiseen, turvallisuudesta sopimiseen ja dialogin fasilitoimiseen liittyvät taidot.

Oman aseman ja lokeroiden tunnistamiseen liittyy tunnetason työtä, johon ihminen väkisinkin reagoi tunteilla. Myös palautteen saaminen herättää tunteita, vaikka se pitkässä juoksussa osoittautuisikin opettavaiseksi. Lähtökohta kaikkeen yhdenvertaisuustyöhön voisi kuitenkin olla se, että osallistujien perusturvallisuus on edellytys toimivalle dialogille. Perusturvallisuus on ihmisen tarvehierarkian perustasoilla, joiden täytyy olla kunnossa jotta ihminen pystyy ylipäänsä toimimaan. Jos ihminen esimerkiksi pelkää turvallisuutensa puolesta, hän joko lähtee pois, hiljenee tai käyttäytyy hyökkäävästi.

Perusturvallisuus on eri asia kuin epämukavuusalueen sietäminen.

Kun yhdenvertaisuuden käsittely vaatii eriarvoisuuden käsittelyä, dialogin täytyy jossain määrin tapahtua myös epämukavuusalueella. Sinne joudutaan asettumaan asioiden käsittelyn ajaksi, mutta samaan aikaan kaikkien perusturvallisuuden tulisi olla taattu. Keskeiseksi silloin nousee kysymys luottamuksesta.

Voimmeko luottaa siihen, että osapuolet haluavat epämukavuusalueellakin lähtökohtaisesti löytää yhteisymmärryksen tai hyväksyä eri ymmärrykset asiasta?

Voimmeko luottaa siihen, että osapuolet eivät tahallaan satuta toista?

Voimmeko luottaa siihen, että jos joku satuttaa toisen perusturvallisuutta, hän lopettaa sen pyydettyä?

Jotta dialogi olisi toimivaa ja sietäisi epämukavuusalueella käymistä, vastauksen näihin luottamukseen liittyviin kysymyksiin tulisi olla *kyllä*. Mitään tietoa eriarvoisuudesta ei ole mahdollista tuoda esiin, ennen kuin on tarpeeksi turvallista sanoa se ääneen.

Aina ihmisillä ei kuitenkaan ole resursseja käsitellä eriarvoisuuteen liittyviä aiheita, eikä siihen voi tietenkään pakottaa ketään. Jotkin lokerot saattavat lisäksi aiheuttaa sellaisen epävarman aseman, josta käsin on helpompaa tehdä ulkoapäin katsottuna epäloogisesti ja kiistää eriarvoisuuden olemassaolo. Joku voi ihmetellä, miksi vaikkapa valkoinen nainen yhtäkkiä ei ota tosissaan rodullistettuja naisia, vaan tyrmää heidän syrjintäkoke-

muksensa. Eikö hänen naisena pitäisi olla muidenkin naisten puolella? Tai miksi cis-sukupuolinen homomies puhuu epäkunnioittavasti transihmisistä, vaikka molemmat kuuluvat sateenkaarivähemmistöihin? Miksi ihmeessä ruskea ihminen sortuu puheeseen hyvistä ja huonoista maahanmuuttajista?

Joskus kyseessä voi olla tilanne jossa lievästi etuoikeutetumpi puhuja saa helpommin pidettyä omasta – vielä hieman epävakaa – asemastaan kiinni tekemällä tällaisen eron itsensä ja ”yhteiskunnallisessa hierarkiassa alempana” olevien ihmisten välille. Tietysti myös henkilökohtaiset syyt voivat liittyä asiaan. Vaikka kaikki ovat mukana eriarvoisuuden kokonaisuudessa, ketään ei voi pakottaa käsittelemään sitä tavalla, johon hän ei itse ole halukas.

Dialogi, tapahtuma, kokous tai yhdenvertaisuussuunnitelman teko ei ole koskaan vallasta vapaa alue, vaikka sen kuinka julistaisi yhdenvertaiseksi.

Kaikessa dialogin rakentamisessa on oleellista sen tiedostaminen, ettei tasa-arvoiseen keskusteluun tullessa ole mahdollista karistaa historiaa ja yhteiskunnan valtasuhteita. Tilanteen ulkopuoliset valtasuhteet vaikuttavat esimerkiksi siihen, kenen on helpompaa saada puheenvuoroja ja kenen kertomille asioille annetaan suurin painoarvo. Tämän takia dialogin fasilitointi on taito, jossa voi olla hyötyä intersektionaalisesta ymmärryksestä.

Eriarvoisuuden käsittely sisältää usein historian käsittelyä, sillä valtasuhteet eivät ilmesty yhtäkkiä tyhjästä ihmisten välille. Samalla historia on kirjoitettu aina vain osan ihmisiä äänellä, ja osan äänet ollaan enemmän tai vähemmän tarkoituksella kumittu pois.

Herättävä esimerkki historiasta ja tiedon tallentamisesta ovat 2020-luvulla löytyneet Kanadan joukkohaudat. Kanadassa tehtiin 1800- ja 1900-luvuilla järjestelmällistä työtä alkuperäiskansojen assimiloimiseksi valtaväestöön: heidän lapsensa erotettiin perheistään ja vietiin sisäoppilaitoksiin opiskelemaan valtaväestön kulttuuri ja unohtamaan omansa. Erään entisen sisäoppilaitoksen tienoilta löydettiin kesällä 2021 joukkohauta, jossa oli 182 ruumista, oletettavasti Ktunaxa-kansaan kuuluvia 7–15-vuotiaita lapsia.⁶¹ Aihetta koskevassa uutisoinnissa puhutaan ”löytämisestä” ja siitä, kuinka tapaukset on kaikkien näiden vuosien jälkeen ”saatu tietää”. Tämä kuulostaa oudolta, sillä ihminen kyllä tietää, jos hänen lapsensa viedään sisäoppilaitokseen eikä enää palaa: tieto sadoista kadonneista lapsista on aivan varmasti ollut olemassa tapahtumista asti. Kanadan tapausten uutisointi on esimerkki siitä, kuinka historiallinen valtasuhde on sallinut jonkun tiedon kulkea ”oikeaksi tiedoksi” ja piilottanut jonkun toisen tiedon kokonaan olemasta.

Ihminen haluaa ajatella itsensä suhteessa historiaan ”hyvien” puolella olevana, vaikka tapahtumat harvoin ovat näin yksinkertaisia. Esimerkiksi eugeniikka kuulostaa monesta lähinnä Toista maailmansotaa käsittelevän videopelin kauhuelementiltä, mutta Suomessakin tähän rodunjalostusoppiin liittyvä ihmisten pakkosterilointi oli laillista vuoteen 1970 saakka. Pakkosteriloinnin lisäksi muita rodunjalostuksen keinoja olivat toisaalta lapsen hankintaan tähtäävät kannustimet ja avioliittoneuvonta, toisaalta taas eristäminen,

⁶¹ <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008094612.html>

avioliittokiellot ja tuhoaminen⁶². Vuoteen 1970 saakka pakkosteriloiteja tai pakollisia lisääntymiskyvyttömäksi tekemisiä tuotettiin järjestelmällisesti eri ihmisryhmille, esimerkiksi kuurot, romanit, epileptikot, yksinhuoltajaäidit, vammaiset ja mielisairaiksi todetut⁶³⁶⁴. Tällä hetkellä Suomessa ollaan vaiheessa, jossa kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on kirjattu hallitusohjelmaan⁶⁵; samoin translain muutos, jonka yksi tarkoitus saada transsukupuolisten pakottaminen lisääntymiskyvyttömäksi loppumaan. Vuosi 1970 ei siis ollut rajapyykki, johon rodunjalostusbuumin käsittely loppui, sillä sekä asia itse että sen varjot elävät edelleen. Samat asiat toistuvat eri maissa hieman eri tahtiin: esimerkiksi Ruotsi päätti vuonna 2017 maksaa korvauksia oman translakinsa aikana pakkosteriloituille ihmisille⁶⁶.

Suomessa Valtioneuvosto asetti lokakuussa 2021 saamelaisten totuus- ja sovintokomission, joka tulee selvittämään tämän alkuperäiskansan assimilaation vaikutuksia historiassa ja nykypäivässä⁶⁷. Todennäköisesti myös esimerkiksi karjalaisten Suomessa sotien jälkeen kokema pakkoassimilaatio tulee vaatimaan tulevaisuudessa jonkinlaista käsittelyä, vaikka kokonaistilanne onkin varsin erilainen⁶⁸⁶⁹. Eriarvoisuuden haavojen hoitaminen vaatii tulevaisuuden suunnittelun lisäksi menneisyyden käsittelyä turvallisesti.

Sekä yksilöiden että yhteisöjen tunne- ja identiteettityö on väistämätöntä, kun eriarvoisuutta ja sen historiaa käsitellään. Ne eivät ole ainoastaan sanoja paperilla, vaan elävien ihmisten ruumiillisia tarinoita, jotka liikkuvat sukupolvien yli. Tarinat jäävät harvoin menneisyyteen, vaan elävät ihmisinä, ylisukupolvisina muistoina ja sanattomina traumoina. Kun jotain aihetta käsitellään nykypäivän näkökulmasta, osallistujat saapuvat dialogitilanteeseen paitsi omien kokemustensa, myös vanhempiensa ja isovanhempiensa kokemusten kanssa. Nykypäivästä ei voi keskustella niin, että irtisanoutuu historian tapahtumista ”koska ei henkilökohtaisesti ollut tekemässä niitä”.

On ymmärrettävää, että jokainen haluaa nähdä itsensä hyvänä ja oikein tekevänä ihmisenä, ja eriarvoisuuden tarkastelu hajottaa hetkeksi tämän kuvan. Tällainen sisäinen työ on henkilökohtaista ja tunteita herättävää myös valtaväestöön kuuluvalla ja hyvin etuoikeutetulle ihmiselle, ei ainoastaan vähemmistöön kuuluvalla. Nämä kaksi kuitenkin saapuvat ”neutraaliin” keskustelutilaan valmiin valtasuhteen kautta, joten tunnetyön jakautuminen ja tunteiden purkaminen tasaisesti on eettinen kysymys, josta kannattaa sopia ja puhua ääneen.

⁶² <https://journal.fi/tt/article/view/2559/2363>

⁶³ Seura 2019. *Suomessa tehtiin pakkosteriloiteja vuosina 1935–70 – Tarmo vietiin väkisin leikkaukseen lievän kehitysvammaisuuden ja seksuaalisten mielihalujen vuoksi.* <https://seura.fi/ilmiot/historia/suomessa-tehtiin-pakkosteriloiteja-vuosina-1935-70-tarmo-viettiin-vakisin-leikkaukseen-lievan-kehitysvammaisuuden-ja-seksuaalisten-mielihalujen-vuoksi/>

⁶⁴ Yle 2019. *Kelvoton lisääntymään – Miksi minut olisi pakkosteriloitu?* <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/01/14/kelvoton-lisaantymaan-miksi-minut-olisi-pakkosteriloitu>

⁶⁵ Kuurojen liitto 2021. *Viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi kaipaa edistämistä.* <https://kuurojenliitto.fi/ajankohtaista/viittomakielisten-totuus-ja-sovintoprosessi-kaipaa-edistamista/>

⁶⁶ Yle 2017. *Ruotsi aikoo maksaa korvauksia transsukupuolisten pakkosteriloinneista.* <https://yle.fi/uutiset/3-9530799>

⁶⁷ Valtioneuvosto. *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio aloittaa työnsä Suomessa.* <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-aloittaa-tyonsa-suomessa>

⁶⁸ Karjalazet nuoret. *UKK.* <https://www.karjalazet.fi/ukk/>

⁶⁹ Iso Numero. *Tulevaisuuden karjalaiset.* <https://www.isonumero.fi/tulevaisuuden-karjalaiset/>

Ehkä turvallisuuden voisi liittyä intersektionaalisen ymmärryksen lisäksi traumatietoisuus: sen ymmärtäminen, miten menneisyys tuo painolastinsa tilanteisiin, joissa käsitellään eriarvoisuutta ja näennäisesti taakse jääneitä vääryyksiä.

Näissä tilanteissa erityisesti ”pahiksen” rooliin jäävällä osapuolella on paljon tunnettyötä tehtävänä: kuinka sallia toisen kertoa historiaa, jossa itse näyttäytyy pahana?

Ja kuinka pysyä omien tunteidensa kanssa turvallisena keskustelukumppanina, jotta dialogiprosessi voidaan käydä läpi?

Reilun dialogin eväitä

Dialogitilanteet eivät läheskään aina koske kaikista vakavimpia asioita, vaan ovat osa aivan tavallista arkea. Dialogisuutta ja turvallisuutta voidaan ylläpitää hyvin keveissä tunnelmissa kuten järjestöissä, nuorisotiloilla tai urheilujoukkueissa. Näissä yhteisöllisyydestä huolehtiminen onkin tärkeää, jotta eri taustoista tulevilla ihmisillä on aidosti mahdollisuus osallistumiseen.

Esimerkkejä yhteisöjen turvallistamisesta ovat tietysti yhteisöjen omat pelisäännöt, erilaiset Turvallisemman tilan sopimukset, ja esimerkiksi Syrjinnästä vapaa alue -kampanja. Jos on tarpeellista käsitellä hankalaa asiaa, esimerkiksi Erätauko-metodi tarjoaa valmiin kehyksen keskustelutilanteen rakentamiselle suhteellisen turvallisesti.

Turvallisemman tilan sopimukset tarvitsevat toimiakseen kahta asiaa.

1. Jokaisen tilassa olijat täytyy tietää niistä ja ymmärtää mitä ne käytännössä tarkoittavat.
2. Jokaisen tilassa olevan ihmisen täytyy tietää mitä tapahtuu sen jälkeen, kun sääntöjä rikotaan.

Avoimesti ilmaissut säännöt seurauksineen tekevät raamit ihmisten väliselle toiminnalle. Toimiessaan ne vähentävät tilanteita joissa vetäjä tai osallistuja ei ole varma, pitäisikö käytöksestä huomauttaa vai ei. Kun säännöt on jo ilmaistu jo alussa, niihin voidaan viitata yhteisen sopimuksen nimissä.

Tutustu:

Allianssi: *Turvallisemman tilan luominen ja vihapuheesta vapaan keskustelun säännöt.* <https://alli.fi/palvelut/tyokaluja-nuorisoalalle/turvallisemman-tilan-periaatteet-ja-vihapuheesta-vapaan-keskustelun-saannot/>

Syrjinnästä vapaa alue:

<https://yhdenvertaisuus.fi/syrjinnastavapaa.fi>

Erätauko:

<https://www.eratauko.fi>

6. Lopuksi

Tässä oppaassa on käyty läpi intersektionaalisuuteen ja intersektionaaliseen feminismiin liittyviä asioita. Oppaan tarkoitus ei ole ollut kattaa läheskään kaikkea aiheeseen liittyvää.

Tarkoitus on ollut selventää intersektionaalisuuteen liittyvää julkista keskustelua ja toimia yhtenä puheenvuorona laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Todennäköisesti tähän asti luettuaan moni löytääkin myös sellaisia kohtia, joista kaipaisi tarkennusta tai joista on peräti kokonaan eri mieltä. Sellaiset kohdat voivat olla hyviä pisteitä, joista jatkaa dialogia.

Ehkä oleellista tämän oppaan sisällössä on sen ymmärtäminen, ettei yksikään ihminen toimi yhteiskunnassa vapaana lukuisista lokeroistaan. Kaikki ihmiset ovat samanarvoisia, mutta yhteiskunta on rakennettu niin, että se eriarvoistaa meitä. Intersektionaalisuus voi toimia linsinä sen hahmottamiseen, minkälaisia vaikutuksia lokeroiden risteykset ja päällekkäisyydet aiheuttavat ihmisten elämään.

Tilojen ja yhteisöjen suunnittelussa intersektionaalista ymmärrystä voi käyttää esimerkiksi sen arviointiin, ketkä pääsevät helposti mukaan, ketkä pääsevät mukaan jos tsemppaavat yksilöinä, ja ketkä taas joutuvat oletamaan jo valmiiksi, etteivät ole tervetulleita. Nämä tilat ja yhteisöt voivat olla joukkueita, nuorisotiloja, harrastusporukoita, ainejärjestöjä tai kirjaston tapahtumia – toisaalta ne voivat olla suurempia kokonaisuuksia kuten julkinen kaupunkitila, toisen asteen koulutus, kunnioittava vanhustenhoito, tai työelämä.

Kaikki tilat eivät ole kaikille tarkoitettuja, ja ihmiset tahtovat usein järjestää johonkin lokeroon keskittyviä tiloja kuten nuorten miesten keskusteluilta, maahanmuuttajanaisten jumppa tai vanhusten metsäretki. Sen sijaan tilat, joiden pitäisi olla yhdenvertaisesti kaikille, kuten työelämä tai peruskoulu, hyötyvät ajosta intersektionaalisen arvioinnin läpi. Usein tämän tekeminen suunnitteluvaiheessa on mukavampaa ja halvempaa, kuin muutosten tekeminen jälkeinpäin.

Tärkeitä asioita tässä oppaassa ovat olleet moninaisuuden fokuointi paikoilleen, yhdessä tietämisen välttämättömyys ja muutokseen liittyvä tunnetyö.

Moninaisuuteen liittyä usein ajatus siitä, että moninaiset ihmiset ovat joitain toisia tai moninaisuudella tarkoitetaan käytännössä jotain vähemmistöryhmää. On hyvä kääntää tätä keskustelua vastaamaan todellisuutta: ihmiset ovat lähtökohtaisesti moninainen laji, mutta yhteiskunnan rakenteet saavat meidät näyttämään siltä, että jotkut ovat ”normaalimpia”. Tämä on seurausta siitä, että yhteiskunta on rakennettu pitäen tiettyjä normeja kohderyhmänä. Ajatus moninaisuudesta vain vähemmistöjen ominaisuutena saa keskustelussa aikaan hankausta: miksi aina puhutaan moninaisista eikä minusta, jne. Mikään ihmisryhmä ei ole moninaisuuden ulkopuolella vaan osa sitä!

Intersektionaaliselle tiedolle ja ymmärrykselle on oleellista yhdessä tietäminen. Kuten sanottu, se ei tarkoita vaihtoehtotietoa sanan huonossa merkityksessä, eikä tieteellisen tiedon rinnastamista epätieteelliseen tietoon. Sen sijaan yhdessä tietäminen voi tarkoittaa esimerkiksi keinojen etsimistä siihen, kuinka kerätä tieteellistä tietoa laajemmalta mää-

rältä ihmisten lokeroita ja kuinka havaita tekijät joiden takia osa ihmisistä ei voi tai uskalla tuoda tietoaan esiin. Tähän ei ole mitään taikakeinoja, mutta ehkä oleellisena näyttäytyy useiden puheenvuorojen rinnastaminen ja tiedon muodostaminen niiden kokonaisuutena. Siitähän tieteellisessä tiedon tuottamisessa on kyse.

Intersektionaalisuuteen liittyy Crenshaw'n määritelmästä lähtöisin oleva monitieteisyys. Tässä mielessä yhdessä tietäminen voi tarkoittaa sitä, että eri alojen tutkijat käyvät dialogia omien tutkimustapojensa ulkopuolelle ja muodostavat kokonaistietoa jostakin ilmiöstä yhdessä. Samalla huomataan, kuinka erilaisia tutkimusmetodeja tarvitaan, kun muodostetaan tietoa vaikkapa ilmastonmuutoksen vaikutuksista suomalaisten elämään. Ekokriisin herättämiä tunteita, uutisten kuvaa ilmastonmuutoksesta, tulevaisuuden lämpötilan muutosta, kasvilajien elinolosuhteiden muutosta ja sen vaikutusta elinkeinoihin tai sosiaalisen eriarvoisuuden kytköstä ekokriisiin olisi hankalaa tutkia kaikkia vain yhden tieteenalan kautta.

Osa intersektionaalista ymmärrystä on omien lokeroitten hahmottaminen. Toisinaan on pakko sietää epä mukavuutta, mutta on hyvä erottaa siitä perusturvallisuus jonka pitäisi kuulua kaikille. Eriarvoisuuden käsittelyssä tunnetyön ja empatian harjoittelu on tärkeää. Kaikki keskustelut eivät ole itseä varten, mutta ne saattavat hyödyttää jotakuta toista. Ei yhden ihmisen tarvitse kaikkea tietoa haalia, vaan harjoittaa ymmärtävään kohtaamiseen pyrkivää kuuntelemista.

Tunne- ja dialogitaitojen opiskelussa korvaamaton asia on taide ja kulttuuri: esimerkiksi tarinoiden kokeminen, kuunteleminen ja katsominen saavat ihmiset jakamaan sellaisia kokemuksia, joista muodostuu kestävä yhteyttä. Empatian opiskelu ei tapahdu välttämättä lukemalla oppikirjoja, vaan lukemalla sarjakuvia ja romaaneja, katsomalla teatteria tai pelaamalla lauta- ja videopelejä.

Intersektionaalinen ymmärrys lisää maailman monimutkaisuutta, sillä sitä ajatellessa huomaa omien lokeroitten tuovan mukanaan katvealueita. Intersektionaalisuus voi lähestymistapana auttaa käsittelemään sitä, etteivät ihmiset koskaan ole vain yhden lokeron edustajia. Eikä yhteiskuntaa voi suunnitella kaikille käytettäväksi niin, että kohderyhmänä todellisuudessa pidetään vain pientä siivua näistä lokeroista.

Lopulta kaikki kuitenkin palaa kysymykseen: välitämmekö toisista ihmisistä. Ja jos vastaus on kyllä, lisäkysymyksiin:

Kenestä välittämistä meidän on helppo siirtää toimintaamme lähes automaattisesti?

Kenestä välittäminen ei näy käytännön toiminnassamme niin helposti?

Ja kenestä välitämme periaatteessa, mutta käytännössä elämme kuvitellen, ettemme ole edes samassa veneessä?

Kenen kanssa sinä olet samassa veneessä?

Sanastoja yhdenvertaisuustyöhön

THL: *Tasa-arvosanasto* <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu: *Antirasistinen sanasto* <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>

FEM-R: *Sanasto* <https://www.fem-r.fi/sanasto/>

Oikeusministeriö: *Sateenkaarisanasto* <https://oikeusministerio.fi/sateenkaarisanasto>

Riku: *Yhdenvertaisuuden termit haltuun* <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2017/yhdenvertaisuuden-termit-haltuun/>

Kirjallisuutta

Ahmed, S. & Halttunen-Riikonen, E. (2018). *Tunteiden kulttuuripolitiikka. niin & näin.*

Butler, J. (2000). *Gender Trouble: Tenth Anniversary Edition.* Routledge

The Combahee River Collective (1977). *A Black Feminist Statement.* <https://www.blackpast.org/african-american-history/combahee-river-collective-statement-1977/>

Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics.* <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=ucf>

Dennissen, M.; Benschop, Y. & van der Brink, M. (2018). *Rethinking Diversity Management: An Intersectional Analysis of Diversity Networks.* <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0170840618800103>

Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012). *Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste.* Helsinki : Suomen naistutkimuksen seura. https://www.researchgate.net/publication/315657801_Intersektionaalisuus_metodina_sukupuolentutkimuksessa

Keskinen, S., Seikkula, M., Mkwesha, F., Aghayeva, U. & Sinkkonen, A. (2021). *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa.* Gaudeamus.

Lorde, A. (2018). *Learning from the 1960s. In The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House.* Penguin Books. 36–51. Myös: <https://www.blackpast.org/african-american-history/1982-audre-lorde-learning-60s/>

Weiste-Paakkanen, A., Lämsä, R., Kuusio, H. (2018). *Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi: Romanian hyvinvointitutkimus Roosan perustulokset 2017–2018.* <https://www.julkari.fi/bitstream/>

[handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniväestö_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniväestö_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Niemenmaa, M-A., Suolammi, A. (2009). *Romaniäiti synnyttäjänä – kättilöiden kokemuksia.* https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/5710/Suomilammi_Annika.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nieminen, J. (2013). *Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä.* Tilastokeskus. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0

Rossi, L-M. (2021). *Intersektionaalisuus – kun sukupuoli ei riitä. Niin & Näin 1/21.* <https://netn.fi/fi/artikkeli/intersektionaalisuus-kun-sukupuoli-ei-riita>

Rundgren, H. (2019.) *Feministinen teoria.* Filosofia.fi. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/feministinen-teoria>

Saamelaiskäräjät. <https://www.samediggi.fi/saamelaiset-info/>

The Sojourner Truth Project. *Compare the Speeches.* <https://www.thesojournertruthproject.com/compare-the-speeches/>

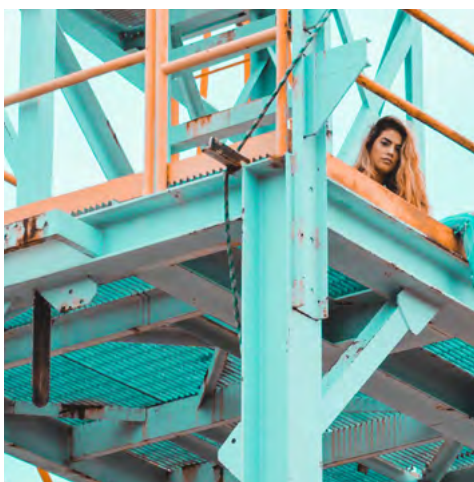
Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). *Suomi tasa-arvon kärkimaaksi: Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023.* Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:35. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8363-2>

Tasa-arvovaltuutettu. *Mikä on syrjintää?* <https://tasa-arvo.fi/mika-on-syrjintaa>

THL Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (2020). *Intersektionaalisuus ja sukupuoli.* <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Rasismi.* <https://syrjinta.fi/rasismi>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. *Vähemmistöt Suomessa.* <https://yhdenvertaisuus.fi/vahemmistot-suomessa>

VISIO
ajatuspaja

Ajatuspaja Visio, Vihreä Sivistysliitto ry
Mannerheimintie 15b A • 00260 Helsinki
visio@ajatuspajavisio.fi • www.ajatuspajavisio.fi